

แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท
A CONCEPT OF INDIVIDUALISM IN THERAVADA
BUDDHIST PHILOSOPHY

พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวโร (กมล)

ดุชนีพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุชนีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท

พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวโส (กมล)

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Concept of Individualism in Theravada Buddhist
Philosophy**

PhramahaPoonsak Vajiravamso (Kamol)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Philosophy)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017(Academic Year)

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับคุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

.....
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุษฎีนิพนธ์ ประธานกรรมการ
(รศ. ดร. ประเวศ อินทองปาน)

..... กรรมการ
(พระมหามชวินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ
(พระมหาดนัยพัชร์ คมภีรปญโญ, ดร.)

..... กรรมการ
(พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ. ดร.)

..... กรรมการ
(ผศ. ดร.ฉันทธีร์ ศรีดี)

คณะกรรมการควบคุมคุษฎีนิพนธ์ พระมหาดนัยพัชร์ คมภีรปญโญ, ดร.
พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ. ดร.

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวโส)

ชื่อคุณิพนธ์	: แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท
ผู้วิจัย	: พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวโรโส (กมล)
ปริญญา	: พุทธศาสตรคุณิบัณฑิต (ปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

: พระมหาดนัยพัชร์ คมกัรปญโญ, ดร.น.ธ.เอก, ป.ธ.๖, พธ.บ.(ปรัชญา), ปว.ค.,พธ.ม. (ปรัชญา), Ph.D. (Philosophy),
: พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ.ดร.ป.ธ.๓, พธ.บ. (การบริหารการศึกษา), พธ.ม. (ปรัชญา), Ph.D.(Philosophy)

วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
-------------------	----------------------

บทคัดย่อ

คุณิพนธ์นี้เป็นการศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมในปรัชญาอัตถิภาวนิยม (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท (๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเป็นการศึกษาเชิงเอกสาร

จากการศึกษาพบว่า แนวคิดปัจเจกนิยมในปรัชญาอัตถิภาวนิยมกล่าวถึงการมีเสรีภาพและความรับผิดชอบในการเลือกที่จะยอมรับหรือปฏิเสธต่อปรากฏการณ์ของชีวิตที่มนุษย์ต้องเผชิญหน้าด้วยความเป็นตัวของตัวเอง โดยการยอมรับผลที่เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคม ส่วนปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงคุณลักษณะเฉพาะของความเป็นมนุษย์ที่แต่ละบุคคลจะมีความสามารถปฏิบัติเพื่อแสวงหาความจริงของชีวิตตามแนวคิดและวิถีของตนเอง ในการพัฒนาความเป็นอิสระทางจิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นในวัตถุและรู้เท่าทันความเป็นจริงของชีวิตและสังคมแบบมีปฏิสัมพันธ์อย่างสอดคล้องซึ่งกันและกัน

จากการวิเคราะห์แนวคิดทั้งสองพบว่า แนวคิดปัจเจกนิยมในปรัชญาอัตถิภาวนิยมมีความเข้มข้นในด้านความมีเสรีภาพโดยไม่สนใจผู้อื่น ซึ่งต่างจากปัจเจกนิยมพุทธปรัชญาเถรวาทที่แสดงถึงการพัฒนาตนเองและพร้อมที่จะช่วยเหลือคนอื่น โดยอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจตนเอง และเข้าใจผู้อื่นด้วย และพร้อมเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์อันเป็นการพัฒนาความเป็นปัจเจกนิยมโดยรวม

Dissertation Title : A Concept of Individualism in Theravada Buddhist
Philosophy
Researcher : Phramaha Poonsak Vajiravamso (Kamol)
Degree : Doctor of Philosophy (Philosophy)

Dissertation Supervisory Committee

: Phramaha Danaiphat Gaṃbhīrapañño, Ph.D.
Pali VI, Cert. in T.P.T., B.A. (Philosophy),
M.A.(Philosophy), Ph.D.(Philosophy.)
 : Asst.Prof. Ph.D. Phrakru kosalasadapundlit,
Pali III, B.A. (Educational Administration),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

Date of Graduation : 13 February 2018

Abstract

This dissertation is a study of the concepts of individualism in Theravada Buddhist philosophy consists of three objectives: (1) to study the concept of individualism in existential philosophy, (2) to study the concepts of individualism in Theravada Buddhist philosophy (3) to analyze the concepts of individualism in Theravada Buddhist philosophy. documentary study.

The studies indicated that the individualism concept in existential philosophy refers to the freedom and responsibility of choosing to accept or reject the phenomenon of life that human beings face in their own way by accepting the results for themselves and society. The Individualism in Theravada Buddhism Philosophy discusses the unique characteristics of humanity that each person is capable of practicing in order to seek the truth of life according to his or her own ideas and paths. To develop a mental independence that does not hold on to objects and knows the realities of life and society in a mutually coherent way.

Based on the analysis of the two concepts. The concept of individualism in existential philosophy is concentrated in terms of liberty without regard for others. Unlike the concept of individualism in Theravada Buddhism philosophy which is an individualism that represents self-improvement and is ready to help others by living

together in self-understanding, understand others and understand the nature of man which are the development of individualism as a whole.

กิตติกรรมประกาศ

ดุष्ฎินิพนธ์เรื่อง “แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท” เล่มนี้ ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์ก็ด้วยความเมตตาและความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน ในโอกาสนี้ผู้วิจัยใคร่ขอแสดงความขอบคุณท่านทั้งหลายนั้นตามลำดับดังต่อไปนี้

ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง พระมหาดนัยพัชร คมภีรปณฺโญ,ดร. ผู้มีเมตตาจัดรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และพระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม,ดร. ที่รับเป็นที่ปรึกษาร่วม ได้ให้คำแนะนำสั่งสอนและตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง แนะนำวิธีการเขียนดุष्ฎินิพนธ์ และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี ในการเขียนดุष्ฎินิพนธ์เล่มนี้ และอีกท่านที่มีความเมตตาอย่างมาก ๆ ก็คือพระครูโกศลศาสนบัณฑิต,ผศ.ดร. ที่รับเป็นที่ปรึกษาร่วมในการสอบป้องกัน

เจริญพรขอบคุณอาจารย์หม่อม อัญชลี ยุคล ณ อยุธยา และคุณรัฐพล กิตติชัยตระกูล ที่ได้ให้ทุนในการศึกษาตลอดมาและขอขอบพระคุณคณาจารย์แห่งสาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ทุกรูป/คน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ด้วยความเมตตาตลอดมา

ขอบคุณพี่ ๆ เพื่อน ๆ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุष्ฎินิพนธ์ สาขาวิชาปรัชญา รุ่นที่ ๖ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกรูป/คน ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ให้กำลังใจ และร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันตลอดจนผู้คอยให้ความช่วยเหลือเรื่องการจัดหาข้อมูลทำดุष्ฎินิพนธ์และให้กำลังใจผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

และสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ ขอเจริญพรขอบพระคุณ คุณพ่อสมศรี กมล บิดาของผู้วิจัย และคุณแม่ติน กมล มารดาของผู้วิจัย ร่วมด้วย พี่ ๆ น้อง ๆ ในครอบครัวกมล

หากแม้ว่าคุณความดีอันใด จะพึงเกิดมีจากดุष्ฎินิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณของพระรัตนตรัย คุณบิดามารดา และขอบูชาคุณพระอุปฌาย์อาจารย์ และปวงชนียบุคคลทั้งหลาย และขอส่งมอบคุณความดีเหล่านี้กลับคืนสู่ทุกท่านดังกล่าวข้างต้น ด้วยความจริงใจและไม่ตรีจิต

พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวโรโส (กมล)

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒
บทที่ ๒ แนวคิดปัจเจกนิยมในปรัชญาอัตถิภาวนิยม	
๒.๑ ความหมายปัจเจกบุคคล	๑๓
๒.๒ ความหมายปัจเจกนิยม	๑๖
๒.๓ แนวคิดปัจเจกนิยม	๒๑
๒.๓.๑ เสรีภาพของปัจเจกบุคคล	๒๑
๒.๓.๒ เสรีภาพของปัจเจกนิยม	๒๓
๒.๔ แนวคิดปัจเจกนิยมของปัจเจกบุคคล	๒๘
๒.๔.๑ เสรีภาพ	๒๙
๒.๔.๒ ความรับผิดชอบ	๓๑
๒.๔.๓ การเลือก	๓๓
๒.๕ สรุป	๔๒
บทที่ ๓ แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท	
๓.๑ ความหมายและลักษณะปัจเจกบุคคล	๔๓

๓.๑.๑ ความหมายของปัจเจกบุคคล	๔๓
๓.๑.๒ ลักษณะของปัจเจกบุคคล	๔๔
๓.๒ ความหมายและลักษณะปัจเจกนิยม	๔๖
๓.๒.๑ ความหมายของปัจเจกนิยม	๔๗
๓.๒.๒ ลักษณะของปัจเจกนิยม	๔๙
๓.๓ แนวคิดปัจเจกนิยม	๔๙
๓.๓.๑ มูลเหตุของการกระทำ	๕๖
๓.๓.๒ การกระทำที่เกิดจากการปรุงแต่ง	๖๒
๓.๓.๓ ผลที่เกิดจากการกระทำ	๖๕
๓.๔.สรุป	๗๑
บทที่ ๔ วิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท	
๔.๑ วิเคราะห์ความหมายและลักษณะปัจเจกบุคคลกับปัจเจกนิยม	๗๓
๔.๒ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแนวคิดปัจเจกนิยม	๗๙
๔.๒.๑ เสรีภาพกับการกระทำ	๘๒
๔.๒.๒ การเลือกรับผิดชอบต่อผลที่เกิด	๘๔
๔.๒.๓ ความรับผิดชอบต่อผลที่เกิด	๘๕
๔.๓ สรุป	๘๗
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย ข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๘
๕.๒ ข้อวิจารณ์	๙๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๙๔
บรรณานุกรม	๙๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ดัชนีนิพนธ์เล่มนี้ อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(ไทย)	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ. มหา.	(ไทย)	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	เอกกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	ทุกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	ติกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	จตุกกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	จตุกกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	ฉกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก.(ไทย)	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตรนิกาย	เอกาทสกนิปาต	(ภาษาไทย)

ช.ช.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ชุททกปาฐ	(ภาษาไทย)
ช.ธ.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ช.อิตติ.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	อติวุตตก	(ภาษาไทย)
ช.ชา.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ชาตก	(ภาษาไทย)
ช.จ.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	จูฬนิตเทส	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์		(ภาษาไทย)
--------	-------	-------------	---------	--	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการพัฒนาความเป็นมนุษย์มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จึงเกิดแนวคิด (concept) และการทำความเข้าใจมนุษย์ด้วยกันตั้งแต่มีการศึกษาเรื่องราวของมนุษย์นั้นมียุคหลากหลายแนวคิด (concept) ด้วยเหตุนี้จึงเกิดลัทธิปัจเจกนิยมที่เป็นลัทธิทางสังคมเกิดขึ้นในยุคกลางว่ามนุษย์มีแนวคิดในการดำเนินชีวิตตามแบบตามแนวทางของตน มนุษย์จึงอาศัยแนวคิดนี้เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ที่อยู่เหนือโชคชะตาและยังเคารพเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง พร้อมกับการหาเหตุผลในการแสดงถึงคุณค่าของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดปัจเจกนิยมจัดเป็นลัทธิที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ โดยมีความเชื่อว่าแต่ละคนล้วนแต่มีเอกลักษณ์เฉพาะในแบบของตนเอง ความเท่าเทียมกันในทุกด้านพร้อมกับการให้ความสำคัญกับตนเอง ด้วยการแสดงถึงการเคารพสิทธิกันไม่มาแย่งเรื่องส่วนตัว ฟังพากันพอประมาณ แต่ถ้าจะเป็นแนวคิดปัจเจกนิยมแบบสุดโต่งก็จะมองว่าตนเองเป็นศูนย์กลางของจักรวาล^๑ ด้วยเหตุนี้แล้วแนวคิดนี้จึงมีความเป็นมาอย่างไร? แล้วมีปรากฏการณ์ในปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่กล่าวถึงเสรีภาพอย่างไร? จึงเป็นเรื่องที่ต้องศึกษากันอย่างดี

ฉะนั้นการที่มนุษย์ไม่สามารถหาเหตุผลจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนได้นับเป็นปัญหาที่บ่งบอกได้ว่าการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นไปตามความเคยชิน และอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล จึงมีความสงสัยเกิดขึ้นมากมายในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นการกระทำเพื่อตนเอง การกระทำเพื่อผู้อื่นและสังคม และส่วนหนึ่งก็เกิดจากทัศนคติที่อยู่ภายในแต่ละปัจเจกบุคคลจากคำกล่าวนี้จัดเป็นแนวคิดทั่วไป แต่ในความคิดของพุทธปรัชญามีท่าทีในการมองชีวิตในรูปแบบของปัจเจกบุคคล ที่กล่าวถึงความเปราะบางต่อการเกิดขึ้นของชีวิตที่ปรากฏในรูปแบบของขันธ ๕ คือ “รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ”^๒ ในความเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าและส่งผลดีออกมาให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคม “การมีชีวิตที่ถูกต้องดีงามและประเสริฐอย่างแท้จริง คือการมีชีวิตที่เป็น

^๑ พิชญ์สิริ ถาวรเศรษฐ (๒๕๕๒) สืบค้นเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๗, จาก <http://www.3nr.org/posts/262476>, สุธน ทิณ (๒๕๕๖) สืบค้นเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๗, จาก <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=876428>.

^๒ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒/๑.

ปัจเจกบุคคลอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์อื่นได้”^๓ ด้วยเหตุนี้พุทธปรัชญาจำแนกมนุษย์ออกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑)บุคคลผู้มีดีมาและมีดีไป ๒)บุคคลผู้มีดีมาแต่สว่างไป ๓)บุคคลผู้สว่างมาแต่มีดีไป ๔) บุคคลผู้สว่างมาและสว่างไป เราเองสามารถประเมินความเป็นมนุษย์ได้จากปรากฏการณ์ ๔ ประเภทนี้เพื่อให้เห็นถึงมนุษย์จากรูปแบบต่าง ๆ ตามแนวคิดในเรื่องของมนุษย์

มนุษย์มีความสามารถคิด พุด ทำ จึงจัดเป็นศักยภาพในการกระทำทางมโนกรรม วชิกรรม และกายกรรม การกระทำในลักษณะนี้ คือ เสรีภาพ (Freedom) ในการกระทำและการเป็นอยู่ของบุคคล เมื่อเป็นเช่นนี้เสรีภาพจึงเป็นสิ่งปรารถนาของบุคคล เสรีภาพจึงเป็นหลักที่สามารถนำมาพัฒนาปัจเจกภาพของบุคคลได้ เสรีภาพจึงเป็นสิ่งที่ทรงอำนาจและควรค่าแก่การแสวงหา เพราะเป็นหลักประกันของการกระทำ (Actions) อย่างน้อยมนุษย์ต้องยอมรับว่า ความคิด (Thinking) และการใช้ความคิด หรือสิ่งที่ถูกเรียกว่า เจตจำนงเสรี (Free will) เป็นสิ่งที่มนุษย์มีอยู่แล้วในตัวเองที่เป็นหลักการดำเนินชีวิตทั่วไปของมนุษย์

สำหรับความหมายของมนุษย์ตามแนวคิดของ วิทย์ วิศทเวทย์^๔ ได้วิเคราะห์มนุษย์ไว้ ๖ ประการ โดยการกล่าวถึงเจตนาที่แสดงถึงความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ คือ ๑)เจตนาที่จะให้ตนเองได้ประโยชน์ แม้ว่าจะเป็นที่โทษแก่ผู้อื่นก็ตามถ้าหากจำเป็นในการที่ตนเองจะได้ประโยชน์ ๒)เจตนาที่จะให้โทษแก่ผู้อื่น โดยที่ตนไม่หวังประโยชน์อะไร ๓)เจตนาที่จะให้ผู้อื่นได้ประโยชน์ แต่ทั้งนี้ก็เพียงเพราะว่าเป็นหนทางที่จะทำให้ตนเองได้ประโยชน์ ๔)เจตนาที่จะให้ผู้อื่นได้ประโยชน์ โดยไม่คำนึงว่าตนเองจะได้ประโยชน์หรือไม่ ๕)เจตนาที่จะให้ผู้อื่นได้ประโยชน์ โดยที่รู้ว่าเป็นโทษแก่ตนเอง ๖)ไม่มีเจตนาที่จะให้ประโยชน์หรือโทษ ไม่ว่าแก่ตนเองหรือผู้อื่น แต่ที่กระทำไปเพราะถือว่าเป็นหน้าที่ เป็นไปตามหลักการหรือความรับผิดชอบของตนสิ่งเหล่านี้เป็นแนวคิดของนักคิดที่กล่าวถึงมนุษย์

มนุษย์ตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงมนุษย์ว่าเป็นผู้ประเสริฐเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ หากแต่ความเป็นมนุษย์จะมีความหมายหรือคุณค่าได้ก็อยู่กับการกระทำ การได้เกิดมาเป็นมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญ ด้วยเหตุนี้พุทธปรัชญาจึงเน้นให้มนุษย์ตระหนักรู้ตัวเอง เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า โดยการตระหนักรู้ถึงตัวเองเป็นสิ่งสำคัญ ว่าให้มนุษย์สำนึกถึงการฝึกตนเอง

^๓ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สิทธิ บุตรอินทร์, ปรัชญานิพนธ์ Philosophical Composition, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๙), หน้า ๙๐.

^๔ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๒/๑๖๑.

^๕ วิทย์ วิศทเวทย์,จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม,(กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ พิมพ์ครั้งที่ ๘: ๒๕๓๒), หน้า ๑๖.

ก่อน คือ การให้ความหมายว่า“อดตนา โจทยตตานิ จงเตือนตนด้วยตนเอง”^๖ จากหลักในการพัฒนาปัจเจกภาพของบุคคลอย่างมีเสรีภาพตามกระบวนการและมีความเป็นตัวของตัวเองในการมองที่ตน

ปัญหาไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอก แต่เป็นการแสดงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ต้องนำมาแก้ไขที่ตัวเองด้วยการตัดสินใจเลือกอย่างอิสระดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งของเราได้”^๗ เป็นการแสดงถึงความเป็นอิสระของมนุษย์ที่ไม่ต้องขึ้นอยู่กับอำนาจของพระเจ้าผู้สร้างหรือเทพเจ้าองค์ใดที่ให้ขึ้นไปตามที่กำหนดของโชคชะตาแต่มนุษย์เองคือผู้กำหนดบทบาทของตัวเอง“เมื่อมนุษย์รู้จักตนเองเช่นนี้แล้ว จึงจะได้ชื่อว่ามิตนเป็นเกาะมีตนเป็นที่พึ่ง”^๘ ตามทัศนะพุทธปรัชญาที่ให้ความสำคัญในเรื่องคุณค่าความเป็นมนุษย์มาแต่เดิม พุทธปรัชญามองมนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถพัฒนาให้ถึงความเป็นจริงได้ แต่อาจแตกต่างจากแนวคิดของนักปรัชญาร่วมสมัยของอินเดีย และแนวคิดของปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณและสมัยใหม่อยู่บ้าง

พุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับว่าปัจจัยเป็นสิ่งที่เกื้อกูลต่อการสำนึกรู้ตัวเองได้ด้วยความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกภายนอกมีความสำคัญ จึงมีเหตุการณ์ในคราวหนึ่งที่พระพุทธองค์ตรัสว่า“กุมารทั้งหลาย พวกเธอจะแสวงหาหญิง หรือแสวงหาตนอย่างไรจะประเสริฐกว่ากัน”^๙ สิ่งปรากฏแก่กุมารเหล่านั้นที่มีวสุงใจไปภายนอก คือ เรื่องของสตรีนางนั้น จึงทำให้กุมารได้สติกลับคืนด้วยการตระหนักได้แล้วตอบว่า“การที่ข้าพระองค์แสวงหาตนนี้แหละประเสริฐกว่า”^{๑๐}“เธอจงเตือนตนด้วยตนเอง จงพิจารณาคุณตนด้วยตนเองถ้าเธอคุมครองตนเองได้แล้วมีสติเธอก็จักอยู่เป็นสุข”^{๑๑} จากข้อความนี้พุทธปรัชญามองความสำคัญของมนุษย์ว่า“พระพุทธศาสนาได้นำหน้าปรัชญามนุษยนิยม (Humanism) มานานแล้ว โดยให้เกียรติแก่มนุษย์ ยกย่องมนุษย์ ตั้งขึ้นโดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ด้วยกัน.เน้นให้มนุษย์พยายามด้วยตนเองในการบรรลุผลต่าง ๆ มนุษย์จึงมีเสรีภาพในการเลือกวิถีชีวิตของตนเอง”^{๑๒} จัดเป็นหลักการดำเนินของมนุษย์

หลักสำคัญของพุทธปรัชญาเถรวาทอย่างหนึ่ง คือ มนุษย์ควรทำความเข้าใจตัวเอง โดยมุ่งเน้นให้มนุษย์พัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายด้วยความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในการแสดงว่า“ตนแล เป็น

^๖ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗๙/๑๕๑.

^๗ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๘/๘๒.

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๑/๕๙.

^๙ วิ. มหา. (ไทย) ๔/๓๖/๔๕.

^{๑๐} วิ. มหา. (ไทย) ๔/๓๖/๔๖.

^{๑๑} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗๙/๑๕๑.

^{๑๒} วศิน อินทสระ, พุทธปรัชญาเถรวาท, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร:ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า

ที่พึงของตน ตนแลเป็นคติ ของตน เพราะฉะนั้น เธอจงสงวนตนให้ดี”^{๑๓} หลักนี้คือ “เป้าหมายเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตัวเองให้มากขึ้นและเข้าใจตัวเองดังที่โสกราตีสกล่าวไว้ว่า “จงรู้จักตัวเจ้าเอง (Known thyself)”^{๑๔} ความเป็นมนุษย์มิใช่สิ่งถูกสร้าง มนุษย์จึงสามารถพัฒนาตัวเองได้ ความเป็นมนุษย์มิใช่ต้องขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอกหรือพระเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง หากแต่มนุษย์คือผู้กำหนดบทบาทของตัวเอง แล้วสร้างประโยชน์ที่เป็นสากล

พุทธปรัชญาเถรวาทมีหลักและกระบวนการในการพึ่งตนเองที่เป็นแนวคิดด้านเสรีภาพไว้อย่างสูงสำหรับนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายในชีวิตด้วยความพากเพียร โดยเฉพาะการให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์มาเป็นอันดับแรก โดยเน้นที่ปัจเจกบุคคลเพื่อการพัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายโดยมิให้ยอมจำนนอยู่กับอำนาจภายนอกหรือโชคชะตา “พระพุทธเจ้าไม่ได้ปฏิเสธแนวคิดเชิงปรัชญาทั้งในฐานะที่เป็นหลักการหรือทฤษฎี ทั้งในฐานะที่เป็นมรรคาหรืออุบายที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์”^{๑๕} “อันเป็นพลังแห่งสติปัญญาของมนุษย์เองโดยไม่ต้องอ่อนวอนขอต่อสิ่งใด ๆ เป็นหลักแห่งการพึ่งตนเองโดยแท้”^{๑๖} ที่เป็นเอกลักษณ์ในทางพุทธปรัชญาด้วยการแสดงถึงความสามารถของมนุษย์ในการเป็นอยู่และการแก้ปัญหาที่มนุษย์ต้องพบเจอ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวแนวคิดปัจเจกนิยมให้ความสำคัญ ที่ให้ความสำคัญของเสรีภาพของมนุษย์ ในเรื่องของการดำเนินชีวิต การเป็นอยู่ของตนเอง และเสรีภาพการเป็นอยู่ในท่ามกลางของสังคมที่มีความคิดหลากหลาย จากสังคมที่มีแนวคิดของชาวตะวันตกเข้ามาให้ได้ศึกษาถึงความคิดของกลุ่มคนต่าง ที่มีความคิดในเรื่องเสรีภาพ พร้อมกับการกลับมาองดูแนวคิดทางพระพุทธศาสนาว่าจากการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นในแนวคิดของทั้งสองมีความคล้ายกันและสอดคล้องกันมากแค่ไหน ด้วยคำถามที่ว่า แนวคิดปัจเจกนิยมมีความเป็นเสรีภาพอย่างไร? แล้วในทางพุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดปัจเจกนิยมหรือไม่อย่างไร? และแค่ไหน ดังนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจต้องการศึกษาแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมที่ปรากฏในปรัชญาอัตถิภาวนิยม และแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ปรากฏในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่าเป็นปัจเจกนิยมอย่างไร ? เพื่อที่จะนำแนวคิดของทั้งทางตะวันตกอันเป็นแนวคิดของสำนักอิตล

^{๑๓} ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๘๐/๑๕๑.

^{๑๔} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต), **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๘.

^{๑๕} พระศรีคัมภีรญาณ, **พุทธปรัชญา**, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๕๓.

^{๑๖} สนิท ศรีสำแดง, **ปรัชญาเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔.

ภาวินิยมที่กล่าวถึงเสรีภาพมาวิเคราะห์กับแนวคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อศึกษาความสอดคล้องของทั้งสองแนวคิดต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมในปรัชญาอัตถิภาวนิยม
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๑.๒.๓. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาความเป็นปัจเจกนิยม โดยจะเน้นการศึกษาแนวคิดของปัจเจกนิยมที่ปรากฏแนวคิดแต่ละส่วน คือ แนวคิดเรื่องปัจเจกนิยม และเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก หนังสือต่าง ๆ ที่กล่าวถึงแนวคิดปัจเจกนิยม บทความและเอกสารต่าง ๆ ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

งานวิจัยนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, และอรรถกถา หนังสือเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมบทความเอกสารที่เป็นผลงานและหนังสือของนักปรัชญาที่เป็นแนวคิดปัจเจกนิยมของสำนักอัตถิภาวนิยม

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมของสำนักอัตถิภาวนิยมที่กล่าวถึงปัจเจกนิยมและเสรีภาพของมนุษย์ พร้อมแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่กล่าวถึงความเป็นมนุษย์ โดยศึกษาจากหลักคำสอนในพระไตรปิฎก

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

อัตถิภาวนิยม (Existentialism) หมายถึง การมีอยู่ของความเป็นมนุษย์ ในการเลือกที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ด้วยการสำนึกรู้ของตนเองอย่างแท้จริง

ปัจเจกนิยม (individualism) หมายถึง แนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อความแตกต่างของมนุษย์ที่มีเสรีภาพในการเลือกกระทำและรับผิดชอบด้วยความเป็นตัวของตัวเอง

ปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ลักษณะเฉพาะของบุคคลที่มีเสรีภาพในการแสวงหาความจริงของชีวิต ด้วยแนวทางของความเป็นตัวของตัวเอง

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง ในการเขียนงานวิจัยเล่มนี้ ก็เป็นการกล่าวถึงเอกสารที่มีการกล่าวถึงมนุษย์ ที่มีท่าทีว่ามนุษย์ คือ อะไรอย่างไรเป็นเป้าหมายของมนุษย์ คือ อะไรเป็นความจริงแท้ของมนุษย์ มนุษย์คืออะไร และความแตกต่างของมนุษย์เป็นอย่างไร ปัจเจกนิยมมีในตัวมนุษย์ในลักษณะอย่างไร กับการใช้เสรีภาพของมนุษย์เองในการคิด การดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติ และการกระทำในรูปแบบต่างของมนุษย์

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่าสิ่งที่ทุกคนต้องการอยู่ในขณะนี้ คือ สิ่งที่เราเรียกว่า เสรีภาพหรืออะไรก็ตามเถอะ นั่นก็คือความหลุดพ้นจากคุก ทั้งคุกทางกายฝ่ายวดุ๊กก็ได้ คุกทางจิตฝ่ายวดูญาณก็ได้ ความหมายอย่างเดียวกัน คนเราต้องการเสรีภาพ^{๑๗} แนวคิดที่กล่าวมานั้นบอกถึงการแสวงหาการหลุดพ้นจากพันธนาการบางอย่าง เพราะธรรมชาติของมนุษย์ต้องการเสรีภาพ

พระธรรมปิฎก กล่าวไว้ในพุทธวิธีแก้ไขปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑ ว่า การที่จะก้าวจากจริยธรรมเชิงลบ สู่อริยธรรมเชิงบวกได้ ต้องเข้าใจความหมายของอิสระภาพให้ถูกต้อง เพราะการอยู่รวมกันของมนุษย์ที่จะมีความสุขได้อย่างแท้จริงจะต้องมีเสรีภาพที่กลมกลืนกัน กล่าวคือเสรีภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับเพื่อนมนุษย์และความสัมพันธ์ที่ถูกต้องภายในแห่งชีวิตของตนเอง^{๑๘} แนวคิดที่แสดงมากล่าวถึงการแสดงออกควมมีเสรีภาพอย่างถูกต้องที่มนุษย์ต้องแสดงต่อมนุษย์ด้วยกันเอง พร้อมการอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติให้เป็นอย่างจะเป็นเสรีภาพอย่างจริงแท้

พระเทพเวที ได้กล่าวไว้ในเรื่องลักษณะแห่งพระพุทธานุภาพเกี่ยวกับลักษณะของพระพุทธานุภาพ ส่วนมากจะเกี่ยวกับการปฏิบัติสายกลางที่มีหลักการสากลยึดความสำคัญ สารรูปแบบ คือ เรื่อง กรรมวาท กิริยาวาท วิริยาวาท เป็นวิภังชวาท มุ่งอิสระภาพ โดยยึดปัญญาเป็นหลัก อนัตตา มุ่งเหตุปัจจัย เชื่อว่ามนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ที่สามารถพัฒนาการด้านการศึกษา^{๑๙} แนวคิดที่

^{๑๗} พุทธทาสภิกขุ, **ทุกคนติดคุกของชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเผยแผ่ชีวิตประเสริฐ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑**, (พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๐ – ๓๑.

^{๑๙} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), **ลักษณะแห่งพระพุทธานุภาพ**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

กล่าวเป็นแนวคิดทางศาสนาที่ให้ความสำคัญทั้งปัจจัยภายในและภายนอกที่สอนถึงความไม่ประมาท ทำให้เกิดมุมมองในเรื่องความทุกข์ แต่ให้ปฏิบัติด้วยความสุขของมวลชน

สุนทร ฦ รัชชี่ กล่าวไว้ในเรื่องพุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก เกี่ยวกับมนุษย์ตามทัศนะของพุทธปรัชญาว่า โลกุตตรจิตเป็นจิตที่อยู่เหนือระดับของโลกตามปกติ และทางเดียวที่จะทำให้จิตระดับนี้เกิดขึ้นก็โดยการพัฒนาจิตตามแนวอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่พระพุทธรองค์ทรงค้นพบและทรงได้วางแนวปฏิบัติเอาไว้ อย่างไรก็ตามแม้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพที่จะมีจิตชนิดนี้ได้เท่าเทียมกัน หากสามารถทำตนให้อยู่ในเงื่อนไข คือ เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธรเจ้าเลื่อมใสหลักคำสอนของพระองค์ และที่สำคัญคือ ถือ ปฏิบัติตามวิธีที่พระองค์ทรงวางไว้อย่างจริงจังจนสามารถเข้าถึงโลกุตตรมรรคและโลกุตตรผลได้ด้วยตนเอง^{๒๐} แนวคิดที่กล่าวนั้นแสดงถึงเสรีภาพที่มนุษย์ต้องยินยอมที่จะอยู่ในกรอบและเงื่อนไขของการปฏิบัติอันจะนำตนเองสู่ความมีเสรีภาพอย่างจริงแท้

อภิญา เพ็องฟูสกุล กล่าวถึงหลักปัจเจกนิยมของแต่ละบุคคล และกระบวนการเกิดของปัจเจกที่มีการพัฒนาตามเวลาและแนวคิดปัจเจกนิยมแบบสมัยใหม่ที่ปัจเจกนิยม(Individualism) เชื่อมั่นในศักยภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ว่าสามารถเข้าถึงความเป็นจริง (truth) ที่เป็นสากล”^{๒๑} แนวคิดที่แสดงมานั้นกล่าวถึงความเป็นปัจเจกบุคคลที่ให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาตามเวลาของความเป็นปัจเจกนิยม

กรีติ บุญเจือ กล่าวไว้ในเรื่องจริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียนว่า การใช้เสรีภาพของบุคคลมีทั้งอุปสรรค ความสำเร็จของการใช้เสรีภาพ การใช้เสรีภาพที่ถูกต้อง และคุณธรรม การใช้เสรีภาพและการที่บุคคลจะมีการใช้เสรีภาพไปได้อย่างพอเหมาะ บุคคลจำต้องมีการศึกษารูปแบบปฏิบัติที่เป็นสายกลาง^{๒๒} แนวคิดที่แสดงมานั้นจึงเป็นแนวคิดของเสรีภาพที่กล่าวถึงเรื่องของความสามารถแต่ละบุคคลและการใช้เสรีภาพนั้นจึงจะเป็นเสรีภาพที่ถูกต้อง

^{๒๐} สุนทร ฦ รัชชี่, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, (พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๘.

^{๒๑} อภิญา เพ็องฟูสกุล, อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๖, หน้า ๖ - ๘.

^{๒๒} กรีติ บุญเจือ, จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๘๖ - ๘๘.

สมภาร พรหมทา ได้แสดงถึงความเป็นปัจเจกนิยมของมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล การมองโลกและชีวิตความจริง บางครั้งมนุษย์เราเองพอเข้าใจความเป็นตัวตนบางอย่าง มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต ด้วยการกล่าวถึงคุณค่าต่อปัจเจกบุคคล^{๒๓} ในการแสดงถึงความซับซ้อนในความต้องการของมนุษย์ ด้วยการแสวงหาและ “การคิดและพบว่ายิ่งคิดเราก็งยิ่งเป็นมนุษย์มากขึ้น นี่จึงเป็นประโยชน์ต่อปัจเจกบุคคล”^{๒๔} จากแนวคิดและท่าทีของปัจเจกบุคคลที่กล่าวเรื่องสิทธิของปัจเจกบุคคล อันกล่าวถึงความต้องการที่มนุษย์ต้องแสวงหาความหลุดพ้น

วรงค์ดี มัทธโนบล กล่าวถึงความขัดแย้งทางความคิดที่เกิดขึ้นในช่วงของการเปลี่ยนแปลงของระบอบวาระ และท่าทีความเป็น “ลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) ที่ส่งผลให้มีการสลับพื้นที่และอัตลักษณ์ระหว่างชนเผ่าขึ้นมา” จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงทำให้ “เจ้าชายสิทธิถดถอยมต้องตั้งคำถามต่อยุคสมัยของพระองค์ ที่ถามถึงการมีอยู่ของชีวิตแต่ละชีวิต ซึ่งรวมถึงตัวของเจ้าชายเอง”^{๒๕}

โดชากู อิคเคะ เขียนถึงความเป็มนุษย์นิยมของพระพุทธเจ้ากับความเป็นปัจเจกบุคคลที่ต้องมีคุณลักษณะบางอย่าง เช่น เป็นผู้แสวงหาความจริง และเป็นผู้มีความยุติธรรมสูง ด้วยการมองความเป็นมนุษย์ซึ่งทรงให้คุณค่าแก่มนุษย์เป็นพื้นฐาน การมองความเป็นมนุษย์ที่มีความสามารถ จึงเกิดการแสวงหาที่จะค้นพบความจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์^{๒๖} แนวคิดที่กล่าวมานั้นเป็นการดำเนินชีวิตตามแนวทางนี้มนุษย์เราจำเป็นต้องแยกตัวออกจากสังคมและวัฒนธรรม เพื่อที่จะได้ค้นพบความจริงที่แท้ได้

ต่อพงศ์ สุนทรากรณ์ กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์มีความคิดสอดคล้องกับปรัชญาปัจเจกนิยมและพุทธปรัชญา คือ ธรรมชาติของมนุษย์ ประกอบไปด้วย ส่วนที่เป็นกายกับส่วนที่เป็นจิต ซึ่งไม่ได้ถูกกำหนดคุณค่าใด ๆ มาก่อน และมีลักษณะว่างเปล่า ทำให้มนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกสร้าง

^{๒๓} ดร.สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนายาน นิกายหลัก, สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๔๑.

^{๒๔} ทุกรายละเอียดใน สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา มนุษย์สังคม และปัญหาจริยธรรม, (เคล็ดไทย : กรุงเทพมหานคร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๔๘), หน้า ๒๙๒.

^{๒๕} วรงค์ดี มัทธโนบล, พุทธโคดม, บทวิเคราะห์เชิงรัฐศาสตร์ว่าด้วยพุทธประวัติ, (เคล็ดไทย : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๘, ทุกรายละเอียดใน, ๑๙๔.

^{๒๖} โดชากู อิคเคะ นัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชัญเสนา แพล, พุทธประวัติพิเคราะห์, (เคล็ดไทย : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔, ทุกรายละเอียดใน หน้า ๑๙, ๒๒.

คุณค่าและความหมายภายหลังความว่างเปล่า ส่งผลให้มนุษย์พยายามดิ้นรนไปตามแรงปรารถนา เพื่อเติมเต็มความว่างเปล่าและทำให้มนุษย์เป็นทุกข^{๒๗}

วิทย์ วิศทเวทย์ ได้วิเคราะห์เจตนาของมนุษย์ที่แสดงถึงลักษณะของบุคคล และลักษณะการกระทำที่แสดงถึงเจตนาของบุคคล เราจะเห็นว่ากรกระทำที่เกิดจากเจตนา (๑) (๒) หรือ (๓) เป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัว แม้ว่ากรกระทำที่เกิดจาก (๓) จะมีความเห็นแก่ตัวน้อยน้อยตามความคิดของคนทั่วไป แต่เนื่องจากมีผลประโยชน์ของตนเองเป็นจุดหมายปลายทาง จึงถือได้ว่าเห็นแก่ตัวเหมือนกัน ส่วนกรกระทำที่เกิดจาก (๔) (๕) หรือ (๖) เป็นการกระทำที่ไม่เห็นแก่ตัว เพราะไม่ได้เกิดจากผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง จึงแสดงถึงการกระทำที่เกิดจากหน้าที่เท่านั้น^{๒๘}

ชาร์ตรกล่าวไว้ว่า มนุษย์ไม่ใช่อะไรอื่นที่นอกจากสิ่งที่เขาสร้างให้ตัวเอง มันเป็นสิ่งที่เรียกว่าอัตวิสัย หมายความว่าปัจเจกบุคคลเลือกและกระทำด้วยตัวเอง อีกอย่างหนึ่ง มนุษย์ไม่สามารถข้ามพ้นอัตวิสัยของความเป็นมนุษย์ไปได้ ความหมายที่สองนี้เองที่เป็นความหมายอันแท้จริงของปรัชญาอัตถิภาวนิยมเพราะเราหมายความว่ามนุษย์ดำรงอยู่ก่อนอะไรอื่น กล่าวคือ ก่อนอื่นมนุษย์นั้นคือผู้ที่มุ่งไปสู่อนาคต และเป็นผู้ที่มีจินตนาการ^{๒๙} มนุษย์เป็นปัจเจกบุคคลที่เน้นตัวเองเป็นสำคัญมากกว่าสิ่งอื่น

อดิศักดิ์ ทองบุญ ได้กล่าวถึงความไม่พอใจในการดำเนินชีวิตส่วนตัว ด้วยการมองเห็นมนุษย์มีชีวิตที่ต่างกันหลายด้าน กับความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องของธรรมชาติ และด้วยความเห็นเกี่ยวกับอำนาจสูงสุดทางศาสนา จึงเป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์ต้องกลับมาดูตัวเองเป็นสำคัญ^{๓๐} แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการนำเสนอถึงมนุษย์ที่ต้องการที่จะเข้าใจโลกในสิ่งที่ตนเองอยากให้โลกเป็น

พระมหาอุทัย ญาณธโร ได้กล่าวถึงมนุษย์ตามทัศนะของพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนา กล่าวถึงการเริ่มต้นชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคล เกิดจากการเริ่มรวมกันเป็น “กลลະ” เป็นการแสดงถึง

^{๒๗} ต่อพงศ์ สุนทรากรณ์, “แนวคิดเรื่องมนุษย์ในวรรณกรรมของ ‘รงค์ วงษ์สวรรค์’”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔). บทคัดย่อ.

^{๒๘} วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม, (อักษรเจริญทัศน์ กรุงเทพมหานคร พิมพ์ครั้งที่ ๘, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖.

^{๒๙} Jean-Paul Sartre, *Essays in Existentialism*, edited, with foreword by Wade Baskin, [USA. : The Citadel press, 1965], pp. 36-37.

^{๓๐} อดิศักดิ์ ทองบุญ, คู่มืออภิปรัชญา, (ราชบัณฑิตยสถาน : กรุงเทพมหานคร พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๔๖), หน้า ๙๒ - ๙๕.

การเริ่มต้นของความเป็นมนุษย์ ด้วยกระบวนการทางกายภาพ ที่เป็นส่วนที่เรียกว่ารูปหรือสสาร^{๓๑} ในการกล่าวถึงปัจเจกบุคคลที่ปรากฏด้วยการอธิบายในรูปแบบของกฎปฏิบัติสมุบัติทางพระพุทธศาสนา

ไพรัช เซียนวงศ์ กล่าวถึงมนุษย์ในทัศนะของอรรถนิยามทางด้านจริยศาสตร์ ที่กล่าวถึงมนุษย์ว่า มนุษย์เราควรแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว หรือคนเราควรเห็นแก่ตัว คือ การสอนให้คนเห็นแก่ตัว รักตัวเองอยู่กับตัวเองคิดแต่เรื่องของตัวเอง แต่พุทธจริยศาสตร์เถรวาทที่ว่าด้วยอรรถนิยามนั้นก็แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียะ ซึ่งกล่าวถึงการแสวงหาประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และอีกระดับหนึ่ง คือ ระดับโลกุตระ ซึ่งมีการมุ่งให้แสวงหาผลประโยชน์ทางใจทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น^{๓๒} จากแนวคิดนี้กล่าวถึงแนวคิดทั้งสองอย่างที่มีต่อมนุษย์ทุกคน

John Duns Scotus ได้กล่าวถึงหลักแห่งปัจเจกภาวะ (principle of individuation) และต่อมาไลบ์นิซได้สนใจ ทัศนะของ Duns Scotus ที่กล่าวถึงสิ่งที่แสดงปัจเจกภาวะของสิ่งหนึ่งจากสิ่งอื่นนั้นอาศัยแบบ (form) มากกว่าสสาร (substance) จากการให้ความหมายของปัจเจก^{๓๓} เป็นการแสดงถึงแนวคิดที่ต้องเป็นแบบโดยส่วนมาก

สนธิ ศรีสำแดง ได้กล่าวถึงท่าทีของมนุษย์ในความสามารถสร้าง “พลังแห่งสติปัญญาของมนุษย์เองโดยไม่ต้องอ่อนวอนขอต่อสิ่งใด ๆ เป็นหลักแห่งการพึ่งตนเองโดยแท้” โดยความสามารถที่กล่าวได้ว่ามนุษย์มีเสรีภาพในการกระทำอะไรก็ได้ด้วยสติปัญญาที่ตนมีและฝึกมาดีแล้ว^{๓๔} แนวคิดนี้แสดงถึงมนุษย์มีความเป็นปัจเจกอยู่แล้วจากการกระทำของมนุษย์เอง

วศิน อินทสระ กล่าวถึงมนุษย์ในหนังสือพุทธปรัชญาเถรวาท เรื่องโชคชะตาของมนุษย์ นั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง มิใช่การดลบันดาลของเทพเจ้าแต่ประการใด มนุษย์จึงมีเสรีภาพใน

^{๓๑} พระมหาอุทัย ญาณธโร, วิถีแห่งกลไกแบบพุทธ อภิปรัชญาของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสาร ๒๕๓๙), หน้า ๒๒๓.

^{๓๒} ไพรัช เซียนวงศ์, “พุทธจริยศาสตร์เถรวาทเป็นอรรถนิยามหรือไม่” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔.

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน PHILOSOPHY 100 ESSENTIAL THINKERS BY PHILIP STOKES, 100 คนคิด เรียงร้อยถ้อยคำปรัชญา, ผู้แปล พระมหาพรชัย สิริวโร (ศรีภักดี), ดร.(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๖๔.

^{๓๔} สนธิ ศรีสำแดง, ปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔.

การเลือกวิถีชีวิตของตนเอง^{๓๕} จากการศึกษาเรื่องที่มีมนุษย์สนใจและเรื่องที่มีมนุษย์เองก็ไม่สามารถที่จะมองข้ามได้นั้นก็มีความเป็นปัจเจกนิยมอยู่ในแนวคิดต่างๆ ๆ ที่พยายามหาวิธีเพื่อให้เข้าถึงธรรมชาติของชีวิตมากขึ้น

พระมหายงยุทธ กนตาโก (เสริมจันทร์) ได้อธิบายเรื่องมนุษย์ในแนวคิดเชิงอภิปรัชญา กล่าวถึงความมีอยู่ของรูปธรรมและนามธรรมพร้อมทั้งเหตุปัจจัย ตามแนวคิดเชิงมนุษยนิยมที่กล่าวถึงความ เป็นมนุษย์ว่าเป็นขั้น ๕ มิใช่อดีต มีความทุกข์ ความต้องการ พร้อมให้ความสำคัญในความ เป็นมนุษย์ที่มีชีพเพียงแค่มิชีวิตอยู่ แต่ให้ดำรงอยู่อย่างมีสติรู้เท่าทันปรากฏการณ์จึงชื่อว่าดำรงอยู่อย่าง มีคุณค่าพุทธปรัชญาเถรวาทไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของการดำรงอยู่เท่านั้น^{๓๖} แต่ยัง แนะนำให้คนเราไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นตัวตน เพราะว่า เพียงการดำรงอยู่หาใช่เป้าหมายที่แท้จริงไม่ นิพพานต่างหากคือเป้าหมาย

พระเพ็ญ กงศรี ให้ความหมายของลัทธิปัจเจกนิยมว่า เป็นลัทธิทางสังคมที่เกิดขึ้นในยุค กลาง ลัทธิปัจเจกนิยมจะเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่อยู่เหนือโชคชะตาและยังเคารพ เพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ปัจเจกนิยม (Individualism) เป็นแนวคิดแบบมนุษยนิยมแบบหนึ่ง ที่มองว่า ตัวบุคคลหนึ่งคนสำคัญเท่าๆกันอย่างเสมอภาค ไม่มีใครสูงต่ำ ดีเลวไปกว่ากันแนวคิดนี้เป็น รากฐาน การปกครองแบบ^{๓๗} ประชาธิปไตยเสรีทุนนิยมด้วย และเป็นฐานคติแบบสิทธิมนุษยชนอีกด้วยปัจเจก ในที่นี้ก็หมายถึงบุคคลบุคคลหนึ่ง

จากการทบทวนเอกสารที่ได้ศึกษามาข้างต้นนั้น ได้ประมวลแนวคิดปัจเจกนิยมของผู้ที่มี แนวคิดต่าง ๆ เช่น พุทธศาสนิกชน ได้กล่าวว่าเสรีภาพหรืออะไรก็ตามเถอะ นั่นก็คือความหลุดพ้นจาก คุก พระธรรมปิฎก ก็กล่าวถึงเสรีภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระเทพ เวที กล่าวถึงสารรูปแบบที่ปรากฏในการแสดงถึงเสรีภาพ โดยยึดปัญญาเป็นหลัก สุนทร ฌ รังสี กล่าวถึงเสรีภาพของมนุษย์ต้องยึดอยู่ในหลักอริยมรรคมีองค์แล้วเลือกปฏิบัติตามหลักนั้น อภิญญา เพ็ญฟูสกุล กล่าวถึงหลักปัจเจกของแต่ละบุคคลที่เชื่อมั่นในศักยภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ กิริติ

^{๓๕} อ้างแล้วในหน้า ๓.

^{๓๖} พระมหายงยุทธ กนตาโก (เสริมจันทร์), “วิเคราะห์อัตถิภาวนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท” **ปริญา พุทธศาสตร์คุณภักดิ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๗} พระเพ็ญ กงศรี, พิชญ์สิริ ถาวรเศรษฐ(๒๕๕๒) สืบค้นเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๗, แหล่งที่มา <http://www.l3nr.org/posts/262476> สุธน ทิพย์ (๒๕๕๖) สืบค้นเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๗, แหล่งที่มา <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=876428>

บุญเจือ กล่าวถึงการใช้เสรีภาพที่ถูกต้องต้องเป็นเสรีภาพที่เหมาะสม สมภาร พรหมทากล่าวถึงเสรีภาพของมนุษย์อันเป็นความคิดของมนุษย์เอง วรศักดิ์ มัทธโนบล กล่าวถึงเสรีภาพของการถามถึงความ เป็นอยู่ของตนเองและบุคคลต่าง ๆ ไตซากู อิคะตะ กล่าวถึงการมองเห็นความสามารถของมนุษย์ เป็นต้น จากที่ได้ทบทวนเอกสารมาจะเห็นได้ว่าแต่ละท่านจะกล่าวถึงความมีเสรีภาพของมนุษย์เป็นสำคัญ ซึ่งก็เป็นแนวคิดแบบปัจเจกนิยมที่มองมนุษย์เป็นเรื่องสำคัญ ผู้วิจัยจึงพบว่าหลักปัจเจกนิยม มีความสำคัญต่อการทำหน้าที่ของบุคคลอย่างไร รวมทั้งความมีเสรีภาพของการแสดงออกทางแนวคิดของปัจเจกนิยมที่มีความสำคัญต่อบุคคลอย่างไร และต่อสังคมอย่างไร ดังนั้นแล้วการปฏิบัติตนของปัจเจกบุคคลนั้นสามารถที่จะมีคุณค่าได้อย่างไร ทั้งต่อตัวเองและต่อสังคม และสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความรู้และการปฏิบัติให้ถึงความจริง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเพื่อให้เห็นถึงความสอดคล้องของแนวคิดทั้งสองฝ่าย

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนของการศึกษา ดังนี้

๑.๖.๑ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดความเป็นปัจเจกนิยม โดยศึกษาชั้นปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกและศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณกรรม คือ หนังสือนิพนธ์ หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตบางส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาอังกฤษและที่มีผู้แปลเป็นภาษาไทย ที่เกี่ยวกับปรัชญาปัจเจกนิยม

๑.๖.๒ หลังจากสืบค้นข้อมูลแล้ว ก็นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบหาแนวคิดปัจเจกนิยมของนักคิดต่าง ๆ ที่เป็นแนวคิดปัจเจกนิยมทางตะวันตก แล้วนำแนวคิดที่ได้มาวิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยมที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยนำเนื้อทั้งสองมาวิเคราะห์ออกมาเป็นองค์ความรู้

๑.๖.๓ ดำเนินการวิจัยโดยอาศัยการวิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยมทางตะวันตกของสำนักอัตถิภาวนิยม กับแนวคิดของปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท จากข้อมูลหลักฐานของแนวคิดปัจเจกนิยม แล้ววิเคราะห์ออกมาเป็นความรู้ พร้อมสรุปผลการวิจัย และวิจารณ์

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๗.๑ ทำให้ทราบแนวคิดปัจเจกนิยมในปรัชญาอัตถิภาวนิยม
- ๑.๗.๒ ทำให้ทราบแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๑.๗.๓. ทำให้สามารถวิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยม ที่เน้นถึงความสามารถของมนุษย์กับตัวบุคคลที่ปรากฏอยู่ในพุทธปรัชญาเถรวาท

บทที่ ๒

แนวคิดปัจเจกนิยมในปรัชญาอัตถิภาวนิยม

บทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง ความหมายสำคัญของแนวคิดปัจเจกนิยมทั่วไปของนักปรัชญาต่าง ๆ ที่กล่าวถึงปัจเจกนิยมกับแนวคิด (concept) ต่าง ๆ และการกล่าวถึงแนวคิดความเป็นมนุษย์ว่ามนุษย์เองมีความคิดอย่างไร และมีเหตุการณ์อะไร ที่เป็นแรงกระตุ้นวิถีคิดของมนุษย์ จากเหตุผลนี้มนุษย์จึงได้มีแนวคิดแตกต่างกัน และวิธีแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นต่างกัน จนถึงวิธีการในการจัดการกับความคิดที่เกิดขึ้น บทนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิดของปัจเจกนิยมทางตะวันตกเพื่อศึกษาแนวคิด (concept) ทางปัจเจกนิยมที่ปรากฏจากหนังสือของนักคิดทางปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่ได้ให้แนวคิดซึ่งมีประเด็นเป็นที่สนใจในการศึกษาดังจะได้ศึกษาโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของปัจเจกบุคคล

ปัจเจกบุคคล คือ แนวคิดของมนุษย์ที่มีความเป็นอิสระแบบปัจเจกภาพของความเป็นธรรมชาติ และธรรมชาติอันเป็นมโนสัญชาติญาณ คือ ความรักตนเอง ที่แผ่ออกผ่านพฤติกรรมของมนุษย์ และเป็นตัวสร้างสรรค์พฤติกรรมทั้งหมดของมนุษย์^๑ จากแนวคิดที่ปรากฏถึงความเป็นธรรมชาตินั้น ในความคิดของมนุษย์นั้นมีความเป็นปัจเจกบุคคลและความคิดที่เป็นอิสระของปัจเจกบุคคล “แนวคิดอัตถิภาวนิยมพยายามศึกษามนุษย์ในฐานะของปัจเจกบุคคล”^๒ ในแนวคิดที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เกิดขึ้นมาแล้ว ดำรงอยู่และดับไปตามกาลเวลา แต่เป็นการศึกษาให้เข้าถึงอิสระของแนวคิดอัตถิภาวนิยมที่มีความประสงค์ “เพื่อจะให้มนุษย์แต่ละคนเป็นตัวของตัวเอง ในการที่จะเลือกอย่างเสรีภาพ”^๓ แนวคิดอัตถิภาวนิยมจึงมีแนวคิดที่เป็นลักษณะของปัจเจกบุคคลเป็นหลักอันหมายถึงอิสระในรูปแบบของแนวคิดของปัจเจกนิยมที่แสดงถึงลักษณะของธรรมชาติพฤติกรรมของมนุษย์

ความหมายที่เป็นปัจเจกบุคคลได้มีแนวคิดของนักปรัชญาที่จะกล่าวถึงมนุษย์และให้มนุษย์มองถึงตนเอง โดยมีนักปรัชญาชื่อว่าโสคราตีส ที่ได้กล่าวถึงแนวคิดที่แสดงออกถึงความ

^๑ พระมหาอุทัย ญาณธโร, วิถีแห่งกลไกแบบพุทธ อภิปรัชญาของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ธรรมสาร ๒๕๓๙), หน้า ๒๔๗.

^๒ อุดม บัวศรี, ปรัชญาเอกซิสเตนเซียลลิสม์กับพุทธปรัชญา, (ภาควิชามานุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มปป.), หน้า ๔๖.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

ปัจเจกบุคคลว่าบุคคลนั้น “จงรู้จักตัวเอง”(Known thyself)^๔ แนวคิดของโสกราตีสที่กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นแนวคิดของปัจเจกนิยม และแนวคิดของปัจเจกบุคคลด้วยการให้ความสำคัญต่อมนุษย์ จึงเป็นเหตุให้มนุษย์พัฒนาความคิดให้เกิดแนวคิดใหม่ขึ้น แต่ก็ยังมีแนวคิดหนึ่งที่กล่าวว่า “ความซับซ้อนของมนุษย์ในยุคปัจจุบันเป็นการดึงความเป็นมนุษย์ให้ออกจากตัวเอง”^๕ ซึ่งเป็นเหตุให้มนุษย์ขาดจากความเป็นปัจเจกบุคคลที่เป็นธาตุแท้ของตนเอง และธรรมชาติของมนุษย์เอง

ปัจเจกบุคคลที่กล่าวถึง คือ “มนุษย์พัฒนาความเป็นปัจเจกบุคคลที่แข็งแกร่งกว่าและมีคุณสมบัติ”^๖ และแนวคิดปัจเจกบุคคลของมนุษย์ก็สามารถสร้างประโยชน์แล้วพัฒนาตนเองได้ด้วย “ความจริงในการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องของประสบการณ์ภายในของแต่ละคน”(truth is subjectivity) คือ การดำรงชีวิตของใครคนหนึ่งโดยเฉพาะ (individual)^๗ ในความจริงของชีวิตเป็นการดำรงชีวิตของคนทั่วไปแต่เป็นการดำรงชีวิตที่มีลักษณะเป็นปัจเจกในแต่ละด้าน การดำเนินชีวิตทั่วไป

หากกล่าวถึงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดของปัจเจกบุคคลที่มีรูปแบบเฉพาะแล้ว ก็มีแนวคิดของสำนักอรรถิภาวนิยมที่มีความสอดคล้องกันมากในการกล่าวถึงความเป็นมนุษย์ในแนวคิดของ“อรรถิภาวนิยม”ที่มีความประสงค์จะสร้างบุคคลโดยอาศัยความปรารถนาและความสนใจโดยไม่ต้องการให้ใครมากำหนดชีวิตนอกจากตัวของบุคคลนั่นเอง และต้องการเป็นผู้สร้างด้วยตนเอง (their own creator)^๘ แนวคิดอรรถิภาวนิยมเป็นแนวคิดที่ให้มนุษย์กลับมาองดูความเป็นตัวของตัวเองอันหมายถึงความเป็นปัจเจกบุคคลเป็นส่วนมากในการแสดงให้เห็นเสรีภาพที่ตนมี

แนวคิดปัจเจกบุคคลยังมีแนวคิดเรื่องชีวิตที่นักปรัชญาได้กล่าวไว้ว่า โดยที่เกียกเกอการ์ตได้มีการเสนอแนวคิดว่า “การมีชีวิตที่แท้จริงต้องเกิดจากความต้องการของปัจเจกชนเองไม่ใช่การถูกชี้นำจากสังคมหรือศาสนจักร มนุษย์ในฐานะปัจเจกชนต้องรู้ด้วยจิตสำนึกของตน โดยมนุษย์ต้องมี

^๔ ดูรายละเอียดใน พระราชมณเฑียร (ประยูร ธมมจิตโต), **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๘.

^๕ ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป มนุษย์โลก และความหมายของชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๕.

^๖ Will Durant, *The story of philosophy: The live and Opinion of the Greater Philosophers*, [Time INC. Division, 1926]; แปลโดย วันเพ็ญ บงกชสถิตย์, **ชีวิตและความคิดของนักปรัชญา**, (ธนบุรี: มูลนิธิโครงการดาราศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๓๘๒.

^๗ ดร.ม.ล. นิพาดา เทวกุล, **ปรัชญาอรรถิภาวนิยม (Existentialism)**. (ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^๘ อุดม บัวศรี, **ปรัชญาเอกซิสเตนเชียลลิสม์กับพุทธปรัชญา**, มปป, หน้า ๔๗.

ความจริงใจและซื่อสัตย์ต่อตนเอง”^๙ จากข้อความที่กล่าวนั้นแสดงให้เห็นว่าเพราะในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เองมนุษย์ต้องอยู่ด้วยตนเอง ด้วยการพยายามค้นหาตัวตนที่แท้จริงของตนเองให้พบ จึงไม่มีอะไรมาบังคับมนุษย์ให้กระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นอกจากมนุษย์จะเป็นผู้กำหนดเอง

แนวคิดของปัจเจกบุคคลเป็นแนวคิดแรกเพื่อจะให้แนวคิดปัจเจกบุคคลเป็นแนวคิดที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดของอัตถิภาวนิยมว่าเป็นแนวคิดที่มีความเป็นปัจเจกบุคคลเช่นไร โดยจะศึกษาแนวคิดของอัตถิภาวนิยมที่มักจะถูกมองไปในทางที่ไม่ดีว่านักอัตถิภาวนิยมเป็นแนวคิดที่เน้นการกล่าวถึงแต่ในด้านมืดของชีวิตมนุษย์ ถูกมองว่าเป็นพวกที่สิ้นหวัง ทำตัวไร้กฎระเบียบ ไม่ยอมรับความจริง ไม่มีสิ่งยึดถืออะไรที่นอกจากทำอะไรตามอำเภอใจ กลายเป็นการยึดถือในลัทธิที่น่าเกลียด^{๑๐} หรืออาจจะกล่าวอีกแบบหนึ่งก็คือ การมองมนุษย์ในรูปแบบของการมองตนเองเป็นหลัก “อัตถิภาวะคือการดำรงอยู่ของมนุษย์ อันหมายถึงการดำรงอยู่ในความเป็นมนุษย์”^{๑๑} เป็นการแสดงถึงมนุษย์ที่ดำรงอยู่ให้เห็นโดยมิได้เกิดขึ้นด้วยอำนาจใด ๆ

แนวคิดอัตถิภาวนิยมหลัก ๆ คือ กล่าวถึงความสามารถว่ามนุษย์แต่ละบุคคลซึ่งมีอิสระและเลือกกำหนดความหมายในการใช้ชีวิตของตัวเองที่ว่า “มนุษย์ไม่ควรต่อสู้กับผู้มีอำนาจที่ปกครองเราอยู่ เราไม่ควรต่อต้านผู้มีอำนาจ เราไม่ควรพยายามทำตัวให้สูงกว่าฐานะของเรา การกระทำใด ๆ ที่ขัดแย้งกับผู้มีอำนาจจึงเป็นสิ่งที่เหลวไหล”^{๑๒} การกล่าวถึงความหมายที่ไม่ได้แสดงถึงความเป็นตนเอง แต่เป็นการแสดงถึงความสามารถของมนุษย์เองที่จะกระทำอย่างเสรีภาพ ที่ไม่มีอำนาจจากสิ่งใดนอกจากการเลือกของตนเอง

แนวคิดอัตถิภาวนิยมนำวิธีของปรากฏการณ์วิทยามาใช้ในการสืบค้นด้วยตนเอง จึงพบความจริงที่ว่ามันคือภาวะของ (being) สองชนิด คือ ภาวะซึ่งมีอยู่เป็นอยู่ด้วยตัวของมันเองได้แก่สิ่งไร่สำนึก คือวัตถุทั้งหลาย และภาวะสำหรับตัวเองได้แก่อัตถิภาวะทั้งหลายที่มีสำนึกและสามารถกำหนดหรือทำให้สิ่งต่าง ๆ มามีความหมายสำหรับตัวมันเอง^{๑๓} ด้วยเหตุนี้แนวคิดพื้นฐานของภาวะ (being) นั้นคืออัตถิภาวะ (existent) ของมนุษย์ที่เป็นการนำปรากฏการณ์วิทยาอธิบายถึงความเป็นมนุษย์

^๙ เรืองเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๑๐} Jean-Paul Sartre, *Existentialism is a Humanism*, translated by Carol Macomber, [London: Yale University press, 2007], p.p. 17-18.

^{๑๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *เปรียบเทียบแนวคิดพุทธศาสนากับชาตรี*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๑), หน้า ๘๐.

^{๑๒} Jean-Paul Sartre, *Existentialism is a Humanism*, p. 19.

^{๑๓} กิรติ บุญเจือ, *ชุดปัญหาปรัชญา: ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๒), หน้า ๙๖.

ตามความหมายที่กล่าวถึง ท่าทีของมนุษย์เป็นหลักสำคัญในการเข้าใจตนเองและหลักของธรรมชาติที่ปรากฏ จึงกล่าวได้ว่ามนุษย์เองพยายามที่จะอยู่กับธรรมชาติพร้อมกับการเข้าใจตนเองเป็นส่วนใหญ่ เพราะหากจะกล่าวอีกแบบหนึ่งไม่ว่ามนุษย์จะกระทำ หรือแสดงออกในรูปแบบใดก็ตาม จะเป็นการกระทำเฉพาะตนเสมอ ซึ่งก็มีความสอดคล้องกันกับแนวคิดอัตถิภาวนิยมเสมอ อันเป็นการแสดงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลกล่าวถึงท่าทีของมนุษย์ที่ต้องอยู่ในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลง แต่หากความเป็นเสรีภาพในรูปแบบก็คือเป็นปัจเจกนิยมที่แสดงถึงความกว้างของแนวคิดนี้

๒.๒ ความหมายของปัจเจกนิยม

ความหมายของคำว่า “ปัจเจกนิยม” (Individualism) คือ แนวคิด (concept) ของบุคคลที่แสดงออกถึงคุณลักษณะเฉพาะตัวและลักษณะแนวคิด (concept) ปัจเจกนิยมนี้ ทางพจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๑๔} ได้ให้ความหมายของปัจเจกนิยมไว้ว่า ทรรศนะที่เน้นความสำคัญหรือความเป็นจริงของปัจเจกบุคคล ด้วยวิธีการในการอธิบายและเข้าใจความรู้ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลเป็นอย่างดี ด้วยกระบวนการทางความคิดของบุคคลนั้น ๆ เพื่อจะสามารถเข้าใจแนวคิดปัจเจกนิยมได้

ความหมายข้างต้นมีความสอดคล้องกับปรัชญา “อัตถิภาวนิยม” ที่กล่าวถึงมนุษย์ และทำให้มนุษย์มีอิสระเสรีที่จะเลือกอย่างเต็มที่ เพราะมนุษย์มีธรรมชาติของการเลือกดังมีคำกล่าวว่า “ชีวิตที่ไม่มีการสนทนามีชีวิตที่มีคุณค่าสำหรับมนุษย์”^{๑๕} เป็นการแสดงถึงคุณค่ามนุษย์ ในการเรียนรู้ตนเองเป็นหลัก คือ “จรรู้จักตัวเอง”(known thyself)^{๑๖} เมื่อมองถึงคุณค่าของมนุษย์แล้ว และการเข้าใจตนเองแล้ว หลักของแนวคิดอัตถิภาวนิยมจึงมีท่าทีเกี่ยวกับมนุษย์ว่า “มนุษย์จะมีคุณค่าขึ้นอยู่กับภาวะอันหนึ่งคือการรู้จักตัวเอง”^{๑๗} จึงแสดงให้เห็นว่าอัตถิภาวนิยม กับแนวคิดปัจเจกนิยมมีความสอดคล้องและความต่างกัน ดังนั้นจึงศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมเป็นลำดับไป

^{๑๔} พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, อังกฤษ-ไทย, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภาคการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๙.

^{๑๕} Will Durant, The story of philosophy: The live and Opinion of the Greater Philosophers, [Time INC. Division, 1926]; แปลโดย วันเพ็ญ บงกชสถิตย์, ชีวิตและความคิดของนักปรัชญา, (ธนบุรี: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๑๖} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต), ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๘.

^{๑๗} สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธชาติ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๔.

จะเห็นได้ว่าการที่มนุษย์ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับแนวคิดปัจเจกนิยม ตามความหมายของพจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๑๘} ได้กล่าวถึง แนวคิดและวิธีของปัจเจกนิยม (methodological Individualism) โดยได้กล่าวถึงทฤษฎีที่ถือว่า การที่จะอธิบายและเข้าใจพฤติกรรมของสังคมได้นั้น เพียงแต่มีความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลเป็นอย่างดี ด้วยการแสดงถึงปัจเจกบุคคล (individual) ที่หมายถึงบุคคลหรือสิ่งซึ่งมีอยู่ได้ด้วยตนเอง ในการแยกออกอย่างชัดเจนจากสิ่งอื่น แต่ตัวเองไม่อาจแยกได้โดยไม่สูญเสียความเป็นตัวเอง^{๑๙} ที่กล่าวมาแล้วนั้น แสดงออกถึงความกว้างของแนวคิดปัจเจกนิยมที่ต้องทำความเข้าใจอีกหลากหลายแนวคิด ที่อธิบายถึงแนวคิดปัจเจกนิยมในมุมมองต่าง ๆ ของสังคม

ด้วยเหตุนี้เราจะศึกษาถึงแนวคิดใดนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญอยู่เหมือนกันที่เราจะต้องรู้ถึงความเป็นมาของแนวคิดต่าง ๆ ก่อนเราจึงมาศึกษาถึง ลัทธิปัจเจกนิยม (Individualism) ที่เป็นแนวคิดแบบส่วนย่อยเป็นใหญ่ ในสมัยของโลกตะวันตกช่วง คริสตวรรษที่ ๑๗ - ๑๙ แนวคิดนี้มีความเชื่อว่าส่วนรวมมาจากการรวมกันของหน่วยย่อย^{๒๐} ลัทธิปัจเจกนิยมมีแนวคิดที่แสดงให้เห็นว่าการเอาตัวปัจเจกชนเป็นหลัก คือ การให้แต่ละคนสำคัญส่วนรวมไม่มีจริง ส่วนรวมเป็นเพียงชื่อเรียกกลุ่มของหน่วยย่อย ทำให้ของปัจเจกนิยมจึงมุ่งเข้าหาตัวเองและจบที่ตัวเอง ด้วยการใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลักใหญ่

จากแนวคิดที่กล่าวถึงคำสอนที่ว่าเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในการดำเนินการด้านเศรษฐกิจต้องไม่ถูกจำกัดโดยระเบียบของรัฐบาลหรือของสังคม หรือการปล่อยให้ดำเนินการอย่างเสรี หรือมือใครยาวสาวได้สาวเอา นั้น นักปัจเจกนิยมสอนให้คิดถึงผลประโยชน์ส่วนตัว คือ เป้าหมายที่เหมาะสมสำหรับการกระทำของมนุษย์^{๒๑} ความหมายที่กล่าวมาพอที่จะเข้าใจได้ว่า แนวคิดปัจเจกนิยมเป็นแนวคิดที่เน้นให้มนุษย์อยู่กับตนเอง สร้างสิ่งของต่าง ๆ เพื่อตัวเองก่อน แนวคิดปัจเจกนิยมนี้เป็นการมองตัวเราเองเป็นหลักใหญ่ก่อนสิ่งอื่นใด ก่อนที่จะมองออกไปถึงสังคมโดยรอบที่เราอยู่แล้ว พร้อมทั้งจะมีส่วนร่วมในแบบต่าง ๆ เช่น

แบบร่วมมือกันมีลักษณะแนวคิดที่กล่าวถึงเสรีภาพ คือ มูลฐานของพฤติกรรมทางศีลธรรมของมนุษย์เอง ซึ่งมีข้อจำกัดอยู่ในตัวว่าพฤติกรรมเช่นนั้นจะไม่ล่วงล้ำเสรีภาพของผู้อื่น และ

^{๑๘} พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา, อังกฤษ - ไทย, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘, หน้า ๖๔.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๒๐} ศาสตราจารย์ปริชา ช่างขวัญยืน, **ทฤษฎีกับพุทธศาสนา**, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^{๒๑} เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, **พจนานุกรม ปรัชญาอังกฤษ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โบแดง, ๒๕๔๗), หน้า ๙๗.

พฤติกรรมของมนุษย์จะออกนอกขอบเขตของเสรีภาพไปอยู่ในขอบเขตของอาชญากรรมเมื่อพฤติกรรมเช่นนั้นได้ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น^{๒๒} การยอมรับความมีอัตลักษณ์และความเป็นเอกเทศของบุคคลหนึ่ง ที่กล่าวถึงคุณค่าทางปัจเจกนิยมด้วยแล้ว

แนวคิดนี้จึงเป็นการแสดงถึงตัวตนที่เราเป็นแบบนี้ คือ ให้เราอยู่ที่ความเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มีอิสระทางความคิดและการสร้างสรรค์^{๒๓} และยังมีแนวคิดปัจเจกนิยมแบบสุดโต่งก็ คือ การมองว่ามนุษย์อยู่แยกจากกันมิใช่สัตว์สังคม และไม่มีความจำเป็นที่ต้องเกี่ยวเนื่องกัน ความสุข ทุกข์ ดี เลว ล้วนแต่เป็นเรื่องส่วนบุคคลทั้งสิ้น การคิดในลักษณะนี้ คือ การคิดแบบปัจเจกนิยมแบบสุดโต่ง^{๒๔} ซึ่งก็เป็นแนวคิดแบบปัจเจกนิยมที่มีแนวคิด ๒ ระบบตามที่กล่าวมาแล้วเพื่อเข้าใจ

แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของมนุษย์ในความเป็นอิสระและเสรีภาพ ซึ่งแนวคิดนี้เป็นการให้เสรีภาพแก่มนุษย์ เหตุนี้ปัจเจกนิยม (Individualism) จึงเป็นแนวคิดแบบมนุษยนิยมแบบหนึ่ง ที่มีแนวคิดที่ว่า ตัวบุคคลหนึ่งคนสำคัญเท่า ๆ กันอย่างเสมอภาค^{๒๕} ในแนวคิดปัจเจกนิยมนี้มีอยู่สองแนวคิดด้วยกัน คือ การมองถึงคุณค่าของมนุษย์ ด้วยความเป็นตัวของตัวเองอย่างมีเสรีภาพจากการเชื่อมั่นในตนเอง ในด้านอิสระทางความคิดและการสร้างสรรค์ และในอีกแนวคิด คือ การมองว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นสัตว์สังคม ไม่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างความสุขความทุกข์ ซึ่งเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลไป ต่างคนต่างมีไม่เหมือนกัน

ด้วยเหตุนี้การตระหนักในปัญหาด้วยตนเองและตัดสินใจยึดถือข้อปฏิบัติและแสวงหาคำตอบด้วยการตัดสินใจที่เป็นแนวคิดของตนเองกล่าวถึง “การกระทำใด ๆ ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีถ้าเป็นการสร้างความพึงพอใจให้แก่บุคคล แต่ความเลวก็ คือ สิ่งที่ลดความพึงพอใจหรือสร้างความเจ็บปวด”^{๒๖} แนวคิดทางปรัชญาที่พิจารณาปัจเจกนิยมว่ามีความเป็นตัวตน กับด้วยประสบการณ์

^{๒๒}ThePrinciplesofCooperativeIndividualismhttp://cooperativeindividualism.org/principles.html

^{๒๓} พรเพ็ญ กงศรี พิษณุสิริ ธารเศรษฐ์(๒๕๕๒) สืบค้นเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๗, (ออนไลน์) แหล่งที่มา <http://www.l3nr.org/posts/262476>

^{๒๔} ทรายละเอียดใน สุธน วิทย (๒๕๕๖) สืบค้นเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๗, จาก <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=876428>

^{๒๕} ทรายละเอียดใน พรเพ็ญ กงศรี พิษณุสิริ ธารเศรษฐ์ <http://www.l3nr.org/posts/262476>

^{๒๖} อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิชาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, พิมพ์ครั้งที่๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๙.

แนวคิดปัจเจกนิยมของแต่ละคน และความพิเศษอันเป็นหนึ่งเดียวของสิ่งที่กล่าวมา เป็นสิ่งที่สำคัญ และเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจธรรมชาติของการแสวงหา และการมีอยู่ของมนุษย์ ดังที่นักคิดกล่าวถึงปัจเจกนิยมไว้ คือ

คีร์เคออร์ตหรือผู้เป็นต้นคิดแบบอัตถิภาวนิยมที่มีแนวคิดสอดคล้องกันกับแนวคิดปัจเจกนิยม ที่เสนอไว้ว่าไม่มีความจริงนิรันดร์ให้ยึดเป็นสรณะตายตัวความจริงที่แท้ก็คือสภาพของมนุษย์ (humancondition)^{๒๗} นักคิดของปรัชญาแนวนี้ โดยทั่วไปจะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในอิสรภาพ และยอมรับในผลสืบเนื่องจากการกระทำของปัจเจกนิยม และยังเชื่อว่าปัจเจกบุคคลนั้นจะต้องรับผิดชอบกับทางเลือกที่ได้เลือกไว้แล้วด้วย แนวคิดปัจเจกนิยมนี้ให้ความสำคัญกับแนวคิดแบบอัตวิสัย (subjectivity) และมองว่ามนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ดำเนินชีวิตอยู่ในโลกที่ไม่ได้มีอะไรเป็นพิเศษ และเต็มไปด้วยความมีตัวตนมากในแต่ละระดับของบุคคลที่แสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ

เมื่อมนุษย์มีเสรีภาพในการกำหนดการกระทำของตนเอง ถึงแม้ว่าเสรีภาพบางอย่างจะถูกจำกัดขอบเขตก็ตาม มนุษย์ก็ยังสามารถมีอิสระในการพัฒนาตนเอง และรู้แจ้งด้วยตัวเองว่า “เสรีภาพ คือ การตัดสินใจด้วยตัวเอง กำหนดด้วยตัวเอง ด้วยอัตตาที่มีเสรีภาพ ในความหมายว่าไม่ได้ถูกกำหนดโดยตัวการภายนอก แต่อัตตาเป็นตัวกำหนดตัวเอง อัตตาเป็นเหตุหรือกำหนดเจตนาของมันเองเพื่อที่จะรู้แจ้งความดีของมันเอง ความดีสูงสุดของอัตตาหรือเสรีภาพแห่งอัตตา^{๒๘} เป็นความคิดที่มีลักษณะเฉพาะบุคคลและมีหลากหลายในรูปแบบของแนวคิด

แนวคิดที่แสดงถึงท่าทีทางและการดำเนินชีวิตส่วนตัวของมนุษย์เอง “ที่สงสัยความมีอยู่ของโลก จึงนำมาสู่การค้นหาพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์^{๒๙} แล้วมนุษย์เองก็เกิดความสงสัยการเกิด และมีอยู่ของธรรมชาติ “ตลอดถึงความไม่พอใจในความเป็นไปของสังคมบ้านเมือง” ปราภฏการณเหล่านี้จึงเกิดแนวคิดของนักปัจเจกนิยมขึ้นเพื่อกลับมาตรวจสอบถึงตัวเองก่อนที่จะกล่าวถึง “รูปแบบที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองธรรมชาติของตนเอง”^{๓๐} เพื่อตอบสนองความต้องการของการรอดพ้นจากการถูกเบียดเบียน และการได้รับอรรถประโยชน์สุข และการพัฒนาตนเอง จัดเป็นรูปแบบทาง

^{๒๗} กิรติ บุญเจือ, แก่นปรัชญาปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๒), หน้า ๑๐๔.

^{๒๘} พระทักษิณคณาธิกร, ปรัชญา, ๒๕๔๔, หน้า ๑๖๓ - ๑๖๔.

^{๒๙} อติศักดิ์ ทองบุญ, คู่มืออภิปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ราชบัณฑิตยสถาน : กรุงเทพมหานคร พิมพ์ ๒๕๔๖), หน้า ๙๒.

^{๓๐} พระมหาอุทัย ญาณธโร, วิถีแห่งกลไกแบบพุทธ อภิปรัชญาของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร ๒๕๓๙), หน้า ๒๕๙.

วัตถุประสงค์ที่สะท้อนจากธรรมชาติในจิตมนุษย์ของแต่ละปัจเจกบุคคล ในแนวคิดนี้ปัจเจกนิยมสามารถตอบสนองธรรมชาติของตนเองตามเจตจำนงได้อย่างอิสระ

ไฮเด็กเกอร์ที่กล่าวถึงแนวคิดจากการเลือกมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นของปรัชญา ด้วยการกล่าวว่ก็เพราะว่ามนุษย์เป็น (Metaphysical being) ในชีวิตของคนนั้น คนจะให้ความสำคัญและสนใจในความจริงของตัวเอง คือ มนุษย์เท่านั้นที่พยายามค้นหาความเข้าใจใน (being) ของตัวเอง การพยายามค้นหาตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์นั้น เป็นข้อเท็จจริงที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงของตัวเอง^{๓๑)} แนวคิดนี้ทำให้เห็นว่าไฮเด็กเกอร์มีความคิดว่ามนุษย์เท่านั้นที่สามารถคิดพิจารณาความจริงสูงสุดได้ เพราะมนุษย์มีลักษณะของความเป็นปัจเจก

ปรัชญาสมัยใหม่ที่นิยมเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ ได้นำเสนอทฤษฎีไว้อย่างสับสนเกี่ยวกับเหตุผลในเรื่องตัวตนที่เหนือธรรมชาติ (Transcendence Ego) เหมือนอย่างที่นักปรัชญาที่ชื่อว่าอูสเซอร์ลเคยเสนอไว้เช่นกันว่า ในการศึกษาสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ด้วยการนำเสนอในแนวคิดทางอภิปรัชญามากเกินไปที่สุดแล้วมันก็เต็มได้ด้วยความไม่แน่นอน^{๓๒)} จึงอาจทำให้เกิดท่าที่ต่าง ๆ ที่ไม่สามารถอธิบายถึงตัวตนได้มากเท่าที่ควร แนวคิดปัจเจกนิยมจึงเสนอแนวคิดให้กลับมาหาตัวตน โดยแสวงหาความสำคัญของตนใน “การดำรงอยู่ของมนุษย์” (human existence) มาเป็นแกนกลางในการทำความเข้าใจมนุษย์^{๓๓)} นักปรัชญาทั้งสองได้ชวนให้มนุษย์หันกลับมาอยู่กับตัวเอง ศึกษาตัวเองให้มากแทนที่จะไปศึกษาโลกและจักรวาล จึงปรากฏเป็นแนวคิดปัจเจกนิยมที่แสดงให้เห็นว่า

แนวคิดที่แสดงถึงความสำคัญของมนุษย์เป็นหลักใหญ่แล้วก็ต้องเป็นแนวคิดที่มีความเป็นปัจเจกนิยมเป็นส่วนมาก เพราะอัตถิภาวนิยมเป็นแนวคิดที่แสดงออกในการให้คุณค่าความเป็นมนุษย์เป็นส่วนมาก โดยส่วนมากลัทธิปัจเจกนิยม (Individualism) เป็นแนวคิดแบบส่วนย่อยเป็นใหญ่ ในสมัยของโลกตะวันตกช่วง คริสตวรรษที่ ๑๗ – ๑๙ แนวคิดนี้มีความเชื่อว่าส่วนรวมมาจากการรวมกันของหน่วยย่อย^{๓๔)} อันเป็นแนวคิดที่มองความคิดของมนุษย์เป็นเรื่องหลัก เป็นอาจจะกล่าวว่าเป็นความหมายตรง ๆ แล้วอาจจะเป็นการลำบากนิดหนึ่ง จึงได้แสดงออกมาในทางของปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่กล่าวถึงเสรีภาพของมนุษย์ในการหลอกตัวเองในอีกรูปแบบหนึ่ง

^{๓๑)} ดร.ม.ล. นิพาดา เทวกุล, **ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)**. (ภาควิชา ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๕๓.

^{๓๒)} ฉอง-ฟรองซัว เรอเวล vs มัตติเยอ ริการ์, **ภิกษุกับนักปรัชญา**, แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ออร์คิด, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒๓.

^{๓๓)} รชฏ สาตราวุธ (ผู้เรียบเรียง), **“อัตถิภาวนิยม”**, สารานุกรมออนไลน์ฉบับสังเขป, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.philospedia.net/Existentialism.html#3> (๒๒ มิ.ย. ๒๕๕๖).

^{๓๔)} อ่างแล้วหน้าที่ ๑๗. ศาสตราจารย์ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ทุนนิยมกับพุทธศาสนา**,

๒.๓ แนวคิดปัจเจกนิยม

แนวคิดปัจเจกนิยมและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง คือ เสรีภาพแห่งเจตจำนง (Liberty of the will) เสรีภาพของมนุษย์ที่จะทำสิ่งใดก็ได้ตามปรารถนา ด้วยคำว่าเสรีภาพ (Liberty) ที่ใช้กันในประเทศอังกฤษในสมัยของจอห์นสจิวต มิลล์ มีความหมาย ๒ ประการ คือ

๑) เสรีภาพในความหมายทางอภิปรัชญาที่บ่งถึงความสามารถในการตัดสินใจได้อย่างเสรีโดยไม่ถูกกำหนดหรือถูกบังคับจากอำนาจที่อยู่เหนือมนุษย์

๒) เสรีภาพในความหมายที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคม^{๓๕} ข้อความที่กล่าวมานั้นเป็นการแสดงถึงเสรีภาพในการตัดสินใจ และการอยู่ในข้อจำกัดของสังคมนั้น ๆ ที่มนุษย์จะสามารถแสดงออกได้จากการกระทำที่เป็นเสรีภาพจึงแสดงถึงมีเงื่อนไขบางอย่างที่ปรากฏแก่มนุษย์เอง

จะเห็นได้ว่าการกล่าวถึงความคิดที่เกี่ยวกับมนุษย์ คือ “มนุษย์แต่ละคนต้องกล้าเผชิญปัญหาของตนเอง และจะต้องตัดสินใจเลือกโดยตนเอง ไม่มีใครทำแทนกันได้ แต่ละคนจะต้องเป็นตัวของตัวเอง มีบุคลิกภาพเป็นของตนเอง”^{๓๖} ปรัชญาแนวนี้โดยทั่วไปจะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในอิสรภาพ และยอมรับในผลสืบเนื่องจากการกระทำของปัจเจกบุคคล จากเบื้องต้นที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยได้แสดงถึงแนวคิดของแต่ละท่านพอให้เห็นว่ามีแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับปัจเจกนิยม ก็คือ แนวคิดเรื่องเสรีภาพที่กล่าวถึงแนวคิดของนักปรัชญาที่มีแนวคิดเกี่ยวกับสถานะความเป็นอยู่ของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตที่เราสามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันดังจะได้อธิบายต่อไป

๒.๓.๑ เสรีภาพของปัจเจกบุคคล

เสรีภาพของปัจเจกบุคคลเป็นการแสดงว่า มนุษย์คือตัวแทนแห่งเสรีภาพ เพราะสามารถกระทำการใด ๆ ที่ตนเลือกได้ และอยู่ในฐานะเลือกที่จะทำชั่วหรือทำดีได้ด้วย มนุษย์ไม่ได้ถูกดึงลงหรือถูกกดขี่ด้วยปัจเจกบุคคลหรือสังคมใด ๆ หรือสัมพันธ์ภาพใด ๆ แม้แต่กับพระเจ้า แต่ก็ไม่ได้หมายถึงการปราศจากความรับผิดชอบ เพราะมนุษย์สามารถเข้าใจเสรีภาพได้ในภาวะการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการกระทำการหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นย่อมมีผลที่เกิดขึ้นตามมาเป็น

^{๓๕} ดร.ภัทรพร สิริกาญจน, แปล, ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ, on liberty by john Stuart Mill พิมพ์ครั้งที่ ๑ (งานแปลของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ อันดับที่ ๑๐๐, ๒๕๓๐), หน้า ๑๓๘.

^{๓๖} กิรติ บุญเจือ, แก่นปรัชญาปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด , ๒๕๒๒), หน้า, ๑๐๕.

พันธะแห่งการกระทำที่ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นแง่ลบหรือแง่บวก^{๓๗} เสรีภาพของเราต้องอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมอันหมายถึง เราต้องระวังไม่ให้เสรีภาพเราไปเป็นอุปสรรคต่อเสรีภาพของคนอื่น ด้วยเหตุนี้เสรีภาพที่เราพึงมีพึงที่จะกระทำได้นั้นต้องไม่เป็นเสรีภาพที่เป็นไปเพื่อความเดือดร้อนของกลุ่มผู้คนสังคมแม้แต่กระทั่งตนเอง ด้วยเหตุนี้เสรีภาพจึงมีขอบเขตในแบบต่าง ๆ คือ

แนวคิดเรื่องเสรีภาพของฌอง ปอล ซาร์ต (Jean-Paul Sartre) ให้ความหมายว่า เสรีภาพไม่ได้หมายถึงสัมฤทธิ์ผลของการตัดสินใจว่า เราเลือกทำอะไรเหล่านี้แล้วต้องทำสำเร็จ เสรีภาพอยู่ที่ความสามารถในการตัดสินใจเลือก นั่นคือเสรีภาพเป็นเสรีภาพที่อย่างแท้จริงของมนุษย์ที่มนุษย์จะได้เลือกได้เพราะลักษณะที่เป็นแก่นของมนุษย์ก็คือเสรีภาพที่จะตัดสินใจเลือกหรือจะทำอะไร มนุษย์สามารถที่จะเลือกหรือตัดสินใจอะไรก็ได้ แต่มนุษย์ไม่สามารถที่จะแยกเลิกเสรีภาพได้ ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงมีเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่ติดตัวมา และไม่สามารถสลัดออกได้ เพราะมนุษย์ถูกسابให้ไม่มีเสรีภาพ (Man is condemned to be free)^{๓๘} ที่กล่าวมาเสรีภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์กลัวเพราะว่า มนุษย์กลัวที่จะต้องรับผิดชอบ ตามแนวคิดของฌอง ปอล ซาร์ต (Jean Paul Sartre) แนวคิดของฌอง ปอล ซาร์ต กล่าวถึงมนุษย์มีเสรีภาพอยู่โดยปกติอยู่แล้วขึ้นอยู่กับที่มนุษย์เองจะใช้เสรีภาพหรือเปล่า หากจะสนับสนุนแนวคิดของเสรีภาพก็มีนักคิดที่แสดงถึงความเป็นเสรีภาพในหลายแนวคิดด้วยกันว่า

แนวคิดเรื่องเสรีภาพของโทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ให้ความหมายว่า เสรีภาพเป็นการปราศจากการคัดค้าน เพราะการคัดค้านย่อมทำให้เกิดความไม่พึงพอใจ ให้ความหวังของบุคคลไม่สามารถสำเร็จลงได้ การคัดค้านเป็นเหตุทำให้สิ่งที่มนุษย์พึงพอใจพลัดพรากจากมนุษย์ไปแต่โดยแท้จริงแล้ว การขัดขวางและคัดค้าน มิใช่สิ่งที่ตีเสมอไป ถ้าหากการขัดขวางนั้นเป็นเรื่องของกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่วางไว้เพื่อป้องกันการล่วงละเมิดในสังคม^{๓๙} แนวคิดนี้ที่กล่าวมาข้างต้นแสดงถึงเสรีภาพของการกระทำที่เป็นการป้องกันตนเองเป็นหลัก และกล่าวถึงการแสดงออกของบุคคลต่อบุคคลในรูปแบบของการสนับสนุนแนวคิดนั้น ๆ ที่ให้เสรีภาพของเจตจำนงเสรีในการประพฤติของปัจเจกบุคคลที่กล่าวถึงแนวคิดที่ว่าด้วยเจตจำนงเสรี

แนวคิดเรื่องเสรีภาพของอิมมานูเอล คานท์ (Immanue Kant) ให้ความหมายเสรีภาพ โดยเน้นเจตจำนงเสรีว่า การรู้จักกฎทางศีลธรรม เจตจำนงเสรีเป็นรากฐานของการประพฤติ ถ้า

^{๓๗} เตือน คำดี. ปัญหาปรัชญา. (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๐), หน้า ๗๑ - ๗๒.

^{๓๘} พระเมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร ธมมจิตโต), เปรียบเทียบความคิด พุทธทาส-ซาร์ต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐.

^{๓๙} JEAN - PAUL SARTRE, ปรัชญาเอ็กซิสตองเซียลลิสม์, โดย ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิไล, ๒๕๒๖), หน้า ๑ - ๒.

เจตจำนงของมนุษย์ถูกกำหนดโดยอำนาจภายนอกแล้ว ศีลธรรมก็ไร้ความหมาย ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงมีเสรีภาพอย่างผู้มีศีลธรรม เพราะสามารถควบคุมตัวเองได้กล่าว คือ มนุษย์มีเพทนาการ ด้านสติปัญญา และการให้เหตุผล โดยจัดว่าเป็นสิ่งที่สูงสุดของมนุษย์ และเพทนาการเป็นสิ่งที่ต่ำสุดของมนุษย์ อาจจะกล่าวว่าเพทนาการมักจะหลอกหลอนให้มนุษย์หลงในวิถีทางของมัน แต่มนุษย์ก็มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมคอยเตือนให้เราระลึกถึงเสรีภาพอยู่เสมอ^{๔๐} แนวคิดของค้ำนท์จะแสดงออกถึงหน้าที่ที่มนุษย์ต้องกระทำตามกฎของศีลธรรมมาเป็นหลักก่อน ด้วยการแสดงถึงเสรีภาพในการครองสติปัญญา ไม่ปล่อยให้เพทนาการเป็นเหตุให้เกิดการหลอกตนเองว่ามีเสรีภาพ จึงจะเป็นเสรีภาพที่มีประโยชน์แก่ตนเองและส่งผลถึงประโยชน์โดยรวมที่กล่าวไว้ว่า

แนวคิดเรื่องเสรีภาพของจอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) ได้ให้แนวคิดที่ว่า เสรีภาพต้องประกอบด้วยเสรีภาพทางมโนธรรมที่จะแสดงออกมาทางความคิดตลอดจนการปฏิบัติในทุก ๆ ด้านที่ไม่เป็นภัยต่อสังคม ไม่ขัดขวางหรือกระทบกระเทือนบุคคลอื่นให้ได้รับความเดือดร้อนและการกระทำเหล่านั้นก็มีข้อกำหนดอยู่แล้ว คือ การมีเหตุผลอันเกิดจากมโนธรรม^{๔๑} แนวคิดของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ก็เป็นแนวคิดที่ให้มองถึงสิ่งที่อยู่ภายใน คือ ใจเพราะจอห์น สจ๊วต มิลล์ คิดว่าการที่เราแสดงออกทางวาจา ทางกาย ก็มาจากใจ โดยรวมแล้วการแสดงออกทางเสรีภาพเป็นปรากฏการณ์ที่ส่งมาจากความคิดเป็นหลักที่กล่าวเสรีภาพทางมโนธรรมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill)

สรุปได้ว่า เสรีภาพ คือ คำที่มีความหมายกว้าง แต่สามารถกล่าวรวมลงในความหมายที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดสองลักษณะ ได้แก่ ทางศาสนาและปรัชญา นอกจากนี้ ยังสามารถแบ่งความสำคัญด้านความหมายได้ว่า เสรีภาพที่เกิดจากการกระทำตามความประสงค์ของพระเจ้าเป็นเจ้า และไม่ได้ตั้งอยู่ในความประสงค์ของพระเจ้า

๒.๓.๒ เสรีภาพของปัจเจกนิยม

แนวคิดปัจเจกนิยมที่กล่าวไว้ว่าด้วยเสรีภาพของมนุษย์ คือ “มวลมนุษย์เกิดมา มีสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค ในเกียรติภูมิ ต่างมีความรู้สึกผิดชอบและมโนธรรมและควรปฏิบัติต่อกัน

^{๔๐} ชัยวัฒน์ อุตพัฒนา, จริยศาสตร์, (พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๕ - ๓๓๖.

^{๔๑} สตีฟ อีนิค แชมมวล, รากแก้วมนุษย์/ปรัชญาแห่งสรรพสิ่ง, โดย จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี. กรุงเทพมหานคร : แมคกรอ - ฮิล, ๒๕๔๐, หน้า ๔๕ - ๔๘.

ด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ”^{๔๒} เป็นการให้คำมั่นสัญญาในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์เองเข้าใจในคุณค่าและศักดิ์ศรี ของความเป็นมนุษย์ด้วยกัน โดยมีแนวคิดที่แสดงออกถึงเสรีภาพที่มนุษย์มีมาแต่เกิด จึงเป็นการให้ความหมายของแนวคิดเรื่องเสรีภาพของปัจเจกนิยมด้วยการกล่าวถึงเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ ด้วยเหตุนี้ “จึงมีจุดเด่นที่น่าสนใจและสามารถนำมาใช้สำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน”^{๔๓} อันจะเป็นแนวคิดที่สามารถเข้าถึงความมีเสรีภาพของมนุษย์เป็นอย่างดี

จากการกล่าวถึงเสรีภาพเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพนั้นสามารถนำไปสู่แนวคิดปัจเจกนิยมโดยมองว่า มนุษย์ทุกคนควรได้รับการปฏิบัติต่อกันด้วยความเท่าเทียมกันและเป็นมิตรกัน ซึ่งเป็นหลักการในแนวคิดที่เน้นในด้านความรู้สึกนึกคิดเพื่อที่จะส่งเสริมการปฏิบัติให้เกิดขึ้น จึงจัดเป็นการให้คำมั่นสัญญาระหว่างกันว่าในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันในสำนักของความ เป็นมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งแนวคิดนี้ก็ปรากฏอยู่ในแนวคิดของปรัชญาของสำนักอัตถิภาวนิยมด้วยเช่นกัน

แนวคิดอัตถิภาวนิยมเป็นแนวคิดทางปรัชญาที่พิจารณาว่า “ชีวิตมนุษย์จะมีคุณค่าขึ้นอยู่กับภาวะอันหนึ่งคือการรู้จักตัวเอง”^{๔๔} การเข้าใจและเข้าถึงตัวตนกับประสบการณ์ของแต่ละคน และความพิเศษอันเป็นหนึ่งเดียวของสิ่งที่กล่าวมา เป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจกับธรรมชาติของการมีอยู่ของมนุษย์ และเพื่อให้รู้จักตัวเราเอง และรู้จักธรรมชาติของเราเองว่าเราเป็นอะไร แล้วเมื่อรู้จักชีวิตของเราเองแล้ว เราจะสามารถรู้ว่าควรดำเนินชีวิตอย่างไร^{๔๕} และแนวคิดทางปรัชญาที่กล่าวถึงท่าทีที่เกี่ยวกับสภาวะความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน^{๔๖} ตามแนวคิดทางปรัชญาของสำนักอัตถิภาวนิยมนี้จะให้ความสำคัญกับท่าทีของมนุษย์ในด้านความคิดและการแสดงออกทางกายที่เป็นลักษณะเฉพาะแต่ละบุคคล จึงจะเห็นได้ว่าเป็นปรัชญาที่ส่งเสริมมนุษย์ให้มองเห็นความเป็นตัวเอง เข้าใจตัวเอง ค้นหาตัวเอง แล้วหาวิธีแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ด้วยเสรีภาพที่ตนเองมีอยู่อย่างมีอิสระ

^{๔๒} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา มนุษย์กับอารยธรรม-หน่วยที่ ๑-๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙๕.

^{๔๓} วนิดา ขำเขียว, “มนุษย์บนเส้นทางสู่เสรีภาพของชาร์ตส์” จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒๖๙ ตุลาคม ๒๕๕๖: ๔.

^{๔๔} สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๔.

^{๔๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เปรียบเทียบแนวคิดพุทธศาสนากับชาร์ตส์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐.

^{๔๖} พินิจ รัตนกุล, ปรัชญาชีวิต ฌอง-ปอล ซาทร์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สามัญชน, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

ปรัชญาอัตถิภาวนิยมนั้น มีแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์อยู่มากและสอนให้มนุษย์เข้าใจตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงเน้นความหมายของการดำรงอยู่ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล ดังนั้นแนวคิดปัจเจกนิยมและอัตถิภาวนิยม สองแนวคิดนี้จึงมีความสอดคล้องกันและสนับสนุนกันในเรื่องของความมีเสรีภาพของมนุษย์ เพราะแนวคิดของปรัชญาสำนักอัตถิภาวนิยมเป็นแนวคิดที่เน้นเรื่องความมีอยู่ของแต่ละบุคคลซึ่งมีสิ่งแวดล้อมและสภาพซึ่งตนเองได้สะสมไว้โดยการตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้อัตถิภาวนิยมก็คือ ปรัชญาที่ศึกษาภาวะความเป็นไปของมนุษย์ และภาวะของความเป็นตนเอง โดนมีนักปรัชญาที่สำคัญของสำนักนี้เช่น คีร์เคกอร์ด (Kierkegaard) เป็นต้น”

ปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงไม่ตั้งใจนำเสนอแนวคิดให้ใครยอมรับเป็นสัจธรรม แต่เสนอเพื่อปลุกใจและกระตุ้นให้ผู้อ่านคิดสร้างปรัชญาและแนวคิดที่เป็นของตนเอง ด้วยวิธีการมองให้เห็นปัญหาของตนเอง และการหาคำตอบให้แก่ตนเอง เหตุนี้เองจึงสามารถกล่าวได้เลยว่าแนวคิดของนักคิดปรัชญาสำนักอัตถิภาวนิยม มีความนิยมแสดงแนวคิดอย่างเป็นตัวของตัวเอง เพื่อให้ผู้ฟังได้รู้จักความเป็นตัวตนของตัวเองด้วยการสำนึกรู้จากภายในตัวเอง

นักปรัชญาของสำนักอัตถิภาวนิยมกล่าวถึงท่าทีของมนุษย์ว่า “มนุษย์ผู้ที่ค้นพบตัวเอง โดยตรงในคำว่าข้าพเจ้าคิด (cogito) ไม่ใช่เพียงแค่ตัวเองเท่านั้นแต่หมายถึงคนอื่นทุกคนที่มีสถานะการดำรงอยู่ของตัวเองด้วย”^{๔๗} ดังเช่นลัทธินิยัตินิยม (determinism) ที่เห็นว่า มีบางสิ่งในจักรวาลไม่เป็นไปตามกฎที่ตายตัว จึงถือว่ามนุษย์มีเจตจำนงเสรี^{๔๘} และในลัทธินิยัตินิยมนี้ยังมีท่าทีไปในทางแนวคิดปัจเจกนิยมที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์เป็นหลัก ถึงแม้ว่ามนุษย์เองจะต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์บางอย่างของสังคม แต่มนุษย์เองก็มีอิสระอยู่ หรืออาจจะกล่าวถึง แนวคิดปัจเจกบุคคลในฐานะแนวคิดปัจเจกนิยมที่กล่าวถึง “บุคคล (person) คือสิ่งหนึ่งที่ถูกอ้างถึง (referent) การอ้างถึงนี้เป็นการมองความเป็นปัจเจก (Individuality)”^{๔๙} ในการอ้างเพื่อให้ปรากฏเป็นเสรีภาพต่อตนเองที่จะแสดงถึงความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคมอันเป็นการรับผิดชอบต่อมนุษย์

มนุษย์มีแต่อดีตเป็นผู้กำหนดและการกำหนดนั้นก็เป็นการกำหนดเพื่อตัวเอง ตัวอดีตเป็นเหตุหรือเป็นตัวกำหนดเจตนาของมันเป็นเองเพื่อที่จะรู้แจ้งความดีของมันเอง ความดีอันสูงสุดของอดีต คือ การรู้แจ้งตัวตนที่แท้จริง หรือตัวตนที่เป็นอุดมการณ์ของตนที่ถูก ไม่ควรจะพูดว่าเสรีภาพ

^{๔๗} Jean-Paul Sartre, *Existentialism is a Humanism*, translated by Carol Macomber, [London: Yale University press, 2007], p. 41.

^{๔๘} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖-๔๘.

^{๔๙} ปกรณ์ สิงห์สุริยา, คงกฤษ ไตรยวงศ์, และรชฎ สาดราวุธ, *เรื่องเล่าอัตลักษณ์ และความยุติธรรม ในปรัชญาของปอล ริเกอร์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕๕.

แห่งเจตจำนง แต่ควรพูดว่าเสรีภาพแห่งอัตตา^{๕๐} อันเป็นการแสดงถึงแนวคิดของปัจเจกนิยมในแบบของการให้ความสำคัญต่อตนเอง ดังที่คีร์เคออร์ต ได้กล่าวถึงตัวตนของมนุษย์ว่า “เราต้องเรียนรู้ตัวเองก่อนที่จะรู้สิ่งอื่นใดทั้งหมด”^{๕๑} จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าเราจะรู้อะไรแค่ไหน เราก็มีความไม่รู้เท่าากับสิ่งที่เรารู้ ด้วยเหตุนี้เราจึงให้เสรีภาพแก่ตนเองเป็นส่วนมาก

แนวคิดในเรื่องของปัจเจกนิยม คือ เราเองจะต้องรู้ตัวเองเสียก่อนจึงจะสามารถเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ได้ โดยนักปราชญ์ชาวกรีกโบราณกล่าวว่า “จงรู้จักตัวเอง” และ “จงเลือกตัวท่านเอง” และจากการเลือกตัวตนอย่างแท้จริงนี้เองทำให้มนุษย์พบว่ามนุษย์เองมีความมี “ตัวตนที่แท้จริง”^{๕๒} ที่แสดงถึงความเป็นปัจเจกนิยม หรือเสรีภาพในการเป็นตัวของตัวเอง และการรับผิดชอบชีวิตของตนเอง โดยไม่คล้อยตามกระแสของสังคมหรือแนวคิดอื่น ๆ จึงจะมีความสำคัญอย่างที่สุดต่อการเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

แนวคิดหลากหลายของสำนักต่าง ๆ ที่มีความเห็นว่าปรัชญาถกเถียงกันถึงสิ่งสากล สาระและสาระที่ล่วงแล้วแต่ไม่มีในชีวิตจริงทั้งสิ้น ยิ่งค้นคว้ามากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้จิตใจของมนุษย์ และของบุคคลผู้ค้นคว้าห่างออกจากชีวิตจริงมากขึ้นทุกที เพราะเป็นการให้เหตุผลถึงสิ่งที่อยู่ไกลเกินที่มนุษย์จะสามารถอธิบายถึงได้ และไม่เกิดประโยชน์อันใดต่อการศึกษา ในความเป็นจริงหน้าที่ของปรัชญาควรให้ความกระจ่างแก่ชีวิตและสามารถแก้ปัญหาในชีวิตจริงได้ ด้วยการมองถึงสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยการแสดงให้เห็นว่ามนุษย์จะต้องเผชิญกับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตในขณะที่ยังดำรงชีวิตอยู่ การที่มีผู้คิดคำตอบหรือให้ความหมายเกี่ยวกับโลกและจักรวาลไว้เรียบร้อยแล้วก็เท่ากับว่ามนุษย์ได้หมดหน้าที่ที่จะแสวงหาคำตอบใดๆ ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ความเป็นมนุษย์จึงเปรียบได้กับเครื่องจักร สุดแต่ว่าจะถูกขับเคลื่อนให้เป็นอะไร และการคิดแบบนี้เองจึงทำให้มนุษย์ไม่มีเสรีภาพในการคิดและการกระทำของมนุษย์เอง

มนุษย์ในความหมายหนึ่งก็คือ care กิเลส ตัณหา อุปาทานเพราะว่ามนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับ (concern) เป็นต้นนอกจากตัวของเขามนุษย์เองยังจะต้องเกี่ยวข้องกับตัวเขาเองด้วย ความเกี่ยวข้องขั้นแรกสุดกับตัวเองของมนุษย์ (Dasein) คือ การเกี่ยวข้องในอันที่จะค้นหาว่าตนเองคือใคร (Who

^{๕๐} พระทักษิณคณาธิกร, **ปรัชญา**, หน้า ๑๖๓.

^{๕๑} กิรีติ บุญเจือ, **ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม (EXISTENTIALISM)**. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๒), หน้า ๔๘.

^{๕๒} ดร.ม.ล. นิพาดา เทวกุล, **ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)**. (ภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕.

am I?) นี้ คือ การค้นหาซึ่งเอกลักษณ์ของตัวตน (self-identity)^{๕๓} จากการกล่าวถึงข้อความที่นำมาเสนอนั้น เป็นการมองความเป็นมนุษย์ในด้านของความต้องการที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์เอง ที่ต้องการตามกิเลส ตัณหา อุปาทาน ที่มนุษย์ทุกท่านมี แต่ท่าทีของบุคคลนั้น ๆ จะแสดงออกมาในด้านใดมากที่สุดนั้นแสดงถึงอิสระของบุคคลนั้น ด้วยเหตุนี้ความสามารถที่จะถามว่า ความมีอยู่ของตนเองของบุคคลนั้น คือ การลี้มธรรมชาติแห่งปัจเจกนิยมที่แท้จริงของบุคคล

มนุษย์ตามแนวคิดของสำนัก“อัตถิภาวนิยม (Existentialism)”ของฌ็อง-ปอล ซาร์ตร์ เป็นแนวคิดหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้อง กับแนวคิดของปัจเจกนิยมดังที่ ได้ให้ความหมายของเสรีภาพไว้ว่า “เป็นความสามารถที่จะเลือกทำอะไรก็ได้ตามเจตจำนงของตนเอง” ฉะนั้น มนุษย์จึงสามารถสร้างชีวิตของตนให้เป็นไปตามความต้องการ ซาร์ตร์ได้แสดงแนวคิดที่เกี่ยวกับมนุษย์ว่า “มนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ” (Man is condemned to be free) เพราะมนุษย์ไม่อาจปฏิเสธเสรีภาพของตนเองได้ และมนุษย์ไม่สามารถยุติการเลือกได้ตราบเท่าที่ยังมีลมหายใจอยู่ ไม่ว่าจะมนุษย์จะเลือกสิ่งใด สิ่งที่มีมนุษย์เลือกนั้นเป็นเสรีภาพของมนุษย์เอง

ด้วยเหตุนี้เสรีภาพจึงต้องอยู่ควบคู่กับการเป็นมนุษย์เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ และแสดงถึง (Being) คือความเป็นมนุษย์ แต่เสรีภาพในที่นี้ มิใช่เสรีภาพจะทำอะไรก็ได้ตามที่ใจปรารถนา แม้ว่าจะมนุษย์สามารถที่จะเลือกหรือตัดสินใจอะไรก็ได้ แต่มนุษย์จะต้องรับผิดชอบต่อการเลือกและการตัดสินใจนั้น กล่าวคือ มนุษย์จะต้องรับผิดชอบต่อการใช้เสรีภาพของตนเลือก การกระทำที่ไม่กระทบกระเทือนเสรีภาพของคนอื่น และยิ่งไปกว่านั้นมนุษย์ควรเลือกการกระทำที่ส่งเสริมเสรีภาพของตนเองและของผู้อื่นด้วย ฌ็อง-ปอล ซาร์ตร์ แบ่งความเป็นมนุษย์ออกเป็น ๒ ประเภท

๑.ภาวะในตัวเอง (Being-in-itself) ซาร์ตร์หมายถึง วัตถุทั้งหลายทั้งปวงที่ไม่มีความสำนึกใดๆ คือเป็นสิ่งมีอยู่แต่ไม่รู้ว่ามีคุณค่าอะไรหรือมีประโยชน์อย่างไร วัตถุทั้งหลายทั้งปวงเป็นอย่างที่มันเป็นเช่นนั้น ไม่มีความสามารถที่จะกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับสิ่งอื่นได้ ภาวะในตัวเองเป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวมันเอง คือ เป็นอย่างที่เป็นอยู่อย่างนั้น ลักษณะสำคัญของภาวะในตัวเองคือความไร้สำนึก

๒.ภาวะสำหรับตัวเอง (Being-for-itself) ซาร์ตร์หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ ที่มีความสำนึก จึงไม่ใช่มีอยู่แบบธรรมดา แต่สามารถกำหนดคุณค่าให้แก่ทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อประโยชน์ของตัวเองและสิ่ง

^{๕๓} BUDDHISTPHILO Peace And Freedom Are The Real Nature Of HumanBeings
<http://buddhistphilo.blogspot.com/2010/09/martin-heidegger.html> วันอังคารที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ.
 ๒๕๕๓.

นี่คือมนุษย์นั่นเอง^{๕๔} เฉพาะมนุษย์เท่านั้นและมนุษย์ในที่นี้ก็จำกัดอีกว่าเป็นความสำนึกเท่านั้น หรือ ภาวะสำหรับตัวเองนั่น คือ “จิต” ของมนุษย์นั่นเอง” เพราะเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าการมีอยู่ของมนุษย์ เป็นอัตถิภาวะ (Existence) เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งมีอยู่ที่แตกต่างจากสิ่งอื่นๆ^{๕๕} และยังมีแนวคิดที่มีความเป็นปัจเจกนิยมที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์

แนวคิดปัจเจกนิยมของนักปรัชญาอีกคนก็ คือ นิตเชที่มีแนวคิดและให้ความสำคัญต่อมนุษย์ว่า ความปรารถนาที่จะให้มนุษย์หันมารู้จักตนเองด้วยการค้นหาศักยภาพที่มีอยู่แล้วในตนเอง นั่นคือ เจตจำนงที่จะมีอำนาจ (The Will to Power) เป็นศักยภาพที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์^{๕๖} จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นนิตเชเห็นว่า เจตจำนงของมนุษย์เป็นสมรรถนะที่เชื่อว่ามีเหตุผลในตัวของมันเอง ด้วยท่าทีที่เราทดสอบการกระทำที่กำหนดเหตุของเจตจำนงโดยปราศจากเหตุผลก็จะพบเฉพาะเจตจำนงเท่านั้น

มนุษย์ประสบความสำเร็จได้ด้วยสัญชาตญาณที่มีการพัฒนา และจากพื้นฐานของเจตจำนง จากการกล่าวถึงข้อพิสูจน์นี้ เจตจำนงที่จะมีอำนาจจึงเป็นศักยภาพที่มีอยู่ภายในตัวของมนุษย์ และมนุษย์เองก็สามารถค้นหาตัวตนได้ด้วยเจตจำนงที่จะมีอำนาจ โดยผ่านการทดสอบแล้ว แปลสภาพจนกระทั่งเข้าใจในตนเอง ในความหมายของแนวคิดด้านปัจเจกนิยมอีกแนวคิดคือ อำนาจที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่ภายในตัวเอง และเป็นอำนาจเชิงสร้างสรรค์สำหรับตนเอง อีกทั้งยังเป็นแรงผลักดันชั้นมูลฐานของชีวิตที่มนุษย์สามารถควบคุมด้วยการใช้เหตุผลคิดตรองจนเกิดความเชื่อมั่นแล้วลงมือกระทำให้บรรลุจุดหมายตามที่ตั้งใจไว้ ดังนั้นการดำเนินชีวิตด้วยเจตจำนงที่จะมีอำนาจจึงไม่มีรูปแบบที่แน่นอน และเป็นปัจเจกบุคคล ด้วยเหตุนี้ความสอดคล้องของแนวคิดทั้งสองแนวคิดก็คือแนวคิดปัจเจกนิยมกับแนวคิดปัจเจกบุคคลจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้

๒.๔ แนวคิดปัจเจกนิยมของปัจเจกบุคคล

ความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับแนวคิดปัจเจกนิยม ที่แสดงถึงความเป็นอิสระของมนุษย์ คือ เสรีภาพ ที่นักปรัชญาได้กล่าวถึง มนุษย์คือเสรีภาพ เพราะมนุษย์กับเสรีภาพแยกออกจากกันไม่ได้ ไม่

^{๕๔} ปานทิพย์ ศุภนคร, *ปรัชญาเอกซิสเตนเชียลลิสต์*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๕๖} พุมรี อรรถรัฐเสถียร, *มองคานธีผ่าน, “เจตจำนงที่จะมีอำนาจ”ตามทัศนะของนิตเชอ Gandhi through the Concept of Nietzsche’s “The Will to Power”วารสารภาษาและวัฒนธรรมปีที่ ๓๕ ฉบับพิเศษ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙, หน้า.๘๖-๘๗.*

ว่าในกรณีใดมนุษย์ไม่อาจจะเข้าใจได้ว่าทำไมตนจึงต้องมีเสรีภาพ^{๕๗} เพราะมนุษย์กับเสรีภาพเป็นของคู่กัน トラบเท่าที่มนุษย์ยังเป็นมนุษย์อยู่ จึงไม่อาจที่จะแยกความเป็นเสรีภาพออกจากมนุษย์ได้ เช่นแนวคิดที่กล่าวมาแล้ว

๒.๔.๑ เสรีภาพ

แนวคิดเรื่องเสรีภาพในการเลือกกระทำของมนุษย์ เป็นการแสดงถึงความเป็นอิสระในเสรีภาพที่มนุษย์สามารถเลือกที่จะกระทำและไม่กระทำ คือ คุณสมบัติของความเป็นมนุษย์เพราะ “มนุษย์ไม่สามารถเป็นทาสบางเวลาและเป็นเสรีภาพบางเวลาได้ เขาเป็นเสรีภาพอย่างเต็มที่ตลอดเวลา หรือมีฉะนั้นก็ไม่เป็นเสรีภาพเสียเลย มนุษย์เป็นเสรีภาพตลอดเวลา เพราะมนุษย์ถูกสาปให้เป็นเสรีภาพ”^{๕๘} เรื่องของเสรีภาพเป็นคุณสมบัติเฉพาะบุคคลที่เลือกแล้ว และตัดสินใจที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้ถึงเป้าหมายที่ตนคิดไว้ ดังนั้นแนวคิดปัจเจกนิยมก็เป็นแนวคิดที่อยู่กับเสรีภาพของแต่ละคน แต่ละบุคคลที่จะตัดสินใจทำในสิ่งที่ตนพิจารณาแล้วว่าดีต่อตนเอง

การเลือกอย่างมีเสรีภาพเป็น “สิ่งที่สำคัญคือความสัมพันธ์ของเรากับการดำรงอยู่ของเราเอง”^{๕๙} ด้วยการแสดงแนวคิดให้มนุษย์หันมาดูที่ตัวเองให้มาก ๆ และกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของตนเอง ส่วนยัสเปอร์สก็ได้เรียกร้องให้นักปรัชญาหันมาใช้วิธีค้นคว้าทางปรัชญาให้ถูกต้อง โดยยอมรับวิธีของฮุสเซอร์ลว่าดีที่สุด ส่วนเนื้อหารายละเอียดนั้นค็อร์เคออร์คและนิทเซ่เริ่มต้นไว้ดีแล้ว ให้แต่ละบุคคลค้นคว้ากันต่อไปตามสถานการณ์^{๖๐} คือ การพยายามหาทางออกให้กับชีวิตด้วยการต่อสู้กับอัตวิสัยของมนุษย์นั่นเอง ก็คือเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในการเลือกและตัดสินใจด้วยตนเอง และการเลือกที่จะรับผิดชอบและไม่รับผิดชอบต่อมนุษย์เอง “เสรีภาพของเจตจำนงในการเลือกภารกิจที่จะกระทำโดยปราศจากการบังคับแต่เป็นอย่างสอดคล้องกับอุดมคติหรือทัศนคติทางศีลธรรมของปัจเจกบุคคล”^{๖๑}

แนวคิดหลักที่สำคัญของปรัชญาปัจเจกนิยม คือ การให้ความสำคัญต่ออิสระภาพความเป็นมนุษย์ ด้วยการเน้นเข้ามาที่ตัวตนของมนุษย์อย่างเป็นปัจเจกให้มาก ก็คือ คุณค่าการดำรงอยู่ของ

^{๕๗} กิริติ บุญเจือ, *ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวะนิยม (EXISTENTIALISM)*, หน้า ๑๑๖.

^{๕๘} Phra Methidhammaporn (Prayoon Mererk), *Sartre's Existentialism and Early Buddhism*, (Bangkok Thailand: Publishes Bhuddhadhamma Foundation, 1995), p. 62.

^{๕๙} Penguin Group [UK]. *The philosophy book*, [London: DK Publisher, 2011], p. 268.

^{๖๐} กิริติ บุญเจือ, *แก่นปรัชญาปัจจุบัน*, หน้า ๑๐๖.

^{๖๑} เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. *พจนานุกรม ปรัชญาอังกฤษ-ไทย*. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์แดง, ๒๕๔๗), หน้า ๗๖.

มนุษย์มากกว่าสิ่งอื่นใด ด้วยการเน้นเสรีภาพมาก่อนกฎเกณฑ์ และให้ความสำคัญต่อแนวคิดปัจเจกบุคคลมากกว่า หากกล่าวอีกความหมายก็คือ การที่มนุษย์ใช้เวลาในการกลับมาอยู่กับตนเอง ศึกษาตนเองให้มากกว่าที่เคย แต่ต้องเป็นไปด้วยเสรีภาพของความเป็นปัจเจกบุคคล โดยไม่ได้ตกอยู่ภายใต้แนวคิดของสิ่งอื่นและถูกบังคับ

ด้วยเหตุนี้ตามความหมายในที่นี้หมายถึงการไม่พยายามบังคับตนเองให้เข้าใจ เพราะจะเป็นการสร้างความเข้าใจมาอีกรูปแบบหนึ่ง แล้วเป็นการสร้างปัญหาใหม่ขึ้นมาอีก เพราะว่ามีมนุษย์ในแนวคิดของปัจเจกนิยมนั้นมีเสรีภาพในการเป็นอยู่ตลอดเวลา และเป็นเสรีภาพของบุคคลที่มีเป้าหมายในการดำเนินวิถีชีวิตและเป็นไปในรูปของหลักศีลธรรมของแนวคิดแบบปัจเจกนิยม ดังที่กล่าวมาแล้วจากหัวข้อของนักคิดของสำนักต่าง ๆ เช่นแนวคิดของเสรีภาพที่กล่าวถึงในเชิงจริยศาสตร์ที่แสดงถึงการกระทำของบุคคลในกรอบของแนวคิดปัจเจกนิยม

แนวคิดปัจเจกนิยมด้านจริยศาสตร์ในความหมายของนักปรัชญาหลาย ๆ สำนัก คือ เจมส์ เซอร์ กล่าวไว้ว่า “จริยศาสตร์ คือ ศาสตร์ว่าด้วยหลักแห่งการประพฤติ และเกณฑ์แห่งการประพฤติ ว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร”^{๖๒} แมคเคนซี กล่าวว่า จริยศาสตร์ คือ “การศึกษาในสิ่งที่ถูกและสิ่งที่ดีในการกระทำ” นักสัจพยานิยมให้ความหมายว่า จริยศาสตร์นั้น คือ “ศาสตร์แห่งความถูกต้องนั้นเป็นแนวความคิดขั้นพื้นฐานจากความคิดของบุคคล” ในความหมายที่นักปรัชญาแต่ละสำนัก ได้แสดงความหมายนั้น ก็พอจะเข้าใจได้ว่าเป็นอย่างไรเช่น

ความดีอันสูงสุด ที่มีความสัมพันธ์อยู่กับชีวิตมนุษย์นั้นคือ สัจจะอันแท้จริง” หรือจะกล่าวอีกอย่างก็คือ กฎเกณฑ์ของการประพฤติของมนุษย์ “มนุษย์เราได้รับเสรีภาพแห่งเจตจำนงมา จึงมีเสรีภาพที่จะเลือกระหว่างความดีกับความชั่วร้าย”^{๖๓} ในการที่จะเลือกระทำอะไรบางอย่างที่มีทำที่ในความหมายว่า ควรหรือไม่ควร จึงเป็นการกระทำที่บอกถึงแนวคิดของบุคคลนั้น ๆ ว่าเป็นคนเช่นไรและบุคคลนั้นมีวิธีคิดมีแนวคิดอย่างไร จึงเป็นเหตุให้เกิดความสงสัยว่ามนุษย์มีเสรีภาพอยู่หรือไม่ หากมีกฎเกณฑ์มาเป็นกรอบในการคิดและการกระทำ

ปัญหาของมนุษย์ ก็คือ “ชีวิตที่มีค่าของมนุษย์นั้นเป็นอย่างไร อะไรคือชีวิตที่ดี มนุษย์ควรยึดอะไรเป็นจุดยอดแห่งชีวิต” และมนุษย์เองสามารถมีเสรีภาพใน “การกระทำดีเอาอะไรตัดสิน คำต่าง

^{๖๒} รองศาสตราจารย์.ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, จริยศาสตร์ Ethics (moral philosophy), (ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๕-๖.

^{๖๓} พระทักษิณคณาธิกร, ปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๖.

ๆ ที่เกี่ยวกับศีลธรรม คือ ดี ถูกต้อง ชอบธรรม ควรมีความหมายอย่างไร?^{๖๔} กล่าวโดยรวมแล้ว “จริยศาสตร์ก็ว่าด้วยหน้าที่ตลอดถึงหลักปฏิบัติที่จะต้องทำ

จริยศาสตร์แบ่งออกเป็น ๒ คือ จริยศาสตร์ของปัจเจกชนและจริยศาสตร์ของรัฐ” จริยศาสตร์ของปัจเจกชนว่าด้วยหลักปฏิบัติที่ถูกต้อง สำหรับบุคคลแต่ละบุคคลจะพึงประพฤติต่อตนเองและต่อผู้อื่น^{๖๕} จริยศาสตร์ของอาริสโตเติลกล่าวถึง “ธรรมชาติของมนุษย์ ๒ อย่าง คือ เหตุผล และอารมณ์”^{๖๖} เป็นจริยศาสตร์ที่กล่าวถึงคุณธรรม สำหรับควบคุมความรู้สึกและอารมณ์ ตลอดถึงความกระหายของมนุษย์

ปัจเจกนิยมด้านจริยศาสตร์จะให้ความสำคัญในการปฏิบัติเพื่อให้รู้จักตัวเราเองว่าจ “รู้จักธรรมชาติของเราเองว่าเราเป็นอะไร เมื่อรู้จักชีวิตของเราเองแล้ว เราจะรู้ว่าควรดำเนินชีวิตอย่างไร มีปัญหาอย่างไร”^{๖๗} แม้ในการเสนอแนวคิดที่ปรากฏออกมาจะเป็นแนวคิดที่ไม่ได้ แสดงออกว่าเป็นแนวคิดของสำนักปัจเจกนิยมแต่วิธีการในการทำความเข้าใจตนเองก็มีความสอดคล้องถึงแนวคิดปัจเจกนิยมจึงเป็นปรัชญาที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์และส่งเสริมมนุษย์ในการมองตนเอง รู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง และแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยตระหนักถึงเสรีภาพที่มนุษย์มีมาตั้งแต่เกิด จึงมีจุดเด่นที่น่าสนใจและสามารถนำมาใช้สำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน^{๖๘} หรือกล่าวอีกแบบว่าเป็นปรัชญาที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์เลือกที่จะดำเนินตามแบบของเสรีภาพของตนเองแล้ว ก็จำเป็นอย่างมากเลยที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่องานนั้น ๆ

๒.๔.๒ ความรับผิดชอบ

แนวคิดเรื่องเสรีภาพกับความรับผิดชอบในความหมายนี้จะกล่าวถึงการแสดงออกของมนุษย์ที่ปรากฏในด้านความคิดและด้านการกระทำที่แสดงถึงการรับผิดชอบต่อของมนุษย์ในผลของการกระทำนั้น ๆ ด้วยความที่ว่า “บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นและแสดงออก หรือ

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๘.

^{๖๕} ฟีน ดอกบัว, ปวงปรัชญากรีก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม ๒๕๕๕), หน้า ๑๙๒.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๒.

^{๖๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เปรียบเทียบแนวคิดพุทธศาสนากับชาร์ตส์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐.

^{๖๘} วนิดา ขาเขียว, “มนุษย์บนเส้นทางสู่เสรีภาพของชาร์ตส์”, จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒๖๘ ตุลาคม ๒๕๕๖: ๔.

สิทธิและเสรีภาพในการเลือกคู่ครองและสร้างครอบครัว”^{๖๙} โดยพื้นฐานของมนุษย์แล้วต้องมีสิทธิและเสรีภาพจึงจะเป็นการแสดงออกของปัจเจกบุคคลได้ ดังที่นักปรัชญาทางตะวันตกได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์คือเสรีภาพ” หรือ “เสรีภาพคือความเป็นมนุษย์”^{๗๐} หรือจะว่าอีกแบบก็หมายถึงการให้ความสำคัญต่อตนเองที่ว่า “สิ่งมีอยู่เพื่อตัวเอง”^{๗๑} คือ ท่าทีของการมีอยู่ของมนุษย์ที่มองเห็นตนเองก่อนเป็นหลักใหญ่ และสิ่งที่มนุษย์ต้องข้องเกี่ยวอยู่ด้วย

ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับปรากฏการณ์ต่าง ๆ คือ “เมื่อมนุษย์เข้าใจโลกและชีวิต ซึ่งจะเป็นวิธีการนำสู่เป้าหมายของชีวิตในระดับปัจเจก”^{๗๒} มนุษย์กับการเข้าใจชีวิตในการพัฒนาตนเองเพื่อเป้าหมายในอีกระดับหนึ่ง เพื่อทำความเข้าใจมนุษย์ในทัศนะของแนวคิดปัจเจกนิยม ดังที่ “เคียร์ติ กอร์ดเรียกการเข้าใจมนุษย์ดังกล่าวผ่านมโนทัศน์แบบ “เอกปัจเจก” (single individual)”^{๗๓} ดังนั้นแล้วการจะอธิบายความเป็นปัจเจกของมนุษย์ ผู้ศึกษาต้องเข้าใจผ่านประสบการณ์อันเป็นส่วนตัวในความเป็นปัจเจกของแต่ละคนก่อน ดังจะได้กล่าวถึงก็คือ ค้านท์ (Kant)”^{๗๔} ได้กล่าวถึงความเป็น

^{๖๙} ทีมงานองค์การสหประชาชาติประจำประเทศไทย, **ศักดิ์ศรีและคามยุติธรรมสำหรับทุกคนเสี่ยงของเราที่ได้ยินบนแผ่นดินไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า, ๖๙-๗๑.

^{๗๐} Kenneth Shouler, **The every thing guide to understanding philosophy**, [U.S.A.:Adams Media, 2008] p. 245.

^{๗๑} Phramaha Prayoon Mrerek, **Selflessness in Sartre’s Existentialism and Early Buddhism**, [Bangkok Thailand: Mahachulalongkorn Buddhist University, 1988], p. 65.

^{๗๒} วันชาติ ชาญวิจิตร (Wanchat Chanwichit) ดร.หอมหวล บัวระภา (Dr.Homhuan Buarabha), **เป้าหมายของชีวิตมนุษย์ในทัศนะของอัลแบร์ กามูส์ The Goal of Human Life in Albert Camus’ View** หน้า บทคัดย่อ.

^{๗๓} ดูรายละเอียดใน รชฎ สาดราวุธ (ผู้เรียบเรียง), “อัตถิภาวนิยม”, **สารานุกรมออนไลน์ฉบับสังเขป**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.philosopedia.net/Existentialism.html#3> (๒๒ มิ.ย. ๒๕๕๖).

^{๗๔} ค้านท์ (Kant) ที่เสนอแนวคิดที่ว่า “ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ คือ เหตุผลและเสรีภาพ” เพราะค้านท์เป็นนักปรัชญาเหตุผลนิยม จึงได้วางกฎสากลไว้สองอย่างคือ กฎสากลแห่งธรรมชาติ กับกฎสากลแห่งเสรีภาพ เพราะมนุษย์ต้องมีเสรีภาพเท่านั้น จึงจะส่งเสริมการกระทำที่เพิ่มเกียรติศักดิ์ของมนุษย์ได้”, ดูรายละเอียดใน วิทยากร เชียงกุล, **ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามสาร, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๐.

มนุษย์ “ดูรายละเอียดในเชิงรรถ” แต่ก็ยังมีนักปรัชญาที่มีแนวคิดในการอธิบายถึงมนุษย์อีก ก็คือ ฌอง ฌากส์ รูสโซ (Jean-Jaques Rousseau) ที่มีแนวคิดที่^{๗๕} “ดูรายละเอียดในเชิงรรถ”

แนวคิดของเสรีภาพที่สอดคล้องกับความเป็นมนุษย์นั้น หากกล่าวถึงเสรีภาพที่มีอยู่จึงเป็นสิ่งที่อยู่เหนือขอบเขตของพระเจ้าดังที่นักปรัชญาที่ชื่อว่านิทเช่ (Nietzsche) ที่จัดว่าเป็นนักปรัชญาที่เชื่อว่า “มนุษย์มีอำนาจในการกำหนดตัวเอง อันหมายถึงเสรีภาพนั่นเอง”^{๗๖} ในความหมายของเสรีภาพที่นิทเช่เสนอก็คือ ให้มนุษย์หันกลับเข้าหาตัวเองอย่างมั่นใจ เป็นผู้ที่เข้มแข็ง เชื่อมั่น ลงมือปฏิบัติสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้อย่างจริงจัง ในข้อความที่กล่าวมานั้นจึงเป็นแนวทางการปฏิบัติตนของนักคิดแนวปัจเจกนิยมที่กล่าวถึงเสรีภาพของตนเองในการแสวงหาสิ่งที่ตนเองต้องการโดยไม่ยึดติดกับพระเจ้า หรือหลักคำสอนทางศาสนาเลย ดังนั้นนิทเช่ จึงกล่าวว่า “พระเจ้าตายแล้ว” ก่อนที่จะบอกว่า มนุษย์ได้หลุดพ้นจากอำนาจของพระเจ้าและเป็นอิสระ

จากการกล่าวถึงเสรีภาพที่มนุษย์ได้แสดงออกในรูปแบบของแนวคิดต่าง จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า มนุษย์มีเสรีภาพในการกระทำแสดงออกและการคิดอย่างไรก็ได้ แต่หากว่าการกระทำและการแสดงออกของความคิดนั้น ๆ มนุษย์จำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดมาด้วย ด้วยเหตุนี้การรับผิดชอบจึงเป็นเสรีภาพของมนุษย์เองในการแสดงออกของเสรีภาพนั้น ๆ มนุษย์ล้วนเริ่มจากความว่างเปล่า แต่สิ่งที่มนุษย์มีเป็นสิ่งแรก คือ เสรีภาพที่ติดตัวมนุษย์มา และเป็นเสรีภาพที่มนุษย์เลือกใช้ในการดำเนินชีวิต ในการเลือกในการรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองได้ตัดสินใจลงไป

๒.๔.๓ การเลือก

การกล่าวถึงเสรีภาพกับการเลือก จึงเป็นการแสดงถึงแนวคิดที่มองตนเองก่อนเพราะการหลอกตัวเองเป็นเสรีภาพแห่งการสำนึกในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตามแบบของ “การหลอกตัวเองของมนุษย์มักเป็นไปในการทำให้เป็นวัตถุที่ไร้จิตวิญญาณ เพราะไม่มีทั้งการยอมรับและการปฏิเสธต่อ

^{๗๕} “มนุษย์เกิดมามีเสรีภาพ” จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นการแสดงถึงเสรีภาพของมนุษย์ที่จะสามารถกระทำบางอย่างได้ในขอบเขตของมนุษย์ที่พึงกระทำได้ ดูรายละเอียดใน ฌอง ฌากส์ รูสโซ, **สัญญาประชาคม หลักแห่งสิทธิทางการเมือง**, แปลโดย วิภาดา กิตติโกวิท,(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แซด โปรดักชั่น สตูดิโอ, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

^{๗๖} กิริติ บุญเจือ, **แก่นปรัชญาปัจจุบัน**, หน้า ๔๗.

สิ่งที่เกิดขึ้นในขอบเขตแห่งเสรีภาพและความรับผิดชอบของตน”^{๗๗} จากการแสดงถึงการไม่ยอมรับและการไม่ปฏิเสธ “แต่มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อทางเลือกของตนเองในสถานการณ์ต่างๆ โดยปราศจากความช่วยเหลือ”^{๗๘} จากข้อความที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ต้องเลือก ถึงแม้การเลือกนั้นจะเป็นการหลอกตนเองก็ตาม ก็ยังเป็นการเลือกอยู่ดี

แนวคิดที่แสดงเอกภาพของบุคคล แมคเคนซี ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ว่า “มนุษย์อย่ายึดเอาตัวเองเป็นเพียงแต่วิธีการไปสู่เป้าหมาย ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเอง เป้าหมายที่มุ่งมีอยู่ในตัวมนุษย์เองแล้ว”^{๗๙} ซึ่งก็เป็นแนวคิดที่มีอยู่เฉพาะบุคคลเท่านั้น หากกล่าวถึงเฉพาะบุคคลที่มีเสรีภาพ โดย กรีน (Green) ได้ให้แนวคิดว่า “สังคมมนุษย์ว่าโดยแก่นแท้ คือ มนุษย์ที่มีการตัดสินใจด้วยตัวเองอย่างเสรี”^{๘๐} เป็นการตัดสินใจอย่างเสรีในแบบของแต่ละบุคคล จึงมีการกล่าวถึงแนวคิดที่เป็นเสรีภาพแห่งเจตจำนงเสรีเฉพาะตน

แนวคิดแบบอัตวิสัย (Subjective) เป็นแนวคิดที่ถือว่าการตัดสินใจคุณค่าทางจริยธรรม ความดี ความถูกต้องขึ้นอยู่กับผู้ตัดสินใจ เช่น ความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ควรหรือไม่ควร จัดเป็นแนวคิดแบบอัตวิสัย เพราะเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลต่างจิตต่างใจ “อัตวิสัยเป็นแนวคิดที่มีความเชื่อว่า การมีอยู่ หรือ ความจริงของสิ่งสิ่งหนึ่งอยู่กับตัวเราเองเป็นคนตัดสินใจ”^{๘๑} ในความคิดที่แต่ละบุคคลจะตัดสินใจว่าการกระทำนี้ดีหรือชั่วตามความรู้สึกนึกคิดและค่านิยมของตน ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของแต่ละบุคคล ด้วยเหตุที่ว่าสิ่งที่ดีคือสิ่งที่ฉันชอบ สิ่งที่ไม่ดีคือสิ่งที่ฉันไม่ชอบ เป็นกรอบในการตัดสินใจ ตามรูปแบบของบุคคล

ด้วยเหตุนี้ในแนวคิดเรื่องเสรีภาพของการเลือกอาจจะมีการหลอกตัวเองอยู่ในการเลือกนั้น จึงมีแนวคิดของความเห็นแก่ตัวอยู่ ดังนั้นจึงได้นำแนวคิดแบบอัตวิสัย (Subjective) มาเป็นกรอบในการอธิบายถึงการหลอกตนเองได้มีความสอดคล้องกับแนวคิดปัจเจกนิยม เพื่อแสดงให้เห็นว่าความเห็นแก่ตัวที่อยู่ในกรอบของแนวคิดแบบอัตวิสัยนั้นเป็นความคิดที่ไม่ได้สุดโต่งไปในทางการเอาใจ

^{๗๗} พระมหาดนัยพัชร คมกัรปณโณ (ยุนิรัมย์), “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการหลอกตัวเองในปรัชญาของฌอง-ปอล ซาทร์” *ปรัชญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๗๘} อ่างแล้ว

^{๗๙} พระทักษิณคณาธิกร, *ปรัชญา*, หน้า ๑๖๑.

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๒.

^{๘๑} <https://th.wikipedia.org/wiki/> เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2557 เวลา 07:20 น. Solomon, Robert C. "Subjectivity," in Honderich, Ted. *Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press, 2005.

ตนเองเป็นหลัก ฉะนั้นผู้วิจัยจึงขออธิบายความเห็นเรื่องเสรีภาพกับการเลือกและการหลอกตนเอง โดยผ่านกรอบแนวคิดแบบอัตวิสัย (Subjective) เพื่อแสดงถึงแนวคิดของเสรีภาพกับการหลอกตัวเอง ผ่านแนวคิดของการเห็นแก่ตัว

เสรีภาพการเลือกที่ต้องหลอกตนเองเป็นแนวคิดของความเห็นแก่ตัวในรูปแบบหนึ่ง คือ แนวคิดอัตตานิยม (Egoism) มีแนวคิดอยู่กว้าง ๆ ๓ ประเภท^{๘๒} แนวคิดที่ ๑) คือ แนวคิดทางด้าน อภิปรัชญา (Metaphysics) ด้วยแนวคิดที่ถือว่ามีอัตตา (Ego) หมายถึง การมีองค์ประกอบหนึ่งของ มนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งเที่ยงแท้ถาวร ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการรับรู้ และแสดงถึงแนวคิดทางปัจเจกภาพ ของแต่ละคน ที่แสดงถึงแนวคิดของอัตตา (ตัวตน) ที่เป็นแนวคิดทางปรัชญาสำนักนี้ก็มีอยู่ ๓ ประการ ด้วยกัน คือ

๑. ตัวตน เป็นแนวคิดที่แสดงถึง ศูนย์กลางของความเปลี่ยนแปลง หรือการแปรสภาพ และเป็นหลักแห่งการคงเดิมของสิ่งนั้น

๒. เมื่อนักปรัชญากล่าวถึงตัวตนของเขาอาจเป็นแนวคิดที่แสดงถึง ศูนย์รวมของคุณสมบัติ ทั้งหลายของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๓. ดังแนวคิดที่กล่าวถึง ตัวตน เมื่อใช้ในด้านอภิปรัชญา อันหมายถึงสิ่งที่มีอยู่โดยตัวเอง มิได้กำเนิดมาจากสิ่งใด แต่เป็นอยู่อย่างนั้นโดยตัวเอง ตัวตนโดยนัยนี้ จึงเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง^{๘๓} อัตตานิยมทางด้านจริยศาสตร์ (Ethics) เป็นการกล่าวถึงแนวคิดที่ถือว่า มนุษย์เราควรแสวงหาผลประโยชน์ ส่วนตัว หรือในความหมายหนึ่งคนเราควรเห็นแก่ตัว ด้วยเป็นการสอนให้คนเห็นแก่ตัว รักตัวเองอยู่กับ เรื่องที่เป็นของตัวเอง โดยการนำเอาความรู้ประสบการณ์ วิธีการ และความเชื่อของตัวเองมาเป็น กรอบแนวคิด แล้วถือว่าเป้าหมายของชีวิต คือ การบำรุงบำเรอให้ตนเองมีความสุขมาก ๆ

อัตตานิยมทางจิตวิทยา (Psychological Egoism) หมายถึง แนวคิดที่ถือว่าผลประโยชน์ ส่วนตัวเท่านั้นที่เป็นแรงจูงใจให้บุคคลกระทำการต่าง ๆ คือ การกระทำอะไรก็แล้วแต่ที่มนุษย์กระทำการลงไป ก็เพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น และสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตัวเองเท่านั้น คือ สิ่ง ที่มนุษย์แสวงหา ด้วยเหตุที่ว่า ธรรมชาติของมนุษย์เห็นแก่ตัว (selfish) เสาะแสวงหาตัวเอง (self-seeking) เห็นแก่ประโยชน์ตน (self-interested) และรักตัวเอง (self-loving creatures)^{๘๔} จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง ๓ ประการที่กล่าวถึงความเห็นแก่ตัวในความหมายต่าง ๆ นั้นแสดงให้เห็น

^{๘๒} พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ - ไทย, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๓๐.

^{๘๓} วิทย์ วิศทเวทย์, อนัตตาในพุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : พิพิธวิทยา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๗-๒๗.

^{๘๔} Peter A. Angeles, Dictionary of Philosophy, (New York: Harper&Row, 1981), p. 71.

เห็นว่ามนุษย์มีความเป็นปัจเจกนิยมเชิงอัตวิสัยเป็นส่วนมาก ดังมีปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันที่ต่างคนต่างแสวงหาเพื่อตัวเองอย่างเห็นได้ชัด

แนวคิดอรรถนิยมทางจริยศาสตร์ (Ethical Egoism) แนวคิดที่ถือผลประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ และบุคคลพึงแสวงหา^{๘๕} ด้วยว่าชาวอรรถนิยมทางจริยศาสตร์มีแนวคิดที่ว่า มนุษย์ทุกคนควรแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว^{๘๖} จากที่กล่าวมานั้นโดยข้อความแล้ว มิได้หมายความว่า มนุษย์ทำอะไร แต่การกล่าวนั้นหมายความว่า เขาควรทำอะไร แต่มิได้บอกว่า อะไรเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์กระทำการต่าง ๆ เพียงแต่บอกว่า สิ่งใดเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรแสวงหา และเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนาของมนุษย์ เพราะการกล่าวถึงคุณค่าว่า อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรดี อะไรชั่ว เป็นต้น ในความหมายนี้ก็ถือว่า ผลประโยชน์ส่วนตัวมีค่าสูงสุด หรือ การเห็นแก่ตัวเป็นความดีสูงสุด เทย์เลอร์ (Taylor) ได้แบ่งแนวคิดแบบย่อยของอรรถนิยมทางจริยศาสตร์ออกเป็น ๓ ประเภท^{๘๗} คือ

๑.แนวคิดอรรถนิยมทางจริยศาสตร์แบบสากล (universal ethical egoism) หมายถึง ชาวอรรถนิยมที่ถือว่า มนุษย์ทุกคนควรแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

๒.แนวคิดอรรถนิยมทางจริยศาสตร์แบบปัจเจก (individual ethical egoism) หมายถึง ชาวอรรถนิยมที่ถือว่า มนุษย์ทุกคนควรแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว โดยมีผู้ชี้แนะแนวคิดที่ว่า แต่ละคนควรแสวงหาด้วยวิธีการใด

๓.แนวคิดอรรถนิยมทางจริยศาสตร์แบบส่วนบุคคล (personal ethical egoism) หมายถึง ชาวอรรถนิยมที่ถือว่า ฉันทควรแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว โดยไม่สนใจใยดีว่า จะมีใครคนใดกระทำได้หรือไม่ แล้วยังนำเสนอแนวคิดให้บุคคลได้รู้ว่า ควรจะแสวงหาอะไรอีกต่อไปด้วย

แนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วเพื่อให้เข้าใจความหมายของอรรถนิยมทางจริยศาสตร์ชัดเจนขึ้นและเข้าใจขึ้น จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงอรรถนิยมทางจิตวิทยาด้วย เพื่อให้สอดคล้องกันกับแนวคิดของอรรถนิยมทางจริยศาสตร์เป็นเรื่องคุณค่า ดังมีการกล่าวถึงความแตกต่างของเรื่องนี้ คือ “มนุษย์ทุกคนในการกระทำทุกอย่างต่างก็แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น หรือมนุษย์ควรแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น”^{๘๘} ในข้อความที่กล่าวมานั้นเป็นการยืนยันว่าการกระทำอะไรก็แล้วแต่ไม่ว่ามนุษย์จะกล่าวว่าเป็นส่วนรวมแต่ลึก ๆ แล้วก็กระทำเพื่อตนเอง

^{๘๕} พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๓๓.

^{๘๖} Paul W.Taylor,ed. *Problem of Moral Philosophy* (California: Dickenson,1968), p.97.

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

^{๘๘} วิทย์ วิศทเวทย์, *จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๔๔.

แนวคิดที่แสดงถึงการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ คือ “แนวคิดของมนุษย์ทุกคนในการกระทำทุกอย่างต่างก็แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น เป็นแนวคิดของชาวอิตินิยมทางจิตวิทยา” และ “แนวคิดที่ว่ามนุษย์ควรแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้นเป็นแนวคิดของชาวอิตินิยมทางจริยศาสตร์” และ “มนุษย์ทุกคนในการกระทำทุกอย่างต่างก็แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น”

แนวคิดที่สอดคล้องกัน คือ “มนุษย์ควรแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น” แต่อาจไม่ใช่น่าที่คิดเสมอไป เพราะแนวคิดของชาวอิตินิยมส่วนมากมีความคิดที่ว่า “มนุษย์ทุกคนในการกระทำทุกอย่างต่างก็แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น” และมีความเห็นในเรื่องที่ว่า “มนุษย์ควรแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น” จากข้อความที่กล่าวมาจะมีความเป็นปัจเจกนิยมมากเพราะแสดงถึงเป้าหมายส่วนตัวโดยเฉพาะ

แนวคิดในเรื่องของความเห็นแก่ตัว (Egoism) เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ที่เป็นพื้นฐานของแนวคิดปรัชญาแต่ละสำนัก โดยมีแนวคิดที่ว่า มนุษย์เห็นแก่ตัว มนุษย์ไม่เคยทำอะไรนอกจากเพื่อประโยชน์ตน พร้อมการหลอกตนเองเพื่อให้การเห็นแก่ตัวของตนเองมีความหมายดีขึ้น “อิตินิยมทางจริยศาสตร์จากสำนักปรัชญาแต่ละสำนัก และแต่ละสมัยคือ เอพิคคิวรัส (Epicurus) นักปรัชญาสมัยกรีก และโทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) นักปรัชญาสมัยใหม่^{๘๙} ต่างก็มีแนวคิดดังจะได้อธิบายคือ

แนวคิดอิตินิยมของเอพิคคิวรัส (Epicurus) เป็นนักปรัชญาชาวกรีกเป็นนักคิดของสำนักเอพิคคิวเรียน (Epicureanism) เป็นสำนักของกลุ่มปรัชญาสุขนิยมส่วนตน (Egoistic Hedonism) มีแนวคิดที่เห็นว่า มนุษย์ควรแสวงหาความสุขให้แก่ตนเองมากที่สุด ซึ่งถือเอาบุคคลเป็นสิ่งสูงสุด ซึ่งก็เป็นแนวคิดของสำนักสุขนิยม แต่ก็ยังมีสำนักที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ ก็มีสำนักสุขนิยม ซึ่งมีแนวคิดที่แสดงความต่างว่าสิ่งที่ดีที่สุดมิใช่ความสุข โดยมีแนวคิดที่ว่า ความสงบทางจิตด้วยการหลุดพ้นจากความต้องการต่าง ๆ จัดเป็นสิ่งที่ดีที่สุด แต่ก็ได้สอนให้คนหนีออกจากสังคมสำนักสุขนิยมมีแนวคิดแบบนี้ และความสุขอันเกิดจากการครุ่นคิดอยู่โดยลำพังเป็นความดีสูงสุด^{๙๐} สำนักสุขนิยมมีแนวคิดของกระทำของปัจเจกบุคคลเป็นหลักสำคัญ แต่สำนักสุขนิยมมีแนวคิดเป็นปัจเจกบุคคล แต่เป็นการอยู่ร่วมกับสังคมยอมรับไม่หนีสังคม

^{๘๙} Paul W.Taylor, ed. *Problem of Moral Philosophy*, p.4.

^{๙๐} แม็คโดแนลด์, แอล. ซี. *ทฤษฎีการเมืองตะวันตก*, แปลโดย สมบัติ จันทรวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

เอพิคิวรัส (Epicurus) มีแนวคิดที่ว่าเวลาที่เรามีชีวิตอยู่เราควรแสวงหาความสุขให้แก่ตนเองมากที่สุดเท่าที่จะทำได้^{๙๑} โดยแนวคิดนี้ที่นักปรัชญาสมัยกรีกเรียกว่า สุขนิยมส่วนตน (Egoistic Hedonism) อันเป็นแนวคิดสุขนิยมทางจริยศาสตร์ (Ethical Hedonism) ที่มีความสอดคล้องกับอัตนิยมทางจริยศาสตร์แบบสากล (Universal Ethical Egoism)

แนวคิดทั้งสองสำนักนี้ มีเป้าหมายสูงสุดของการกระทำใด ๆ ก็เพื่อความทุกข์ที่ยิ่งใหญ่ของผู้กระทำแต่ละคนนั่นเอง^{๙๒} เป้าหมายที่ดีที่สุดของมนุษย์ตามแนวคิดของเอพิคิวรัส มีแนวคิดที่แสดงถึงตัวตนของมนุษย์ในแนวคิดปัจเจกนิยมที่มองถึงมนุษย์เป็นส่วนสำคัญ การที่จะบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดนั้น ต้องเป็นคนที่มีความรอบคอบในเรื่องของการคิดการกระทำ ต้องมองเป้าหมายเพื่อความทุกข์เฉพาะหน้า และผลที่จะเกิดในระยะยาวด้วย จึงจำเป็นอย่างมากที่ต้องคิดอย่างรอบคอบ

แนวคิดสุขนิยมของเอพิคิวรัส เป็นการให้เหตุผลส่วนบุคคล เพราะเป็นแนวคิดที่ถือว่าความสุขที่แท้จริงต้องเป็นความสุขที่ปราศจากทุกข์แก่บุคคลคนนั้นมากที่สุด แต่มิใช่ความสุขแบบฉาบฉวยเฉพาะหน้า อย่างการดื่ม กิน และเที่ยวอย่างสำราญ แต่เป็นแนวคิดที่มองความสุขในระยะยาว แนวคิดความสุขของเอพิคิวรัสนี้จึงเป็นแนวคิดที่ไม่ได้หลุ่มหลงในความสุขเฉพาะหน้า จนตกเป็นทาสของสิ่งนั้น เป็นชีวิตที่อยู่แบบเรียบง่าย ไม่คิดอยากได้มาเกินไป และไม่ทำให้ผู้อื่นและตนเองเดือดร้อนในการเป็นอยู่

แนวคิดอัตนิยมของโทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) เป็นนักปรัชญาที่มีแนวคิดในการอธิบายความเป็นมนุษย์ผ่านแนวคิดทางจริยศาสตร์แบบอัตนิยม อัตนิยมของฮอบส์มีแนวคิดอย่างไรในความเป็นมนุษย์ เราควรแสวงหาอะไร และอะไรเป็นเกณฑ์ตัดสิน ความถูกต้อง ดีชั่ว และฮอบส์ได้แนวคิดที่ว่า “พันธะทางศีลธรรม” หรือกฎทางศีลธรรมที่มีบ่อเกิดมาจากกฎธรรมชาติ และฮอบส์ได้ให้แนวคิดที่ว่า “หลักการแห่งกฎธรรมชาติที่แท้จริง คือ จริยปรัชญาที่แท้จริง”^{๙๓} มนุษย์เป็นผู้สร้างกฎธรรมชาติขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขของมนุษย์เอง

แนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติดีมีบ่อเกิดมาจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ เพราะโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์รักตัวเอง และพยายามทุกอย่างเพื่อแสวงหาวิธีการปกป้องชีวิตของตนเองให้รอดพ้นจากภัยอันตราย พันธะทางศีลธรรมของฮอบส์ แท้จริงแล้วคือพันธะต่อตนเอง จึงเป็นบ่อเกิดของกฎศีลธรรมหรือกฎทางธรรมชาติ ล้วนเกิดจากเหตุผลภายในตัวมนุษย์ เหตุผลภายในตัวมนุษย์นี้ จะค้นพบกฎ

^{๙๑} วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม, หน้า ๓๕.

^{๙๒} Henry Sidgwick, *The Methods of Ethics*, (Indianapolis, IN: Hackett, 1981), p. 119.

^{๙๓} Thomas Hobbes, *Leviathan*, ed. Michael Oakeshott (Oxford: Blackwell, n.d.), Part I, chap. 15, p 104.

ธรรมชาติบางอย่างของมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติตาม เพื่อปกป้องตนเอง และทรัพย์สิน ด้วยการรักษาประโยชน์สุขแก่มนุษย์แต่ละคน กฎธรรมชาติจะเป็นกฎที่ยั่งยืนปัจเจกบุคคลไม่ให้กระทำการบางอย่างที่อยากจะทำ อุดมคติของฮอบส์เริ่มที่ความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เพื่อดูว่าธรรมชาติของมนุษย์เป็นอยู่อย่างไร มีความเห็นแก่ตัวอย่างไร เมื่อมนุษย์เห็นแก่ตัวแล้วจะต้องมีกฎธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติตาม

แนวคิดที่ฮอบส์แสดงไว้ในอุดมคติ ที่ให้แนวคิดในเรื่อง “ธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความเห็นแก่ตัว มนุษย์มีชีวิตอยู่ด้วยพลังภายในซึ่งผลักดันให้แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน”^{๙๔} ข้อความที่กล่าวมา การแสวงหาผลประโยชน์ของมนุษย์แสวงหาก็คือเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ ตามแนวคิดของฮอบส์มองความเห็นแก่ตัวว่า พฤติกรรมของมนุษย์มีผลประโยชน์ของตนเป็นแรงจูงใจเสมอ ด้วยเหตุนี้ฮอบส์เป็นผู้ที่แสดงให้เห็นแนวคิดของอุดมคติที่ถึงขีดสุด เพราะเหตุที่ว่าความเห็นแก่ตัวเป็นแก่นแท้ของมนุษย์^{๙๕}

ผลประโยชน์ส่วนตัว คือ เป้าหมายที่เหมาะสมสำหรับการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในทัศนะทางความคิดที่แสดงถึงตัวตนของแต่ละบุคคลดังที่กล่าวว่า “ตัวตนเป็นการแสดงปัจเจกภาพของแต่ละบุคคล”^{๙๖} พร้อมแนวคิดของบุคคลที่กล่าวถึงความเห็นแก่ตัว คือ “อึดตา, ตัวตน สิ่งที่ยึดอยู่อย่างเดิมไม่ว่าลักษณะของมันจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม แม้คนคนหนึ่งจะเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและความรู้สึกนึกคิดเรื่อยมา”^{๙๗} แต่ความเห็นแก่ตัวของบุคคลนั้นก็ยังมีอยู่ไม่ว่ามนุษย์จะทำอะไรก็จะมีความเห็นแก่ตัวเป็นเป้าหมายหลักอยู่แล้ว แต่จะมีความเข้มข้นมากน้อยเพียงใดก็อยู่ที่ตัวบุคคลที่แสดงออกมาให้ปรากฏ

แนวคิดที่มุ่งประโยชน์ส่วนตน โดยเชื่อว่าผลประโยชน์ส่วนตนเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ บุคคลแต่ละคนจะเป็นผู้ตัดสินใจที่ดีที่สุดว่า เขาควรจะทำอะไร และทำอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากที่สุด^{๙๘} แนวคิดนี้จึงเป็นแนวคิดที่มีความสอดคล้องกันกับ

^{๙๔} M. Judd Harmon, *Political Thought: from Plato to the Present*, (New York: McGraw-Hill, 1964), p.222.

^{๙๕} วิทย์ วิศทเวทย์, *จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม*, หน้า ๑๙.

^{๙๖} เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, *พจนานุกรม ปรัชญาอังกฤษ-ไทย*. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอบีแดง, ๒๕๔๗), หน้า ๖๑.

^{๙๗} *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ - ไทย*, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘, หน้า ๘๘.

^{๙๘} ทับทิม วงศ์ประยูร, *ประวัติและลัทธิเศรษฐกิจ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๖๕.

แนวคิดปัจเจกนิยมดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ด้วยการแสดงออกมาว่าบุคคลแต่ละคนจะมีพฤติกรรมที่เป็นไปเพื่อบรรลุผลประโยชน์ตนเองหรือกล่าวว่าเป็นการหลอกตนเอง

แนวคิดที่มีความเป็นปัจเจกนิยม และพร้อมด้วยเสรีภาพของการเลือกที่จำเป็นต้องหลอกตนเองที่ว่าถ้าทุกคนทำตามเป้าหมายของตนเองที่กำหนดไว้ตามพลังที่แข็งแกร่งและสร้างสรรค์มากที่สุดเท่าที่มนุษย์เคยรู้จัก เกิดจากความพยายามทำตามผลประโยชน์ของตนเอง และมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าตามแบบที่เขา กำหนด^{๙๙} ในข้อความที่กล่าวมาเป็นการแสดงถึงการกระทำของมนุษย์ที่แสดงออกอย่างเสรีภาพ

เสรีภาพในการเลือกหลอกตนเองของฮุสเซอร์เองก็มีความคิดที่เชื่อว่าตัวตน (ego) เป็นประธาน (Subjects) ที่อาศัยอยู่ในความสำนึก (consciousness) เป็นตัวงานหรือสะท้อนอยู่ในภายใน”^{๑๐๐} แนวคิดของฮุสเซอร์แสดงถึงความเห็นแก่ตัวผ่านปรากฏการณ์วิทยา โดยนำวิธีปรากฏการณ์วิทยามาอธิบายการดำรงอยู่ของตัวตนของมนุษย์เอง

แนวคิดเรื่องการหลอกตัวเองของเดส์การ์ตมีแนวคิดที่แสดงถึงมนุษย์ว่า “ถ้าไม่มีตัวตนเสียอย่างเดียว สิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายย่อมไม่มีความหมายแต่อย่างใด เพราะไม่มีใครที่จะคิดแทนฉัน เข้าใจแทนฉัน หรือแม้แต่จะตายแทนฉันได้”^{๑๐๑} ข้อความที่ได้กล่าวถึงตัวตนของมนุษย์อย่างเห็นได้เป็นอย่างดีเป็นการแสดงออกถึงการหลอกตนเองอยู่ดี แต่ก็ยังเป็นเสรีภาพของมนุษย์เองที่จะมีวิถีในการหลอกตนเอง

ตามแนวคิดปัจเจกนิยมที่กล่าวถึงเสรีภาพในการอธิบายถึงความเห็นแก่ตัว ที่มีแนวคิดสอดคล้องกับการหลอกตนเอง ดังนั้นแล้วมนุษย์เองจึงหนีไม่พ้นที่จะต้องกล่าวถึง “อัตนิยมเชิงปัจเจกบุคคล” (individual egoism)^{๑๐๒} แนวคิดของอัตนิยมเชิงปัจเจกบุคคล มีความเห็นว่าการกระทำที่ถูกต้องของฉันทและคนอื่น ๆ ก็คือการกระทำเพื่อประโยชน์ของตัวเองคนเดียวเท่านั้นซึ่งก็เป็นการแสดงถึงแนวคิดที่มองตนเองเป็นศูนย์กลางของการกระทำ เช่นไม่ว่าบุคคลนั้นจะกระทำอะไรก็ตามจะ

^{๙๙} อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, หน้า ๒๔๖.

^{๑๐๐} Phra Medhidhammaporn [Prayoon Mrerek], *Sartre's Existentialism and Early Buddhism*, [Bangkok Thailand: Publishers Buddhadhamma Foundation, 1995], pp. 18-20.

^{๑๐๑} สุชาติ สวัสดิ์ศรี และคณะ, *ฆ่า: วรรณกรรมเอกซิสตองเซียลลิสม์ ระหว่างชาตรี กับ กามู*, (กรุงเทพมหานคร: โพธิ์สามต้น, ๒๕๑๗), หน้า ๑๗.

^{๑๐๒} ปกรณ์ สิงห์สุริยา “อัตนิยมและปรารถนียม Egoism and Altruism” สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป : <http://www.parst.or.th/philosopedia/Egoism%20and%20Altruism.html>

เป็นการกระทำเพื่อตนเองเสมอ หรือแนวคิดของอัตนิยมเชิงจริยศาสตร์ ยังกล่าวว่าไม่ว่าจะกระทำอะไรก็แล้วแต่ประโยชน์ส่วนตนต้องมาก่อนเสมอ

แนวคิดของนักอัตนิยมเชิงจริยศาสตร์จะจัดอันดับหน้าที่โดยพิจารณาจากประโยชน์ที่หน้าที่ต่างๆ จะนำมาให้ถ้าการกระทำตามหน้าที่ได้นั้นซึ่งประโยชน์ส่วนตนสูงสุด^{๑๐๓} การกระทำนั้นก็มีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง นักอัตนิยมเชิงจริยศาสตร์จะยอมทำตามหน้าที่ทางจริยธรรม โดยให้เหตุผลว่าการกระทำดังกล่าวจะนำมาซึ่งประโยชน์ส่วนตน ด้วยการแสวงหาเป้าหมายเพื่อตัวเอง ดังนั้นแล้ว “มนุษย์ต้องแสวงหาคูณค่าและความหมายให้แก่ตนเอง มนุษย์เกิดมาล้วนต้องการความสุข”^{๑๐๔} จากแนวคิดที่กล่าวนั้นจึงเห็นได้ว่าความสุข คือ สิ่งที่มนุษย์พึงแสวงหาได้ให้เกิดมีแก่ตนเองตามความสามารถและเสรีภาพของความเป็นมนุษย์เอง การแสวงหาคูณค่าและความสุขก็เพื่อที่จะตอบคำถามของตนเองว่า จริงแล้วเราแสวงหาเพื่ออะไรกันจากความหมายก็เพื่อตัวเอง

ธรรมชาติของอัตตา (Self) ฮิวม์ “ให้ทัศนะของอัตตาว่ามีความรู้สึกสำนึกด้วยตัวเอง”^{๑๐๕} ซึ่งมีหน้าที่ของปัจเจกนิยมปรากฏมากอยู่ อัตตาที่จริงเป็นอัตตาที่มีเหตุผล มีเสรี มีความริเริ่มสร้างสรรค์และอัตตารู้จักคุณค่าอย่างเสรี อัตตาเป็นสิ่งที่มีความจริยธรรม รู้จักจัดระเบียบและควบคุมสิ่งที่รับรู้โดยใช้เหตุผล แล้วปรับปรุงนำมาใช้ให้เหมาะสมกับชีวิต ดังนั้นมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์คุณค่าให้แก่ตนเอง พร้อมทั้งกำหนดสิ่งที่ควรจะเป็นให้แก่ตนเองตามเจตนารมณ์และความเป็นอิสระภาพในการเลือก แต่มนุษย์มักจะหลอกตัวเองว่าที่มนุษย์ต้องกระทำอะไรต่อมื่อไรนั้นก็เพราะมนุษย์ถูกบังคับที่ต้องกระทำ

หากจะมองดูการให้เหตุผลของแต่ละแนวคิดที่ให้ความหมายของเสรีภาพแล้ว อาจมองดูเป็นการให้แนวคิดที่ต่างคนต่างมีความคิดเป็นของตน และการเลือกที่จำเป็นต้องหลอกตนเองก็เป็นเสรีภาพอีกรูปแบบหนึ่งที่มนุษย์เลือกที่จะกระทำและเลือกที่จะเป็นอย่างที่ตนเองตั้งใจไว้ ถึงแม้ว่าจะต้องหลอกตนเองก็ยอม ด้วยเหตุนี้การแสดงออกตามแนวคิดปัจเจกนิยมที่กล่าวถึงเสรีภาพในการอธิบายถึงความเห็นแก่ตัว ที่มีแนวคิดสอดคล้องกับการหลอกตนเองเพราะเชื่อว่าตัวตน (ego) เป็นประธาน (Subjects) ที่อาศัยอยู่ในความสำนึก (consciousness) ดังที่มันึกคิดได้กล่าวแล้วข้างตน

^{๑๐๓} ปกรณ์ สิงห์สุริยา “อัตนิยมและปรตตินิยม Egoism and Altruism” อ้างแล้ว.

^{๑๐๔} วันชาติ ชาญวิจิตร (Wanchat Chanwichit) ดร.หอมหวล บัวระภา (Dr.Homhuan Buarabha), เป้าหมายของชีวิตมนุษย์ในทัศนะของอัลแบร์ กามูส์ The Goal of Human Life in Albert Camus' View

^{๑๐๕} พระทักษิณคณาธิกร, ปรัชญา, หน้า ๑๕๙.

๒.๕ สรุป

ความหมายปัจเจกบุคคลในปรัชญาอัตถิภาวนิยม จากที่ได้ศึกษาแนวคิด (concept) ปัจเจกบุคคลและปัจเจกนิยมกับด้วยแนวคิดที่มีความสอดคล้องในการคิดแบบปัจเจกนิยม ที่ให้ความหมายของปัจเจกนิยมว่า เป็นแนวคิดที่มีความเป็นอิสระเฉพาะของบุคคลว่าบุคคลหนึ่ง ๆ จะทำอะไรก็ได้เพราะเขามีอิสระ มีเสรีภาพในการคิด และการกระทำของมนุษย์ จากที่กล่าวถึงแนวคิดปัจเจกนิยมของนักปรัชญาแนวคิดอัตถิภาวนิยมที่สอดคล้องกัน ด้วยการนำเสนอตามลำดับมา แนวคิดปัจเจกนิยมได้กล่าวถึงการศึกษาความเป็นมนุษย์โดยส่วนมาก มนุษย์สำคัญอย่างไรในการเข้าถึงตนเอง ไม่ว่าจะมนุษย์จะมีความคิดอย่างไรแล้วแต่ มนุษย์ก็มีเสรีภาพในการคิด และการดำเนินชีวิต และการกระทำสิ่งต่าง ๆ

จากการกล่าวถึงแนวคิดที่ว่าความอยู่รอดและผลประโยชน์ของใครคนนั้น ก็ต้องรักษาเอาเอง แนวคิดปัจเจกนิยมนี้มีการพัฒนาแนวคิดมาจากชาวตะวันตก จนเกิดเป็นที่มาของระบอบประชาธิปไตย ระบบทุนนิยม และวัฒนธรรมการฟ้องร้องการอยู่แบบตัวใครตัวมัน ในความเป็นจริงแล้ว ในปัจจุบันมนุษย์เราส่วนมากก็คิดแบบปัจเจกนิยมเหมือนกัน แนวคิดที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดปัจเจกนิยม ก็มีแนวคิดของอัตถิภาวนิยมที่กล่าวถึงแนวคิดในการให้ความสำคัญต่อมนุษย์ โดยการกล่าวถึงเสรีภาพของมนุษย์ที่จะคิดจะทำอะไรก็ได้ ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้น ๆ หากแต่ว่าผู้คิดและผู้กระทำต้องยอมรับกับสิ่งที่จะตามมาด้วยในความหมายของการแสดงออก ในเรื่องความรับผิดชอบต่อตนเอง ส่วนมากจะปรากฏแนวคิดในนักคิดอัตถิภาวนิยม ด้วยเหตุนี้แนวคิดเรื่องความเป็นปัจเจกนิยมจึงปรากฏในอัตถิภาวนิยมเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเสรีภาพ และอุดมคติในการดำเนินชีวิตก็เป็นแนวคิดของปัจเจกนิยม

แนวคิดปัจเจกนิยมกับเสรีภาพนั้น แนวคิดปัจเจกนิยมที่มองการกระทำของตนเองเป็นหลักใหญ่ ก็มีอยู่ในทุกวิธีของการคิดของนักปรัชญา เมื่อวิเคราะห์ดูแล้วนักปรัชญาต้องการให้มนุษย์ทุกคนใช้ชีวิตในฐานะที่เป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขมีเสรีภาพกับการเลือก เพราะแนวคิดปัจเจกนิยมไม่ได้หมายความว่าอยู่ตัวใครตัวมัน แต่ต้องมีเสรีภาพกับความรับผิดชอบ แนวคิดปัจเจกนิยมเป็นปรัชญาจากความคิดที่ว่ามนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่สมบูรณ์มากกว่าสิ่งอื่น เพราะความเป็นปัจเจกบุคคลของมนุษย์นั้นมีคุณค่าซึ่งต้องได้รับความเคารพเป็นอันดับแรกจากตัวเองก่อน

โดยความสำคัญแล้วมนุษย์ต้องเข้าใจความเป็นปัจเจกของตนเองก่อนเป็นสิ่งสำคัญ แล้วจึงจะสามารถอยู่ร่วมกันกับผู้คนและชุมชน ได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นแล้วแนวคิดปัจเจกนิยม จึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างไตร่ตรอง สร้างสรรค์ เข้าใจ และมีความสุข ตามรูปแบบของความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่แสวงหาความเป็นอิสระของชีวิต

บทที่ ๓

แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท

จากบทที่ผ่านมาผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด (concept) ด้านปัจเจกนิยมของนักคิดที่เป็นนักปรัชญาสสสำนักอรรถิภาวนิยมที่กล่าวถึงแนวคิดปัจเจกบุคคลและแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยม พร้อมกับแนวคิดที่มีความสอดคล้องในเรื่องของมนุษย์กับการแสวงหาเป้าหมายของตน โดยกำหนดถึงแนวความคิดหลักในแนวคิดปัจเจกนิยม จากการศึกษาแนวคิด (concept) ปัจเจกนิยมแล้วนำมาศึกษาแล้ววิเคราะห์ให้เกิดความเข้าใจถึงแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ว่าแนวคิดในคำสอนของพุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดใดที่เป็นปัจเจกนิยม และเป็นปัจเจกนิยมอย่างไร ? ดังที่ผู้วิจัยจะได้ศึกษาและนำเสนอตามลำดับไป โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ความหมายและลักษณะปัจเจกบุคคล

ความหมายและลักษณะของปัจเจกบุคคล เป็นการแสดงออกที่มุ่งส่งเสริมเสรีภาพด้านการประพฤติปฏิบัติและให้ผลได้จริง ซึ่งความกลมกลืนของหลักธรรมกับแนวคิดที่เป็นปรากฏการณ์ และควรแก่การนำมาปรับใช้ต่อแนวคิดปัจเจกบุคคล และก่อให้เกิดมีประสิทธิผลขึ้นมาพร้อมยังสามารถนำมาประพฤติต่อปัจเจกบุคคลที่มีลักษณะนิสัยหรือมีความประพฤติ ดีหรือชั่ว เป็นต้น ซึ่งจากการพิจารณาคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาท จะเห็นได้ว่ามีแบบแผนแห่งการประพฤติปฏิบัติที่สะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดปัจเจกบุคคลและแนวคิดปัจเจกนิยมจะมีเสรีภาพที่พอเหมาะพอดีและสอดคล้องกับความเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่งได้

๓.๑.๑ ความหมายของปัจเจกบุคคล

ความหมายของปัจเจกบุคคลอันแสดงถึงเสรีภาพตามที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายในแง่มุมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมถึงความเข้าใจเรื่องปัจเจกบุคคลได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ความหมายของปัจเจกบุคคล นับได้ว่าเป็นทัศนะที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ จึงปรากฏมีนักคิดนักการศึกษามากมายที่ได้แสดงแนวคิดออกมาอย่างเสรีภาพ ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนความเป็นปัจเจกบุคคลของตนเอง

ความหมายของปัจเจกบุคคลตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวว่าสิ่งที่ทุกคนต้องการอยู่ในขณะนี้ คือ สิ่งที่เราเรียกว่า เสรีภาพหรืออะไรก็ตามเถอะ นั่นก็คือความหลุดพ้นจากคุก ทั้งคุกทางกายฝ่ายวัตถุก็ได้ คุกทางจิตฝ่ายวิญญาณก็ได้ความหมายอย่างเดียวกัน คนเราต้องการ

เสรีภาพ^๑ เป็นการแสดงว่าเราต้องการเสรีภาพในรูปแบบทางความคิดเพื่อให้เห็นปัญญาในการดำเนินชีวิตจากการใช้เสรีภาพของบุคคลมีทั้งอุปสรรค “ความสำคัญของการใช้เสรีภาพ การใช้เสรีภาพที่ถูกต้อง และคุณธรรม การใช้เสรีภาพ และการที่บุคคลจะมีการใช้เสรีภาพไปได้อย่างพอเหมาะ บุคคลจำเป็นต้องมีการศึกษารูปแบบปฏิบัติที่เป็นสายกลาง”^๒ อันเป็นการบอกถึงความสามารถของบุคคลที่กระทำได้อย่างเป็นอิสระในรูปแบบของการดำเนินตามทางสายกลางที่ปรากฏในหลักของพุทธปรัชญา เพื่อให้เข้าใจถึงความจำเป็นปัจเจกบุคคลในความหมายต่าง ๆ

ความหมายของปัจเจกบุคคลในแนวคิดของพระธรรมปิฎก ได้กล่าวว่าอิสรภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับธรรมชาติแวดล้อมอันอิสรภาพในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ อิสรภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับเพื่อนมนุษย์ การอยู่ร่วมกันด้วยดีในหมู่มนุษย์ด้วยกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลร่วมมือกัน อิสรภาพในชีวิตของตนเอง^๓ อิสรภาพทั้งสองที่กล่าวมาแล้วจะไม่สำเร็จได้จริง ถ้าไม่มีอิสรภาพอย่างที่สามที่เป็นการแสดงถึงความจำเป็นปัจเจกบุคคล เพราะเมื่อก้าวถึงรากถึงสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือการพัฒนาตัวมนุษย์เองให้เข้าถึงอิสรภาพในความเป็นปัจเจกบุคคลที่อยู่ภายในตน “ด้วยการแสวงหาและการคิดและพบว่ายิ่งคิดเราก็งยิ่งเป็นมนุษย์มากขึ้น นี่จึงเป็นประโยชน์ต่อปัจเจกบุคคล”^๔ แนวคิดที่แสดงออกตามรูปแบบและความหมายของปัจเจกบุคคลจึงเป็นผลให้เข้าใจถึงลักษณะของความจำเป็นปัจเจกบุคคลต่อไป

๓.๑.๒ ลักษณะของปัจเจกบุคคล

การกล่าวถึงลักษณะของปัจเจกบุคคลผ่านการแสดงออกของเสรีภาพทางกายที่แสดงถึงความจำเป็นอิสระที่แท้จริง กับเสรีภาพทางความคิดที่เป็นอิสระในการที่จะคิดที่จะตัดสินใจอะไรก็ได้ มีความจำเป็นอิสระในการเลือกที่จะทำหรือไม่ทำอะไรก็ได้ โดยไม่มีอุปสรรคใด พร้อมกับเสรีภาพทางจิต

^๑ พุทธทาสภิกขุ, *ทุกคนติดคุกของชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

^๒ กীরติ บุญเจือ, *จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๘๖ - ๘๙.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). *พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑*. (พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๑.

^๔ สมภาร พรหมทา, *พุทธปรัชญา มนุษย์สังคม และปัญหาจริยธรรม*, (เคล็ดไทย : กรุงเทพมหานคร ,พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๔๘), หน้า ๒๙๒.

การแสดงออกเสรีภาพทางความเชื่อทางศาสนา^๕ จากที่กล่าวมาเป็นการแสดงถึงลักษณะของความ เป็นปัจเจกบุคคลที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ในการที่จะเข้าใจถึงลักษณะของตนเอง เป็นอย่างดี “กับความเป็นปัจเจกบุคคลที่ต้องมีคุณลักษณะบางอย่าง เช่น เป็นผู้แสวงหาความจริง และ เป็นผู้มีความยุติธรรมสูง ด้วยการมองความเป็นมนุษย์ซึ่งทรงให้คุณค่าแก่มนุษย์เป็นพื้นฐาน การมอง ความเป็นมนุษย์ที่มีความสามารถ จึงเกิดการแสวงหาที่จะค้นพบความจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์”^๖ โดย การกล่าวถึงคุณลักษณะที่มนุษย์มีและสามารถจะดำเนินไปได้ตามหลักของพุทธปรัชญาเถรวาทที่ได้ กล่าวไว้มากมายที่ปรากฏในคำสอน

แนวคิดปัจเจกบุคคลทางพุทธปรัชญาเถรวาทตามหลักแล้ว คือ การตรวจสอบและ สนับสนุนกิจกรรมของจิต และจิตจัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมแห่งชีวิตที่มีความซับซ้อนกว้างขวาง และลึกซึ้งมากและเมื่อพิจารณาความจริงจากองค์ประกอบข้างต้นนั้น จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตได้ เช่น แนวคิดในการบริหารชั้น “ด้วยการดูแลองค์ประกอบของ ชีวิต ให้ได้รับแต่สิ่งที่ดีงาม เหมาะสม ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ก็จะได้หลักการ ๒ ประการ คือ การ บริหารร่างกาย หมายถึงการควบคุมกายให้อยู่ในกรอบของศีล และการบริหารจิตให้เกิดสมาธิและ ปัญญา”^๗ การควบคุมชั้นด้วยการคอยระมัดระวังกาย หมายถึงการควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้อยู่ในกรอบของศีล และมารยาทที่ดีงาม ด้วยควบคุมจิตมิให้ถูกอำนาจใฝ่ต่ำ คือกิเลสเข้าครอบงำ จัดเป็นระดับพื้นฐานทั่วไปในการบริหารกายในแบบปฏิบัติของแต่ละบุคคล

จากแนวคิดต่างที่กล่าวถึงมนุษย์ในทัศนะต่าง จึงแสดงให้เห็นว่า คำว่ามนุษย์นั้นที่ได้ชื่อว่า เป็นผู้พัฒนาแล้ว ในพุทธปรัชญาเถรวาทได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาความเป็นมนุษย์ตามกรอบของ ศีล สมาธิ และปัญญา ในการเข้าถึงธรรมชาติของชีวิตที่เราเรียกว่ามนุษย์ ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ และทรงได้วางแนวปฏิบัติเอาไว้ อย่างไรก็ตามแม้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพที่จะมีจิตชนิดนี้ได้ อย่างเท่าเทียมกันหากสามารถทำตนให้อยู่ในเงื่อนไข คือ เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเลื่อมใสหลักคำ สอนของพระองค์ และที่สำคัญคือ ถือ ปฏิบัติตามวิธีที่พระองค์ทรงวางไว้อย่างจริงจังจนสามารถ

^๕ สุธรรม ชูศักดิ์สกุล ปัญหาปรัชญา. (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ๒๓ - ๒๔. (อัดสำเนา)

^๖ ไตซาคุ อิคเคะ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน แพล, พุทธประวัติพิเคราะห์, (เคล็ดไทย : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔, ตูรายละเอียดใน หน้า ๑๙, ๒๒.

^๗ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธีรโชติ เกิดแก้ว, พุทธปรัชญา มิติการมองโลกและชีวิตตามความจริง, (โครงการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๕๓), หน้า ๗๓.

เข้าถึงโลกุตตรมรรคและโลกุตตรผลได้ด้วยตนเอง^๘ หากกล่าวอีกว่าเป็นการแสดงให้เห็นความสามารถของมนุษย์ที่จะพึ่งพัฒนาตนเองได้ด้วยลักษณะเฉพาะของปัจเจกบุคคล แต่ยังมีแนวคิดโดยรวมที่แสดงถึงเสรีภาพมนุษย์หมายถึงแนวคิดปัจเจกนิยมที่เป็นแนวคิดอีกด้านหนึ่ง

๓.๒ ความหมายและลักษณะของปัจเจกนิยม

ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิด (concept) ที่เป็นปัจเจกนิยมหรือไม่อย่างไร ? ซึ่งก็เป็นคำถามที่เป็นแรงผลักดันให้เราได้ศึกษาว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดที่เป็นแนวคิดปัจเจกนิยมอย่างไร ? แนวคิดปัจเจกนิยมมีแนวคิดที่ว่า มนุษย์เรามีความเป็นอิสระในการที่จะทำอะไรก็ได้ในวิถีของตนที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ดังคำที่กล่าวว่า “อตตนา โจทยตตนา จงเตือนตนด้วยตนเอง”^๙ และดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดของความเป็นปัจเจกนิยม “จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงทำให้เจ้าชายสิทธัตถะยอมตั้งคำถามต่อยุคสมัยของพระองค์ ที่ถามถึงการมีอยู่ของชีวิตแต่ละชีวิต ซึ่งรวมถึงตัวของเจ้าชายเอง”^{๑๐} จึงทำให้เกิดแนวคิดปัจเจกนิยมขึ้นมาในรูปแบบของการแสดงถึงวิถีชีวิตของมนุษย์

ความหมายและลักษณะของปัจเจกนิยม ตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทแสดงถึงอีกว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งของเราได้”^{๑๑} จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จึงมองเห็นว่าการมีเสรีภาพของมนุษย์และขอบเขตของเสรีภาพของปัจเจกบุคคล และคำถามที่ว่าพุทธปรัชญามีแนวคิดอย่างไรกับการมีเสรีภาพในระดับปัจเจกบุคคล พระพุทธศาสนาสอนแนวคิดปัจเจกนิยมอย่างไร ? นักคิดทางพุทธปรัชญาจะตอบปัญหานี้อย่างไร ? และในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา สอนและอธิบายไว้อย่างไร ? จึงจะได้แบ่งความหมายของปัจเจกนิยมในทางพุทธปรัชญาเถรวาทตามลำดับต่อไป

^๘ สุนทร ฌ รั้งสี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, (พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๘.

^๙ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗๙/๑๕๑.

^{๑๐} วรศักดิ์ มัทธโนบล, พุทธโคดม, บทวิเคราะห์เชิงรัฐศาสตร์ว่าด้วยพุทธประวัติ, (เคล็ดไทย : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๘, ๑๗๙, ๑๘๐, ๑๘๑.

^{๑๑} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๘/๘๒.

๓.๒.๑ ความหมายของปัจเจกนิยม

แนวคิดปัจเจกบุคคลในพุทธปรัชญาที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าอย่างนี้ว่า “พระสมณโคตมเป็นสัพพัญญู มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง ทรงปฏิญาณญาณทัสสนะ”^{๑๒} ข้อความข้างต้นที่กล่าวมาแล้ว จึงเป็นคำเรียกที่แสดงถึงความรู้และความจริงที่ตรง และคำว่า “สัพพัญญู” เป็นคำเฉพาะบุคคลคนนั้นคือใช้กับพระพุทธเจ้า จากการเรียกของสาวกและผู้ที่ได้ฟังธรรมจากพระองค์ เพราะการที่บุคคลจะเป็นสัพพัญญูได้นั้น ต้องเกิดจากการตรัสรู้ ไม่ได้เกิดจากการศึกษาและค้นคว้าจากวิชาการทั่วไป แต่เป็นการศึกษาที่จิตของตนเอง และพัฒนาจิตของตนเองจนเกิดปัญญาที่ยังรู้สภาวะธรรม ทั้งปวงที่ปรากฏตามความเป็นจริง จึงเป็นความรู้ที่เรียกว่าเป็นความรู้เฉพาะบุคคล

ดังคำว่า “สัพพัญญู” ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกกว่า “สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกันเพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอกเพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงมิได้บอก”^{๑๓} ข้อความข้างต้นที่ได้กล่าว คือ กล่าวถึงเรื่องดับทุกข์และเรื่องเกี่ยวกับการดับทุกข์ แต่เรื่องอื่น ๆ ที่ทรงรู้ แต่ไม่เกี่ยวข้องกับการดับทุกข์มีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ทรงนำมาแสดงเท่าที่จำเป็น

พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้นั้นเป็นความจริงเฉพาะบุคคลที่สามารถเข้าถึงได้ และพิสูจน์ได้ว่าเรื่องที่พระองค์ทรงนำมาแสดงทั้งหมดเป็นความจริง คือ “กาลวาที หมายถึงตรัสในเวลาเหมาะสม ภูตวาที หมายถึงตรัสสภาวะที่เป็นจริง อดตวาที หมายถึงตรัสปรมัตถนิพพาน ัมมวาที หมายถึงตรัสถึงมรรคธรรมและผลธรรม วินยวาที หมายถึงตรัสถึงวินัยที่มีการสำรวมเป็นต้น”^{๑๔} จากข้อความที่กล่าวมาเป็นธรรมที่ทรงแสดงและทรงแนะนำให้เข้ามาพิสูจน์ด้วยตนเองเท่านั้น ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมที่ให้ผลเฉพาะบุคคล ต้องศึกษาเองต้องปฏิบัติเองจึงจะสามารถเข้าถึงได้

แนวคิดปัจเจกบุคคลในพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงความเป็นมนุษย์ที่มีคุณลักษณะเฉพาะ คือ “มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตประเภทหนึ่งที่มีวิวัฒนาการมายาวนาน และเป็นสิ่งที่พุทธปรัชญาให้ความสำคัญมากที่สุด เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวเท่านั้นที่สามารถบรรลุธรรมสูงสุดได้”^{๑๕} จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นการแสดงถึงการพัฒนาของมนุษย์ ดังมีกล่าวว่หลักพุทธธรรม

^{๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๕/๒๑๖.

^{๑๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๑/๖๑๓.

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๙/๑๘๘/๑๔๗.

^{๑๕} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธีรโชติ เกิดแก้ว, พุทธปรัชญา มิติการมองโลกและชีวิตตามความจริง, หน้า

ทั้งหมดจึงมีเนื้อหาและความหมายในการแสดงที่มุ่งตรงต่อมนุษย์เป็นหลักสำคัญ ก็เพื่อให้มนุษย์เองได้เรียนรู้และทำความเข้าใจตนเองเป็นหลักก่อน ก็คือการเข้าใจความเป็นธรรมชาติของความจริงของตนก่อนว่า ธรรมชาติของมนุษย์ ประกอบไปด้วย ส่วนที่เป็นกายกับส่วนที่เป็นจิต ซึ่งไม่ได้ถูกกำหนดคุณค่าใด ๆ มาก่อน และมีลักษณะว่างเปล่า ทำให้มนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกสร้างคุณค่าและความหมายภายหลังความว่างเปล่า^{๑๖} เป็นเหตุที่ส่งผลให้มนุษย์พยายามดิ้นรนไปตามแรงปรารถนาเพื่อเติมเต็มความว่างเปล่าและทำให้มนุษย์ตนเองมีความสามารถในรูปแบบต่าง ๆ

แนวคิดเรื่องปัจเจกบุคคลที่มีปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่จัดระดับของบุคคลที่เป็นที่ยืนยันว่าแนวคิดในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้คนฝึกฝนอบรมจิต ซึ่งชี้ให้เห็นว่าค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงธรรมนั้นเกิดจากการพัฒนาตนด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้พุทธปรัชญาเถรวาทจึงจำแนกบุคคลที่สามารถฝึกได้ไว้ ๔ ประเภท ได้แก่

๑. อุกษฤติธัญญ์ ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน คนที่มีปัญญาสูง เป็นคนที่มีความสามารถในการเข้าใจธรรมได้เร็วเพียงแคฟังธรรมโดยย่อก็สามารถบรรลุธรรมได้

๒. วิจิตธัญญ์ ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ คนที่มีปัญญาค่อนข้างสูง แต่น้อยกว่าบุคคลแรก บุคคลจำพวกนี้ต้องอาศัยการอธิบายรายละเอียดของหลักธรรมจึงจะสามารถบรรลุธรรมได้

๓. เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้ คนที่มีปัญญาพอที่จะแนะนำได้ ถึงแม้ผู้ที่มีความรู้อธิบายข้อธรรมนั้นอย่างละเอียดอย่างไรก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถที่จะบรรลุธรรมได้ บุคคลจำพวกนี้ต้องอาศัยการฟังหรือการเรียนรู้บ่อย ๆ จึงจะสามารถเข้าใจแล้วบรรลุธรรมได้

๔. ปทปรมะ ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ” บุคคลจำพวกนี้เป็นคนที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทของธรรมหรือความหมายของธรรม แต่ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ ถึงจะพยายามเพียงใดก็ไม่สามารถบรรลุได้ จากการจัดบุคคล ๔ ประเภทนี้แสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องความสามารถเฉพาะบุคคลในทางพุทธปรัชญาเถรวาทมีปรากฏดังที่กล่าวมาแล้ว

จากข้อความและความหมายที่กล่าวมาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นปัจเจกบุคคลที่ปรากฏในความเป็นพุทธเจ้าที่แสดงถึงว่ามีได้แค่พระพุทธรูปเจ้าแค่นั้น จึงเป็นการมองว่าแนวคิดปัจเจกบุคคลก็มีปรากฏอยู่ในตัวของพระพุทธรูปเจ้าเช่นกัน แต่จะมีความเข้มข้นแค่ไหนก็เป็นไปตามเนื้อหาและความหมายที่แสดงมา เพื่อให้เห็นความเป็นปัจเจกนิยมได้อย่างชัดเจนจึงต้องศึกษาลักษณะของแนวคิดปัจเจกนิยมเป็นลำดับไป

^{๑๖} ต่อพงศ์ สุนทรภรณ์, “แนวคิดเรื่องมนุษย์ในวรรณกรรมของ ‘รงค์ วงษ์สวรรค์’”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔). บทคัดย่อ.

^{๑๗} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒.

๓.๒.๒ ลักษณะของปัจเจกนิยม

ลักษณะของปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีกล่าวถึงก็มีอยู่หลายที่ ปรากฏใน มัชฌิมปิณฑาสกั พระพุทธเจ้าตรัสความเชื่อ (ศรัทธา) ความชอบใจ (รู่จี) การแสวงหาความรู้ (อนุสสวะ) การวิเคราะห์วิจารณ์ (อาการปริวิตักกะ) การแสดงความเห็นของตน (ทิฏฐินิขมานขันติ) เป็นสิ่งที่กำหนดให้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ส่วนนี้นับเป็น “ปัจเจกวินิจฉัยวัตถุ” คือ สิ่งที่ปัจเจกชนมีความเป็นอิสระส่วนบุคคลที่จะให้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๑๘} แล้วหากศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา แล้วจะเข้าใจเลยว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสแต่เรื่องการดับทุกข์ การมองโลกตามความเป็นจริง และสิ่งที่ปรากฏให้เห็นและได้ศึกษากัน คือ การฝึกตนเองเป็นสำคัญ

อันหมายถึงพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญของมนุษย์เป็นหลัก แล้วยังทรงให้แนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์สามารถเข้าถึงความจริงของชีวิตได้ตามที่ตนเองพยายามเพื่อให้เข้าถึงและเพื่อให้พ้นทุกข์ หากกล่าวอีกรูปแบบหนึ่งก็เป็นการกระทำที่จะต้องอาศัยตนเองเป็นหลักใหญ่ก่อนแล้ว จึงจะสามารถมองออกไปข้างนอกได้

แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาที่ปรากฏให้เห็นเป็นเชิงประจักษ์ด้วยตนเอง โดยที่ผู้อื่นไม่สามารถรู้แทนได้ คือ การกล่าวถึงสิ่งที่พระพุทธเจ้ารู้โดยพระองค์เอง ดังมีคำว่า “จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วในธรรมทั้งหลายในทุกขอรียสัจนี้ ควรกำหนดรู้ เราได้กำหนดรู้แล้ว ทุกขสมุทยอรียสัจ ควรละเสีย เราละได้แล้ว ทุกขนิโรธอรียสัจ ควรทำให้แจ้ง เราได้ทำให้แจ้งแล้ว ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอรียสัจ ควรให้เจริญ เราได้ให้เจริญแล้ว”^{๑๙} ข้อความข้างต้นที่กล่าวมาแสดงถึง ความพยายามและความมุ่งมั่นของเจ้าชายสิทธัตถะเพื่อจะแสวงหาความจริงในธรรมชาติเพื่อขจัดทุกข์ จากที่กล่าวมาก็เป็นความรู้ของพระพุทธเจ้า ก่อนที่พระองค์จะทรงสอนความรู้ที่พระองค์ทรงค้นพบ ให้กับปัญจวัคคี

๓.๓ แนวคิดปัจเจกนิยม

แนวคิดการแสดงถึงชีวิตทางพุทธปรัชญาภายใต้กฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่ากฎของไตรลักษณ์ ที่เป็นกฎของการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่ก็ตาม หรือจะกล่าวในอีกแบบหนึ่งก็ได้ว่า สรรพสิ่งในโลกไม่ว่าจะมีชีวิต หรือไม่มีชีวิต ก็ตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ หรือเรียกอีก

^{๑๘} พระมหาอุทัย ญาณธโร, วิถีแห่งกลไกแบบพุทธ อภิปรัชญาของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔๐ – ๒๔๑.

^{๑๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕/๒๒.

อย่างไรว่า กฎสามัญลักษณ์ทั้ง ๓ ประการอันประกอบด้วยแนวคิดของการแสดงถึงความเป็นปัจเจกนิยม

แนวคิดเรื่องอนิจจตา คือ ไม่อาจดำรงอยู่เป็นนิรันดร์ เพราะเกิดแล้วต้องดับสลายไปในที่สุดเป็นสภาวะที่ดำรงอยู่ได้เพียงชั่วระยะหนึ่ง เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา”^{๒๐} ที่แสดงถึงกฎแห่งความเปลี่ยนแปลง ไม่เที่ยง คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เพราะต้องเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา และเหตุปัจจัย ซึ่งมนุษย์เองมักไม่สังเกตถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชีวิต ฉะนั้นมนุษย์เองจึงจำเป็นต้องฝึกฝนเพื่อสามารถเข้าถึงความจริงของธรรมชาติของชีวิตที่เปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐาน ได้ด้วยการใช้ปัญญาวิเคราะห์และพิจารณาความไม่เที่ยงของชีวิตที่ปรากฏตัวออกมาเป็นรูปธรรมได้

แนวคิดนี้จึงแสดงถึงกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงของชีวิตภายใต้กฎของธรรมชาติ ดังมีลักษณะดังนี้ “ชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อม สลายไปกับสิ่งอื่น ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงโดยลำดับตั้งแต่จุดเริ่มต้น จนถึงจุดจบของชีวิตตามเหตุปัจจัย ชีวิตมีการเกิดและดับอยู่ตลอดเวลา ชีวิตตั้งอยู่ได้ชั่วคราวและแต่ละชีวิตมีระยะเวลาในการดำรงอยู่แตกต่างกันตามกรรม”^{๒๑} พุทธปรัชญากล่าวถึงธรรมชาติของชีวิตที่เป็นตัวการหรือเหตุของการเปลี่ยนแปลง

แนวคิดเรื่องทุกขตา คือ ทนอยู่ในสภาวะเดิมไม่ได้ มีความเปลี่ยนแปลงเป็นสภาวะบีบคั้น”^{๒๒} ที่แสดงถึงกฎแห่งความทุกข์ ของการเกิดขึ้นและสลายตัว ที่เป็นเหตุในการเป็นอยู่ของสรรพสิ่ง และชีวิตอยู่ในสภาพเดิมได้ไม่นาน มีสภาวะความขัดแย้งในตัวเอง คือ “รูปเป็นทุกข์ เวทนาเป็นทุกข์ สัญญาเป็นทุกข์สังขารเป็นทุกข์ วิญญาณเป็นทุกข์ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้คำสอนเกี่ยวกับความทุกข์บางครั้งกล่าวถึงทุกข์ในด้านของ “สาเหตุ”^{๒๓} ไม่ได้หมายถึงตัวทุกข์โดยตรงก็มีสังเกตได้ เช่น การกล่าวถึงชาติชรา และมรณะว่าเป็น “ทุกข์” นั้นหมายความว่า สิ่งเหล่านี้เป็น “สาเหตุ” ที่ทำให้เกิดทุกข์ ความทุกข์ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิดพุทธปรัชญาที่ให้เห็นว่า โลกนี้มีแต่ทุกข์ปราศจากทุกข์ (potency) จะไม่มีสิ่งใดเกิด และไม่มีอะไรดับ คือ การเกิด (อุปปาทะ) และการดับ (ภังคะ) ก็ไม่มี ในความหมายอย่างแคบการเกิดดับของสิ่งทั้งหลายเป็นการเกิดดับของทุกข์นั่นเอง

แนวคิดเรื่องอนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเป็นเครื่องปรากฏอยู่ในชั้น ๕ คือ รูป เวทนาสัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่มีตัวตนภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา เวทนาเป็นอนัตตา สัญญาเป็น

^{๒๐} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑๒/๒๗.

^{๒๑} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธีรโชติ เกิดแก้ว, พุทธปรัชญา มิตการมองโลกและชีวิตตามความจริง, ๒๕๕๓, หน้า ๗๘.

^{๒๒} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑๓/๒๘.

^{๒๓} วัชระ งามจิตรเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๗๕.

อนัตตา สังขารเป็นอนัตตา วิญญาณเป็นอนัตตา^{๒๔} จัดเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยกฎแห่งความไร้ตัวตนอย่างแท้จริง เนื่องจากไม่มีองค์ประกอบใดของชีวิตที่เป็นแก่นสารอย่างแท้จริง

ด้วยการพิจารณาถึงอนัตตาในชีวิตอย่างเป็นรูปธรรมต่อไปนี้ “ชีวิตไม่มีแก่นสารปราศจากตัวตนที่จะให้ยึดถือ แต่เกิดขึ้นและเป็นไปตามเหตุปัจจัย ชีวิตไม่มีส่วนใดที่เราสามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามความปรารถนาได้ตลอดเวลา”^{๒๕} ด้วยว่าสิ่งทั้งหลายต้องมีอยู่ในรูปของกระแส ที่ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ “อันสัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน เกิดดับสืบต่อกันไปตลอดเวลาไม่ขาดสาย”^{๒๖} จึงเป็นภาวะที่ไม่เที่ยง เมื่อต้องเกิดดับไม่คงที่ และเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัย ก็ย่อมมีความบีบคั้นกดดัน ชัดแย้ง และแสดงถึงความบกพร่องไม่สมบูรณ์อยู่ในตัว

จากแนวคิดนี้เมื่อทุกส่วนเป็นไปในรูปกระแสที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลาขึ้นต่อเหตุปัจจัยเช่นนี้ ก็ย่อมไม่เป็นตัวของตัว มีตัวตนแท้จริงไม่ได้ ความจริงของ “สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง.สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์.ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา”ในฐานะเป็นลักษณะร่วม ที่มีเสมอกันแก่สังขารทั้งปวง ได้แก่สิ่งทั้งหลายหากจะกล่าวว่ามี ก็ต้องมีอยู่ในรูปของกระแส ที่ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ อันสัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน เกิดดับสืบต่อกันไปอยู่ตลอดเวลาไม่ขาดสาย จึงเป็นภาวะที่ไม่เที่ยงเมื่อต้องเกิดดับไม่คงที่ และเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัย มีความคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ มีสภาพไม่คงทนถาวรและเมื่อทุกส่วนเป็นไปในรูปกระแสที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลาขึ้นต่อเหตุปัจจัยเช่นนี้ ก็ย่อมไม่เป็นตัวตนที่ยั่งยืนคงทน หากแต่ในความเป็นปัจเจกนิยมจะมองต่างกัน เพราะจะต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลนั้น ๆ ตลอดจนถึงการกระทำที่เป็นการแสดงออกของมนุษย์ที่ปรากฏขึ้นก็ต้องมีการกระทำเป็นเครื่องแสดงออกของพฤติกรรม

ความหมายของพฤติกรรมการกระทำ หรือกล่าวอีกอย่างว่ากรรมก็ คือ ตัวเจตนาที่เป็น การแสดงถึงเสรีภาพในการกระทำของมนุษย์เอง ที่จำแนกเป็นทั้งฝ่ายดี และฝ่ายไม่ดี ในทางพระพุทธศาสนา มีแสดงอยู่ ๓ ประการ คือ ๑)กายกรรม การกระทำทางกาย ๒)วจีกรรม การกระทำทางวาจา ๓)มโนกรรม การกระทำทางใจ “ที่มีโทษ ที่ไม่มีโทษ” “ที่ไม่สม่าเสมอ ที่สม่าเสมอ” “ที่ไม่สะอาด ที่สะอาด”^{๒๗} กรรมที่เป็นฝ่ายส่งผลและฝ่ายรับผลที่ทางพระพุทธศาสนากล่าว “ด้วยกรรมและวิบากแห่งกรรมโดยย่อ ๔ ประการ คือ ๑)กรรมดำมีวิบากดำ ๒)กรรมขาวมีวิบากขาว ๓)กรรมทั้งดำ

^{๒๔} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๔/๒๘.

^{๒๕} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธีรโชติ เกิดแก้ว, พุทธปรัชญา มิตการมองโลกและชีวิตตามความจริง, ๒๕๕๓, หน้า ๘๐.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๙.

^{๒๗} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๔๗ - ๑๕๐/๓๕๕ - ๓๕๗.

และขาวมีวิบากทั้งดำและขาว ๔)กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว”^{๒๘} ดังจะได้กล่าวถึงแนวคิดของกรรมแต่ละลำดับไป โดยมีดังนี้

๑.แนวคิดของกรรมดำ มีวิบากดำ คือ กรรมชั่ว ให้ผลชั่ว หมายถึง กรรมชั่วที่บุคคลทำทางกาย วาจา ใจ ที่เป็นอกุศลกรรมบถ ๑๐ เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้ผู้กระทำได้รับความทุกข์ ฝ่ายเดียวเหมือนสัตว์นรกที่ได้รับโทษทัณฑ์

๒.แนวคิดของกรรมขาว มีวิบากขาว คือ กรรมดี ให้ผลดี หมายถึง กรรมดีที่บุคคลกระทำทางกาย วาจา ใจ ที่เป็นกุศลกรรมบถ ๑๐ มีผลไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้ผู้ที่ได้รับมีแต่ความสุขฝ่ายเดียว เหมือนอยู่บนสวรรค์ชั้นสุกสิณหะ

๓.แนวคิดของกรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว คือ กรรมทั้งชั่วและทั้งดี ให้ผลทั้งชั่วและดี หมายถึง การที่บุคคลกระทำทั้งกรรมชั่วและกรรมดี ทางกาย วาจา ใจ มีผลเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้ผู้ได้รับมีทั้งความทุกข์และความสุขสลับกัน เหมือนมนุษย์ เทวดาบางจำพวก และวินิปาติกะ

๔.แนวคิดของกรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมคือ กรรมไม่ชั่วและกรรมไม่ดี มีผลทั้งไม่ชั่วและไม่ดี เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม หมายถึง การที่บุคคลมีเจตนาละกรรมทั้ง ๓ โดยปฏิบัติตามหลักธรรม โปชฌงค์ ๗ หรือ มรรคมีองค์ ๘ แนวคิดเรื่องกรรมในแง่ตามกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นการแสดงถึงกรรมในแนวคิดที่เกิดจากการกระทำของบุคคล และกรรมที่ส่งผลต่อบุคคลที่กระทำกรรมนั้น ๆ จากเหตุของการแสดงออกและการรับผลที่มากกระทบ “แต่ความหมายที่แท้จริงของคำว่า “กรรม” ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น หมายถึง เจตนา”^{๒๙} จากความหมายที่ได้กล่าวไว้แล้วในข้อความข้างต้นว่ากรรมทั้งฝ่ายดี และฝ่ายไม่ดี กับฝ่ายส่งผลและฝ่ายรับผล อันเป็นการแสดงผลให้ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีอยู่อย่างเสรีภาพในการให้ผล

แนวคิดเรื่อง “กรรม” ที่แปลว่าพฤติกรรม หรือการกระทำ มีความหมายกลาง ๆ ใช้ได้ทั้งในทางดีและทางไม่ดี ถ้าเป็นกรรมดีเรียกว่า กุศลกรรม กรรมไม่ดีเรียกว่า อกุศลกรรม แต่ในความรู้และความเข้าใจของคนทั่วไปที่มีความแนวคิดเกี่ยวกับคำว่ากรรมที่หมายถึง การกระทำไม่ดี และผลของการกระทำไม่ดี ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสความหมายของกรรมไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัย

^{๒๘} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓๒/๓๔๕.

^{๒๙} วชิระ งามจิตรเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท,(กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถนนพระจันทร์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖๗ - ๒๖๘.

เหตุนี้ว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม ด้วยการที่บุคคลคิดแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา และใจ”^{๓๐}
 ในความหมายของกรรมที่แสดงมานั้นจึงเป็นผลที่สอดคล้องกับการกระทำและการรับผลของแต่ละ
 บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ๆ อาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่ต้องรับผลนั้น

แนวคิดของพฤติกรรมที่แบ่งตามคุณภาพหรือสาเหตุที่เกิดขึ้นได้กล่าวไว้ว่า ^{๓๑}
 “อกุศลมูล (รากเหง้าแห่งอกุศล) มี ๓ อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลทำกรรมเพราะมี โลภะ
 โทสะ โมหะ ทางกาย วาจา ใจ จัดเป็นอกุศลกรรมและมีผลทำให้เป็นทุกข์ลำบาก คับแค้น เตือดร้อน
 ในปัจจุบัน หลังการตายแล้ว ย่อมไปเกิดในทุคติ กุศลมูล (รากเหง้าแห่งกุศล) มี ๓ อย่าง คือ อโลภะ
 อโทสะ อโมหะ บุคคลทำกรรมโดยไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ทางกาย วาจา ใจ จัดเป็นกุศลกรรมและมี
 ผลทำให้อยู่เป็นสุข ไม่ลำบาก ไม่คับแค้น ไม่เตือดร้อนในปัจจุบัน

พฤติกรรมที่แสดงออก และแบ่งตามคุณภาพหรือสาเหตุการเกิดมี ๒ อย่าง คือ “๑)
 อกุศลกรรม ๒) กุศลกรรม” ^{๓๒} จากที่กล่าวมา กรรมชั่ว มีสาเหตุมาจากโลภะ โทสะ โมหะ กรรมดี มี
 สาเหตุมาจากอโลภะ อโทสะ อโมหะ ที่เป็นแนวคิดของการเกิดผลตามลำดับ ในการอธิบาย
 ความหมายของกรรม กรรมแบ่งเป็นฝ่าย คือ ฝ่ายชั่วเรียก พุจริต ฝ่ายดีเรียก สุจริต มโนกรรมเป็น
 จุดเริ่มต้นของการทำกรรมทางกายและวาจา พระพุทธศาสนาจึงจัดว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด
 มโนกรรมที่มีโทษมากที่สุด

แนวคิดของพฤติกรรมทางพุทธปรัชญาเถรวาท ถือว่าในการกระทำที่เกิดขึ้นด้วยความจง
 ใจที่ปรากฏออกมาทางใดทางหนึ่งใน ๓ ทางในกระบวนการแห่งการดำรงชีพของมนุษย์นั้น ย่อมมี
 คุณค่าทางจริยธรรมที่เกี่ยวข้องโดยธรรมชาติ คุณค่าทางจริยธรรมอาจจำแนกได้เป็น ๓ ประเภท คือ
 ดี ไม่ดี หรือเป็นกลาง ๆ โดยถือเอาเจตนาในการกระทำเป็นเครื่องกำหนด ความหมายของกรรมใน
 แนวคิดของนักปราชญ์และนักคิดสายวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้ให้แนวคิดและความหมายของ
 กรรมดังนี้ คือ “กรรม คือ การกระทำที่มีพื้นฐานมาจากกุศลกับอกุศล ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด
 หรือเจตนาเป็นตัวกำหนดที่ไป

เจตนาของพฤติกรรม “กรรม” คือ การแสดงออกของการกระทำที่เป็นกุศลหรืออกุศลมี
 กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม กรรมทางพระพุทธศาสนา จึงมิใช่ตัวกำหนดโชคชะตาหรือสังคมของ

^{๓๐} อจ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๓๗.

^{๓๑} อจ. ท.ก. (ไทย) ๒๐ /๗๐/๒๗๕ - ๒๗๗.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑
 บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๔.

มนุษย์ แต่เป็นเรื่องของการกระทำ ซึ่งทางตะวันตกมีความเข้าใจว่า พระเจ้าเป็นผู้กำหนด^{๓๓} “กรรม แปลว่า การกระทำ กรรมนี้เป็นคำ กลาง ๆ ถ้าหากว่าเป็นการกระทำดี ท่านเรียกว่า กุศลกรรม ถ้าหากว่าเป็นการกระทำชั่วท่านเรียกว่า อกุศลกรรม”^{๓๔} ที่กล่าวถึงกรรมที่แสดงออกและปฏิบัติตามจนเกิดผลของกรรมตามมา

แนวคิดของพฤติกรรมในความหมายของการกระทำ การกระทำที่แสดงออกทางกาย เรียกว่า กายกรรม การกระทำทางวาจาเรียกว่า วาจากรรม ลำพังความคิดเรียกว่า มโนกรรม กรรมที่จะมีผลหรือวิบากต้องเป็นการกระทำที่มีเจตนาเป็นตัวนำเสมอ”^{๓๕} “กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาของคนที่ยังมีกิเลส ซึ่งยังมีการให้ผล แบ่งออกได้เป็น ๓ ทาง คือ กายกรรม คือ การกระทำทางกาย วาจากรรม คือการกระทำทางวาจาพูด และมโนกรรม คือการกระทำทางใจความคิด กรรมทั้ง ๓ มีทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว”^{๓๖} จากความหมายของกรรมที่นักปราชญ์และนักคิดสายวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ให้แนวคิดที่เกี่ยวกับทำที่ของกรรม

แนวคิดของพฤติกรรมที่จะแสดงให้พอเข้าใจได้ก็คือ ทำที่ของการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาอันมีพื้นฐานมาจากกิเลส แสดงออกทางกาย วาจา ใจ มีทั้งกรรมดี กรรมชั่วและส่งผลต่อการกระทำ ซึ่งก็กล่าวถึงความสอดคล้องที่จะเกิดมีก็แต่ละการกระทำของแต่ละปัจเจกบุคคลแค่นั้น หรือกฎแห่งกรรมมีอยู่ว่า “เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น”^{๓๗} จากที่กล่าวมาปัจเจกบุคคลทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เขาย่อมต้องรับผลแห่งกรรมนั้น

ด้วยเหตุนี้ในระดับแนวคิดปัจเจกนิยมจึงพอจะกล่าวได้ว่า ความหมายของพฤติกรรมจากที่กล่าวมาทั้ง ๓ ระดับนี้ ล้วนแต่อยู่ในลักษณะแนวคิดเดียวกัน คือ กรรม เป็นการกระทำที่มีความหมายเป็นคำกลางๆ คือ เป็นการกระทำที่ไม่ถือว่าดีหรือชั่ว จะดีหรือชั่วอยู่ที่องค์ประกอบ

^{๓๓} Nyanatiloka, Bhddhist. Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines, (Kandy :Buddhist Publication Society, 1980), p, 92.

^{๓๔} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กฎแห่งกรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๓๕} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๔๑.

^{๓๖} บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุบพาท, (พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๖.

^{๓๗} อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๑.

ทางการกระทำ คือ “เจตนา” เจตนาจะเป็นตัวกำหนดว่าการกระทำนั้นจะเป็นกรรม เมื่อทำกรรมแล้ว ก็จะได้รับผลเสมอเหมือนกันหมด จะมากหรือน้อยช้าหรือเร็วเท่าไร เมื่อกล่าวถึงกฎแห่งกรรม จึงหมายถึง กฎแห่งความเป็นเหตุและผลของการกระทำที่ส่งผล

แนวคิดปัจเจกนิยมที่มีความสอดคล้องกันในเรื่องกรรมจากทัศนะทางปรัชญาทั่วไป คือ “สุขทุกข์ หรือไม่ใช่สุขไม่ใช่ทุกข์ เป็นเพราะกรรมเก่า เป็นเพราะการบัลดาลของเทพผู้เป็นใหญ่ หรือเป็นไปสุดแต่โชคชะตาลอย ๆ ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย”^{๓๘} ปัญหาที่สำคัญก็คือ เราจะรู้ได้อย่างไรในการกระทำบางสิ่งบางอย่างหนึ่งๆ ผู้กระทำมีเจตนาอย่างไร แต่การแสดงออกของพฤติกรรมที่ปัจเจกบุคคลแสดงออกมา คือ การอธิบายเจตนาในการแสดงออกของปัจเจก

การแสดงถึงการกระทำของปัจเจกบุคคลที่แสดงออกถึงเจตนา คือ “กระบวนการที่จิตมีการรวบรวมข้อมูล เพื่อสั่งให้มีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะให้คิดต่อไป หรือเปล่งคำพูดออกมา”^{๓๙} เจตนาจึงมีความสำคัญต่อการแสดงโลกภายนอกของมนุษย์ ออกมาให้ปรากฏ ในอีกความหมายหนึ่งเจตนา คือ ตัวที่ผลักดันปฏิกิริยาของปัจเจกบุคคลออกมา

พฤติกรรมที่มนุษย์กระทำ และตามความหมาย ของข้อความที่ได้รับการยืนยันจากปัจเจกบุคคล พฤติกรรมเป็นสิ่งที่เราจะสามารถคาดคะเนได้ว่า ผู้้นกำลังคิดอะไร และแสดงออกว่าผู้้นกำลังเข้าใจอะไร”^{๔๐} กรรมในความหมายของการปรากฏของเหตุและผลหรือกฎของธรรมชาติที่เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่เรียกว่าเจตนาในอีกความหมาย

แนวคิดของกรรมในอีกความหมาย คือ การกระทำที่เกิดทางใจ แล้วแสดงออกมาทางวาจา และทางกายของบุคคลแต่ละบุคคล ซึ่งก็เป็นเรื่องเฉพาะตนในการแสดงออกมาไม่ว่าจะทำทางความคิด และวาจาที่กล่าวออกมา “ตนทำบาปกรรมเอง ก็เศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปกรรมเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์ และไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้”^{๔๑} การแสดงออกของปัจเจกบุคคลและการรับผลของการแสดงออกเป็นการอธิบายให้เห็นถึงการปรากฏของรูปที่แต่ละบุคคลมีความเป็นเฉพาะซึ่งหมายถึงการกระทำของบุคคลนั้นทั้งที่ผ่านมาแล้วและกำลังดำเนินอยู่ก็เป็นเรื่องเฉพาะบุคคลดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

^{๓๘} พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์, ศ.ดร.) จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (จัดพิมพ์โดย พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๙), หน้า, ๑๕๖.

^{๓๙} พระมหาอุทัย ญาณธโร, วิถีแห่งกลไกแบบพุทธ อภิปรัชญาของพุทธศาสนา, หน้า ๒๔๙.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๐.

^{๔๑} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๕/๘๔.

๓.๓.๑ มูลเหตุของการกระทำ

แนวคิดเรื่องประโยชน์ที่แสดงถึงตัวบุคคลในการทำหน้าที่ โดยเริ่มจากแนวคิดของปัจเจกนิยมที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ดังที่มีการแสดงถึงการพัฒนาตนเองเป็นระดับแรกที่มีการกล่าวถึงตนเอง ก็คือ การแสดงถึงแนวคิดของการพัฒนาความเจริญงอกงามของชีวิต ในระดับปัจเจกบุคคล และปัจเจกนิยม คือ

“การไม่คบคนพาล จากคำสอนนี้เป็นการแสดงถึงการดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา เป็นแนวคิดที่ให้การสนับสนุนในการตัดสินใจของบุคคลนั้น ๆ ในการไม่เข้าไปคบหา และควรออกห่าง

การคบแต่บัณฑิต จากคำสอนนี้เป็นการแสดงถึงการดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา เป็นแนวคิดที่ให้การสนับสนุนในการตัดสินใจของบุคคลนั้น ๆ ในการเข้าไปคบหา และนำมาปฏิบัติตาม

การบูชาคนที่ควรบูชา นี่เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๔๒} จากคำสอนที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๓ ประการนั้นเป็นการกล่าวถึงทำที่ถึงความเป็นเสรีภาพในการกระทำของบุคคลนั้น ๆ ที่จะเป็นการแสดงออกว่าไม่ว่าการคบคนพาล หรือคบบัณฑิต และจะสนับสนุนใคร ๆ พร้อมด้วยการบูชาบุคคลที่ควรบูชา นั้นก็อยู่ที่บุคคลนั้น ๆ ที่จะคิดด้วยตนเอง

“การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม การเลือกสถานที่อยู่อาศัยก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการ ตัดสินใจของบุคคลนั้น ๆ ที่สามารถจะเลือกได้ด้วยตนเอง

การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน และการเตรียมเสบียงในการเดินทาง หรือการสร้างคุณงามความดีด้วยตนเอง

การตั้งตนไว้ชอบ นี่เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๔๓} จากคำสอนที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๓ ประการนั้นเป็นการกล่าวถึงทำที่ของบุคคลในการเลือกอยู่อาศัยกระทำความดีหรือไม่ดี กับด้วยการดำรงตนเองในทางที่ชอบ ในการตั้งใจในความดี

“ความเป็นพหูสูต เป็นการกล่าวถึงการแสวงหาความรู้ ตามความต้องการของตนอย่างสม่ำเสมอ

ความเป็นผู้มีศิลปะ เป็นการกล่าวถึงความสามารถและความชำนาญในวิชาที่ตนเองได้เรียนมา

วินัยที่ศึกษามาดี เป็นการกล่าวถึงความเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต

^{๔๒} ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๖๒/๕๖๒.

^{๔๓} ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๖๓/๕๖๒.

วาจาสุภาชิต นี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๔๔} จากคำสอนที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๔ ประการนั้นเป็นการกล่าวถึงท่าทีความเป็นเสรีภาพของบุคคลในการเลือกที่จะกระทำบางอย่างในการเข้าถึงชีวิตที่ดี

“การบำรุงมารดาบิดา การสงเคราะห์บุตร การสงเคราะห์ภรรยา การทำงานไม่อาภูล นี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๔๕} จากหลักคำสอนที่กล่าวมาเป็นส่วนหนึ่งของการเลือกของบุคคล “การให้ทาน การประพฤติธรรม การสงเคราะห์ญาติ การงานที่ไม่มีโทษ นี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๔๖} จากคำสอนที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๔ ประการนั้นเป็นการกล่าวถึงท่าทีของบุคคลในการเลือกที่จะกระทำ และการเลือกที่จะไม่กระทำ เช่น “การงดเว้นจากบาป การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา ความไม่ประมาทในธรรม นี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๔๗} จากคำสอนที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๓ ประการนั้นเป็นการกล่าวถึงท่าทีการแสดงออกของแนวคิดปัจเจกนิยม

แนวคิดปัจเจกนิยมที่ปรากฏในหลักคำสอน ที่กล่าวถึงแนวทางของปัจเจกบุคคล คือ “ความเคารพ ความถ่อมตน ความสันโดษ ความกตัญญูการพึงธรรมตามกาล นี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๔๘} จากคำสอน ๔ ประการนี้ข้อความที่กล่าวมายังมีข้อความที่สนับสนุนแนวคิดของปัจเจกนิยม คือ “ความอดทน ความเป็นคนว่าง่าย การพบเห็นสมณะ การสนทนาธรรมตามกาล นี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๔๙} จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้มีการกล่าวถึงความมีเสรีภาพในการแสดงออกต่อตนเอง และการแสดงออกต่อบุคคลในแนวคิดของปัจเจกนิยม

แนวคิดปัจเจกนิยมที่ปรากฏในคำสอน คือ “การเผาผลาญบาป การประพฤติพรหมจรรย์ การเห็นอริยสัจ การทำนิพพานให้แจ้ง นี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๕๐} ข้อความข้างต้นเป็นการกล่าวถึงการกระทำเพื่อให้ถึงจุดหมายของผู้ที่ปฏิบัติตาม ด้วยจิตที่มั่นคงของแต่ละบุคคล แล้วส่งถึงการพัฒนาของ “จิตของผู้ที่ถูกโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว จิตไม่เศร้าโศก จิตปราศจากธุลี จิตเกษมนี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๕๑} จากหลักคำสอนที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นแนวคิดปัจเจกนิยมตามความหมาย คือ การจะทำอะไรก็แล้วแต่หากไม่เริ่มที่ตนเองเป็นหลักสำคัญ ก็ไม่สามารถที่จะถึงจุดหมายได้เลย

^{๔๔} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๖๔/๕๖๒.

^{๔๕} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๖๕/๕๖๒.

^{๔๖} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๖๖/๕๖๒.

^{๔๗} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๖๗/๕๖๒.

^{๔๘} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๖๘/๕๖๒.

^{๔๙} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๖๙/๕๖๒.

^{๕๐} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๗๐/๕๖๓.

^{๕๑} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๗๑/๕๖๓.

ด้วยเหตุนี้แนวคิดเรื่องเสรีภาพในการเลือก ที่ปรากฏในคำสอนของพระพุทธเจ้าในหลักของการดำเนินชีวิตอยู่ด้วยการเป็นผู้ที่สามารถเลือกที่จะกระทำ หรือไม่กระทำตามหลักคำสอนอันจะนำชีวิตให้ดี หรือไม่ดีก็อยู่กับเสรีภาพของบุคคลนั้นที่เลือกกระทำ และต้องยอมรับกับผลที่ตนเองลงมือกระทำ และเลือกด้วยตนเองตามความหมายของแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อมนุษย์อย่างมีเสรีภาพ และให้ผู้นั้นเข้าถึงด้วยตนเอง

การเลือกที่เป็นเสรีภาพจะส่งผลต่อตนเอง ดังที่พุทธปรัชญาเถรวาท จะได้ศึกษาจากปรากฏการณ์คุณของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ คือ

๑ ความหมายของคำว่า “อรหัง เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้บริสุทธิ์ ไกลจากกิเลส ทำลายกำแห่งสังสารจักรได้แล้ว เป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้อื่น ควรได้รับความเคารพบูชา”^{๕๒} “อรหัง” ที่กล่าวมานี้ยังมีคำอธิบายอีก คือ

๑ ^{๕๓} ผู้ไกลจากกิเลสหรือผู้ทำลายกิเลส

๒ ผู้หักหรือทำลายซึ่งกำแห่งสังสารวัฏ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

๓ ผู้ควรรับปัจจัยสี่ มีจีวรเป็นต้น เพราะพระองค์เป็นทักขิโนยบุคคลผู้ประเสริฐ

๔ ผู้ไม่ทำบาปในที่ลับ เพราะพระองค์ทรงหมดกิเลสแล้ว” จากความหมายที่อธิบายมาถึงความเป็น “อรหัง” ในข้อความจึงมีความเป็นปัจเจกนิยมเพราะการเข้าถึง อรหังนั้นเข้าถึงได้เฉพาะตนเป็นความสามารถเฉพาะบุคคล

๒ ความหมายของคำว่า “สมมาสมพุทโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง”^{๕๔} จากข้อความที่กล่าวมานั้นเป็นการกล่าวถึง ผู้รู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบโดยพระองค์เอง ไม่มีครูอาจารย์สอน จึงเป็นการแสดงออกมาให้เข้าใจได้ว่า การที่มนุษย์จะสำเร็จได้มนุษย์ต้องพึ่งตนเอง”^{๕๕} ดังที่มีการกล่าวถึงการพึ่งตนเองว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่า จะเป็นที่พึ่งได้เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก”^{๕๖} จากข้อความนี้เองที่เป็นการชี้ให้เห็นความสอดคล้องของแนวคิดปัจเจกนิยมที่ปรากฏให้เห็นว่าพุทธปรัชญามุ่งให้มนุษย์กระทำเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง

^{๕๒} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๔ บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒๒.

^{๕๓} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธีรโชติ เกิดแก้ว, **พุทธปรัชญา มติการมองโลกและชีวิตตามความจริง**, (โครงการสำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๕๔} อ้างแล้วใน **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๒๒๒.

^{๕๕} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธีรโชติ เกิดแก้ว, **พุทธปรัชญา มติการมองโลกและชีวิตตามความจริง**, หน้า ๑๖.

^{๕๖} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒.

แนวคิดนี้แสดงให้เห็นว่าไม่มีใครสามารถช่วยได้ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สัตว์เหล่าใด ประพฤติกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต ในเวลาเย็น เวลาเย็นก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้นสัตว์ทั้งหลายประพฤติชอบในเวลาใดเวลานั้นชื่อว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดีขณะดี ยามดี และบูชาดี ในพรหมจารีบุคคล”^{๕๗} จากข้อความที่กล่าวมานี้ในทางพุทธปรัชญาก็มีท่าทีในการชี้ให้เห็นว่า ความดี ความไม่ดีไม่ได้อยู่ที่สิ่งอื่น แต่อยู่ที่การกระทำของแต่ละปัจเจกบุคคล

๓ ความหมายของคำว่า “วิชาจรรยาสมปนโนเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา คือ ความรู้ และ จรรยา คือ ความประพฤติ”^{๕๘} จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตของมนุษย์ใน ทัศนะของพุทธปรัชญานั้นจะต้องมีองค์ประกอบ ๒ ประการ คือ ความรู้จริงและประกอบด้วยการ ปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม

ดังมีคำกล่าวที่ว่า “บุคคลเป็นผู้ไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำตนให้ เดือดร้อน และเป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่หมั่นประกอบในการทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เขาไม่ทำตน ให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้ไม่หิวดับร้อน เย็นใจ มีตนอันประเสริฐ เสวยสุขอยู่ใน ปัจจุบัน”^{๕๙} ดังนั้นบุคคลผู้เดินทางตามนี้จึงจะสำเร็จได้ เพราะเหตุที่พุทธปรัชญามีแนวคิดอย่างนี้จึง เป็นแนวคิดที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดของการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ

๔ ความหมายของคำว่า “สุคติเป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว คือ ทรงดำเนินพระพุทธจริยาให้ เป็นไปโดยสำเร็จผลด้วยดี พระองค์เองก็ได้ตรัสรู้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญพุทธกิจก็สำเร็จ ประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชนทั้งหลายในที่ที่เสด็จไป และแม้ปรินิพพานแล้ว ก็ได้ประดิษฐานพระศาสนาไว้ เป็นประโยชน์แก่มหาชนสืบมา”^{๖๐} สุคติจากที่กล่าวมานั้น ก็ยังมีการอธิบายความหมายอีกคือ

๑ ผู้ดำเนินตามอริยมรรคมืองค์ ๘ อันเป็นทางที่ดีงาม

๒ ผู้ดำเนินไปสู่พระนิพพาน

๓ ผู้เสด็จไปดีแล้ว ด้วยทรงละกิเลสอย่างเด็ดขาดด้วยอรหัตตมรรค

๔ ผู้เสด็จไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก”^{๖๑} จากข้อความข้างต้นที่กล่าวมานั้น จะมีความ เป็นส่วนบุคคลเป็นส่วนมากในการเข้าถึง ไม่ว่าจะเรื่องการตัดกิเลส และการทำประโยชน์ต่อบุคคลอื่น

^{๕๗} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๕๖/๔๐๐.

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, ๒๕๔๙, หน้า ๒๒๒.

^{๕๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐/๑๐.

^{๖๐} อ่างแล้วใน พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๒๒.

^{๖๑} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธีรโชติ เกิดแก้ว, พุทธปรัชญา มติการมองโลกและชีวิตตามความจริง, ๒๕๕๓, หน้า ๑๘.

๕ ความหมายของคำว่า “โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลก คือ ทรงรู้แจ้งสภาวะอันเป็นคติธรรมดาแห่งโลกคือสังขารทั้งหลาย ทรงหยั่งทราบอธยาศัยสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมดาโดยถ่องแท้ เป็นเหตุให้ทรงดำเนินพระองค์เป็นอิสระ พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งคติธรรมดานั้น และทรงเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลายผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกได้”^{๖๒} จากข้อความที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นเป็นการ ยืนยันว่าพุทธปรัชญาสอนให้ทุกคนพึ่งตนเอง

๖ ความหมายของคำว่า “อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ เป็นสารถิฝึกบุรุษที่ฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งไปกว่า คือ ทรงเป็นผู้ฝึกคนได้ดีเยี่ยม ไม่มีผู้ใดเทียมเท่า”^{๖๓} จากข้อความที่กล่าวมานั้นการที่จะฝึกผู้อื่นได้นั้น ตนเองต้องเป็นผู้ที่เคยฝึกตนเองมาก่อน ดังเช่นที่พระองค์ทรงฝึกตนเองจากปุถุชนสู่ความเป็นอริยบุคคลด้วยการบำเพ็ญบารมีด้วยตนเองมายาวนาน

๗ ความหมายของคำว่า “สตถา เทวมนุสสานิ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๖๔} จากข้อความที่กล่าวถึงนั้น มีท่าทีของความเป็นปัจเจกนิยมอย่างไร ? ความเป็นปัจเจกนิยมปรากฏอยู่ในความหมายของคำว่าศาสดาของเทวดาและมนุษย์ เพราะพระองค์ทรงประกอบด้วยคุณสมบัติของความเป็นครู ที่เป็นครูของบุคคลในแต่ละระดับ ด้วยการสอนจากเหตุและผลของบุคคลนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อเทวดา มนุษย์ และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้ความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาท มีท่าทีให้บุคคลเรียนรู้และเข้าใจแล้วปฏิบัติตามจนสามารถเข้าถึงความเข้าใจแต่ละบุคคลและสอนให้ผู้อื่นรู้และปฏิบัติตามได้ด้วยดี

๘ ความหมายของคำว่า “พุทโธ เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว คือ ทรงตื่นเองจากความ”^{๖๕} เชื่อถือและข้อปฏิบัติทั้งหลายที่ถือกันมาผิดๆ ด้วย ทรงปลุกผู้อื่นให้พ้นจากความหลงมกมายด้วย อนึ่ง เพราะไม่ติด ไม่หลง ไม่หวังกังวลในสิ่งใดๆ มีการดำเนินประโยชน์ส่วนตน เป็นต้น จึงมีพระทัยเบิกบาน บำเพ็ญพุทธกิจได้ถูกต้องบริบูรณ์ โดยถือธรรมเป็นประมาณ การที่ทรงพระคุณสมบูรณ์เช่นนี้ และทรงบำเพ็ญพุทธกิจได้เรียบร้อยบริบูรณ์เช่นนี้ ย่อมอาศัยเหตุคือความเป็นผู้ตื่นและยอมให้เกิดผลคือทำให้ทรงเบิกบานด้วย

๙ ความหมายของคำว่า “ภควา ทรงเป็นผู้มีโชค คือ จะทรงทำการใด ก็ลุล่วงปลอดภัยทุกประการ หรือ เป็นผู้จำแนกแจกธรรม”^{๖๖} จากข้อความที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้กล่าวถึง แนวคิดทาง

^{๖๒} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, ๒๕๔๙, หน้า ๒๒๒.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒.

ปรัชญาด้วยการใช้ปัญญาจำแนกแยกแยะ “ภควา ในอีกความหมายหนึ่ง คือ เพราะทรงทำลายราคะ โทสะ โมหะได้แล้ว ทำลายมานะ ทิฐฐิได้แล้ว ทำลายเสี้ยนหนาม กิเลสได้แล้ว เพราะทรงจำแนกแยกแยะ แจกแจงธรรม ทำที่สุดแห่งภพได้แล้ว และเพราะทรงอบรมพระวรกายมี อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา”^{๖๗} ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นแนวคิดของการพึ่งตนเองอบรมตนเองก่อนแล้วจึงจะสามารถอบรมผู้อื่นได้ การที่ปัจเจกบุคคลจะเข้าใจถึงแนวคิดและวิธีการในการอบรม บุคคลนั้นต้องเข้าใจวิถีของการดำรงอยู่ของปัจเจกบุคคลก่อน

อาจกล่าวได้ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทจะให้ความสำคัญในการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ให้บรรลุเป้าหมายด้วยแนวคิดของไตรสิกขา ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ที่เป็นกระบวนการแนวคิดของการพัฒนาชีวิตของปัจเจก จนถึงขั้นความเป็นผู้หลุดพ้น จากการแสดงถึงคุณของพระพุทธเจ้า ๙ ประการที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด เป็นเป้าหมายสำคัญของพุทธปรัชญาเถรวาทที่มุ่งพัฒนามนุษย์ให้หลุดพ้นจากกิเลสเป็นสำคัญ

จากการกล่าวถึง คุณของพระพุทธเจ้า ๙ ประการเป็นการแสดงถึงความเป็นปัจเจกของแต่ละบุคคลในการมีคุณค่า คือ เป็นผู้บริสุทธิ์เองผู้อื่นทำให้ไม่ได้ กระทำเองจนสามารถเป็นผู้ตรัสรู้ชอบเองได้ด้วย เป็นผู้มีความรู้ดี แล้วไปดีด้วยการเป็นผู้รู้แจ้งโลก ทั้งยังเป็นผู้ฝึกมนุษย์และเทวดา ให้รู้ตื่นและเบิกบาน คุณลักษณะของพระพุทธเจ้าจึงเป็นเรื่องเฉพาะ สำหรับบุคคลที่มีความสามารถอย่างนี้ หรือหากจะเป็นการเลือกที่จะกระทำการอันใดก็แล้วแต่ก็เป็นการเลือกที่เป็นเสรีภาพของบุคคลนั้น ๆ หรือกล่าวอีกในหนึ่งก็ คือ กรรมที่เป็นค้ำกลางตั้งจะกล่าวต่อไป

กรรมในฐานะที่เป็นกฎธรรมชาติที่มีเหตุและผล คลอบคลุมถึงสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต คือ^{๖๘} กฎแห่งเหตุและผล ในฐานะที่เป็นกฎแห่งเหตุและผล กฎแห่งกรรมก็คือ กฎธรรมชาติ ด้วยเหตุที่พุทธปรัชญาเถรวาทเป็นปรัชญาประเภทอเทวนิยมที่ปฏิเสธความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าในฐานะผู้สร้างโลกและสากลจักรวาล พุทธปรัชญาเถรวาทจึงถือเอาว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นเป็นไปในสากลจักรวาลเป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน ๆ ไม่มีพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดองค์ใดเข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะผู้สร้าง

จากแนวคิดที่กล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นก็มีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อตั้งอยู่ก็มีเหตุปัจจัยทำให้ตั้งอยู่ เมื่อเปลี่ยนแปลงก็มีเหตุปัจจัยทำให้เปลี่ยนแปลง เมื่อแตกดับก็มีเหตุปัจจัยทำให้แตกดับ ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่เปลี่ยนแปลงและแตกดับไปโดยปราศจากเหตุปัจจัยกฎแห่งเหตุปัจจัย

^{๖๗} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๒/๔๖.

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ปยุตฺโต), กรรม นรก สวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๒๔.

ในธรรมชาติก็คือ กฎแห่งเหตุและผล เพราะฉะนั้น กฎแห่งกรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งเหตุผลก็คือ กฎธรรมชาติดังกล่าว ซึ่งทุกสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปในธรรมชาติย่อมดำเนินไปตามกฎนี้

แนวคิดเรื่องกรรมที่สำคัญกับมนุษย์และกฎธรรมชาติกับทำที่ ที่แสดงถึงผลตอบแทนการกระทำของมนุษย์ตามกฎจริยธรรมกับระบบของธรรมชาติ ที่เป็นปรากฏการณ์ของกรรมและผลรับที่จะเกิดขึ้นกับมนุษย์ในขณะที่กระทำกรรมนั้น ๆ ลงไป ดังนั้นกรรมจึงเป็นหลักการที่เกี่ยวข้อง และมีความสัมพันธ์กับเจตจำนงเสรีของมนุษย์ชาติ ดังมีคำสอนว่า “การหลุดพ้นจากตัวตนเพื่อแสวงหาตัวตนที่แท้จริงนั้นจะกระทำสำเร็จได้และบรรลุผลได้ ก็แต่โดยความพยายามและกรรมของแต่ละคนเอง”^{๖๙} จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีเสรีภาพในการกระทำเพื่อให้ตนเองหลุดพ้นได้ด้วยกรรมของตน ดังนั้น “กรรม” จึงเป็นสิ่งเฉพาะบุคคล “กรรมของมนุษย์เป็นเพียงเงื่อนไขที่ทำให้เสรีภาพเป็นไปได้”^{๗๐} หมายถึงกฎของกรรมที่กล่าวมานั้น ทำให้มนุษย์มีเสรีภาพที่จะสร้างความเป็นปัจเจกของตนเอง และเสรีภาพที่มนุษย์สามารถบรรลุได้ก็โดยภายในกฎแห่งกรรมนี้

๓.๓.๒ การกระทำที่เกิดจากการปรุงแต่ง

เสรีภาพในการรับผิดชอบเป็นแนวคิดของพฤติกรรม คือ กรรมในความหมายอีกประการหนึ่งที่กล่าวถึงกรรมอันเกิดจากเจตนาและส่งผลตามเจตนา ที่เป็นจุดเริ่มต้นของความแตกต่างของมนุษย์ที่มีผลทั้งในชีวิตปัจจุบันและส่งผลถึงภพชาติต่อไป กรรมที่แสดงถึงความแตกต่างของมนุษย์ในทางพุทธปรัชญาเถรวาท ได้กล่าวว่า มนุษย์เป็นเจ้าของกรรมที่ตนกระทำแล้ว ไม่ว่าจะกรรมนั้นจะดีหรือไม่ดี ผู้กระทำจะเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น มนุษย์เองก็ไม่สามารถหนีผลแห่งกรรมนั้น และก็ไม่อาจปฏิเสธผลแห่งกรรมที่ตนก่อไว้ได้เลย คือ

แนวคิดเรื่องเหตุที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดมาเป็นมนุษย์มีความแตกต่างกัน เช่น^{๗๑} อายุสั้น อายุยืน โรคมาก โรคน้อย ผิพรรณนทรม ผิพรรณผ่องใส เป็นต้น เพราะกรรมของตนที่ทำไว้ในอดีตชาติ ส่งผลในปัจจุบันชาติ

ดังนั้นแล้วสัตว์ทั้งหลายมีพฤติกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ทรมานและดีสุภมาณพ กราบทูล

^{๖๙} สุวรรณ สถาอาณันท์, มนุษย์ทัศนในปรัชญาตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๕.

^{๗๐} สุวรรณ สถาอาณันท์, มนุษย์ทัศนในปรัชญาตะวันออก, หน้า ๑๒๘.

^{๗๑} ม.อ.(ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๖/๓๔๙-๓๕๕.

ว่า ข้อความที่ทรงแสดงนั้นยังย่อมนัก ขอให้ทรงแสดงโดยพิสดาร เพื่อเขาจักได้เข้าใจโดยแจ่มแจ้ง พระพุทธองค์จึงทรงแสดงปัญหาทั้ง ๑๔ ข้อ มี

- ๑ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้นย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอายุสั้น
- ๒ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืนย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอายุยืน
- ๓ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโรคมหาย่อม นำเข้าไปสู่ความมีโรคมก
- ๔ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคน้อย
- ๕ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณทรามย่อมนำเข้าไปสู่ความมีผิวพรรณทราม
- ๖ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณผ่องใสย่อมนำเข้าไปสู่ความมีผิวพรรณผ่องใส

๗ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอำนาจน้อย

๘ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจมากย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอำนาจมาก

๙ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโรคะน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคะน้อย

๑๐ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีโรคะมากย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคะมาก

๑๑ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเกิดในตระกูลต่ำย่อมนำเข้าไปสู่ความเกิดในตระกูลต่ำ

๑๒ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเกิดในตระกูลสูงย่อมนำเข้าไปสู่ความเกิดในตระกูลสูง

๑๓ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญาทรามย่อมนำเข้าไปสู่ความมีปัญญาทราม

๑๔ ปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากย่อมนำเข้าไปสู่ความมีปัญญามาก^{๗๒} สัตว์

ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน

พฤติกรรมไม่ดีที่ตนเองทำในปัจจุบัน ได้ให้ผลไม่ดีในชาตินี้ ตามกฎแห่งกรรมที่ว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เขาย่อมต้องรับผลแห่งกรรมนั้น”^{๗๓} จากข้อความข้างต้นที่กล่าวว่า บุคคลจึงต้องยอมรับ แต่ไม่ควรยอมจำนนต่อผลแห่งกรรมในชาติก่อน ที่ได้ให้ผลในชาตินี้ โดยเฉพาะในเรื่องชาติกำเนิดที่ได้เกิดมาทราม และไม่ควรหลงระเหิงตั้งตนอยู่ในความประมาท หากได้เกิดมาดีในชาตินี้แต่ทั้งที่เกิดมาทรามและเกิดมาดีเป็นคนในชาตินี้ ก็ควรจะใช้โอกาสนี้ทำแต่กรรมดี เพื่อให้ผลแห่งกรรมดีที่ทำในชาตินี้ ช่วยผันแปรสถานะเดิมที่เกิดมาทราม ให้กลับกลายเป็นดีและมีความสุขในชาติปัจจุบัน

^{๗๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖.

^{๗๓} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๑.

เพื่อให้ผลแก่พฤติกรรมดีที่ทำในชาตินี้ ช่วยสนับสนุนให้ผู้ที่มีความสุข ความเจริญเพราะเกิดมาดีแล้ว มีความสุข ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น ในชาตินี้ ทั้งนี้ ก็เพราะว่า บุคคลไม่ได้เป็นคนดีหรือเป็นคนไม่ดีเพราะชาติกำเนิด แต่จะเป็นคนดีหรือเป็นคนไม่ดีเพราะกรรมดีกรรมไม่ดีที่ตนทำนั่นเอง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่ แต่บุคคลจะเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม หรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม”^{๗๔} จากข้อความที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่า กรรมเป็นการแสดงถึงความสอดคล้องของการกระทำของแต่ละบุคคล

แนวคิดเรื่องพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นผู้รับผลกรรมของตนโดยที่ไม่อาจขัดขืนได้ “คนทำกรรมใดไว้ย่อมเห็นกรรมนั้นในตน คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น”^{๗๕} จากข้อความที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ผู้กระทำความดีนั้นจะเป็นผู้รู้ดีอยู่แล้วว่าตนได้กระทำความดีอันใด

แนวคิดเรื่องพฤติกรรมในการให้กำเนิด ในความเป็นมนุษย์ที่เป็นสัตว์ที่เกิดจากครรภ์มารดา และเป็นสัตว์ที่ประเสริฐสุดในในบรรดาสัตว์ทั้งหลายในโลก เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความสามารถในการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมสูงสุดได้ ดังนั้นกรรมในฐานะที่เป็นผลในการเกิดของมนุษย์ที่มีกล่าวถึง สาเหตุที่ทำให้มนุษย์เกิดในอบายภูมิ หรือทุคติภูมิ เป็น สัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน เปรต และอสุรกาย เพราะประพฤติกรรมไม่ดีมี “อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ และกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้มนุษย์เกิดในสุคติภูมิ ได้แก่ มนุษย์ สวรรค์ เพราะประพฤติกรรมดีมีกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”^{๗๖} จากข้อความที่กล่าวมานั้นแสดงถึงการส่งผลเพื่อให้มนุษย์ไปเกิดตามแต่กรรมของตน

แนวคิดเรื่องพฤติกรรมในการเป็นที่พึ่งที่อาศัยของมนุษย์ ในแนวคิดนี้เจาะจงไปที่กุศลกรรมเป็นสำคัญ ดังมีกล่าวไว้ว่า “บุคคลพึงกำจัดความตระหนี่ครอบงำมลทินแล้วให้ทานเกิดเพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า”^{๗๗} จากข้อความที่กล่าวมานั้นเป็นการฝึกตนของมนุษย์ และปรากฏมีการกล่าวยืนยันถึงบุญที่เป็นที่อาศัยของมนุษย์ “ผู้ทำบุญไว้ ย่อมบันเทิงใจในโลกนี้ ตายไปแล้วก็ยังบันเทิงใจในโลกหน้า ชื่อว่าบันเทิงใจในโลกทั้งสอง เขาย่อมบันเทิงรื่นเริงใจเพราะเห็นกรรมที่

^{๗๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๐/๕๘๑.

^{๗๕} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔๔/๑๐๓.

^{๗๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๙ - ๔๔๑/๔๗๒ - ๔๗๓.

^{๗๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๓/๕๙.

บริสุทธิ์ของตน”^{๗๘} จากข้อความที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่าที่อาศัยของมนุษย์ก็คือ บุญที่มนุษย์ได้กระทำนั่นเอง

แนวคิดเรื่องพฤติกรรมกับความแตกต่างกันของมนุษย์ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น แสดงให้เห็นว่ามนุษย์นั้นมีหลายด้านและแต่ละด้านของมนุษย์นั้นล้วนกำหนดด้วยกรรมทั้งสิ้นจึงมีการแสดงการเกิดของกรรมและการกระทำของกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอมาแล้วในข้อความข้างต้น

๓.๓.๓ ผลที่เกิดจากการกระทำ

แนวคิดปัจเจกนิยมที่ปรากฏในปฏิจสุมุปปาท กล่าวถึงปฏิจสุมุปปาทที่เป็นคำสอนแสดงถึงการเกิดและการดับซึ่งทางศาสนาได้แสดงไว้ดังนี้ อันเป็นผลของการปรากฏถึงความ เป็นปัจเจกนิยม ต่อแนวคิดปฏิจสุมุปปาทที่ปรากฏในคัมภีร์ มีดังนี้

แนวคิดของปัจเจกนิยมใน “ปฏิจสุมุปปาท เป็นอย่างไรคือ เพราะอวิชาเป็นปัจจัยสังขารจึงมี”^{๗๙} แนวคิดของอวิชาที่เป็นองค์ประกอบในการกล่าวถึงการ แนวคิดเริ่มต้นของการดำเนินสู่ปัจจัยต่อกัน เมื่ออวิชาเป็นเหตุให้เกิดแรงกระตุ้นจึงแสดงออกมาในแบบของสังขารอาจกล่าวถึงความหมายของอวิชา คือ “ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกขสมุทัย ความไม่รู้ในทุกขนิโรธ ความไม่รู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่า อวิชา”^{๘๐} จากความสัมพันธ์ของอวิชาตามที่กล่าวมานั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงความ เป็นปัจเจกของแต่ละอย่างเป็นอย่างดี

แนวคิดของปัจเจกนิยมที่ปรากฏในสังขาร คือ “เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี”^{๘๑} ในความหมายของสังขารที่กล่าวมานี้เป็นการแสดงออกของกายวาจาและใจ ๓ ประเภท คือ “กายสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกาย) วจิตสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งวาจา) จิตตสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งใจ) เพราะอวิชาเกิด เหตุเกิดแห่งสังขารจึงมี เพราะอวิชาดับ ความดับแห่งสังขารจึงมี”^{๘๒} จาก การกล่าวถึงการปรากฏของสังขารที่เป็นผลของอวิชา จึงอาจเป็นผลให้มนุษย์เกิดอาการต่าง ๆ ตามแนวคิดของแต่ละคน

^{๗๘} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๑๖/๒๙.

^{๗๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒.

^{๘๐} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๒๖/๒๑๙.

^{๘๑} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒.

^{๘๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๒/๙๗.

แนวคิดของปัจเจกนิยมที่ปรากฏในวิญญาณ คือ“เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี”^{๘๓} ความหมายของวิญญาณตามทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นการแสดงออกถึงพลังงานที่เป็นปรากฏตามความเข้าใจของการรับรู้ของอารมณ์ที่เป็นหน้าที่ของวิญญาณในการแสดงออกขององค์ประกอบของจิต ๖ ประการ คือ“จักขุวิญญาณ (ความรู้อารมณ์ทางตา) โสตวิญญาณ (ความรู้อารมณ์ทางหู) ฆานวิญญาณ (ความรู้อารมณ์ทางจมูก) ชิวหาวิญญาณ (ความรู้อารมณ์ทางลิ้น) กายวิญญาณ (ความรู้อารมณ์ทางกาย) มโนวิญญาณ (ความรู้อารมณ์ทางใจ)”^{๘๔} จากที่กล่าวมาเป็นการแสดงถึงการรับรู้ที่ปรากฏต่อความเป็นปัจเจกนิยมของแต่ละบุคคล และส่งผลให้มีนามรูป

แนวคิดของปัจเจกนิยมที่ปรากฏในนามรูป คือ“นามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี”^{๘๕} ความหมายของนามรูปตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการแสดงถึงการปรุงแต่งของขันธ ๕ มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เกิดเป็นร่างกายที่เป็นรูป แต่ส่วนที่เป็นนาม คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ รวมกันจึงเรียกว่ามนุษย์ จึงเป็นสสารในการรับรู้อารมณ์ในรูปแบบหนึ่ง

แนวคิดของปัจเจกนิยมที่ปรากฏในสฬายตนะ คือ“สฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี”^{๘๖} ความหมายของสฬายตนะตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการแสดงถึงการแสดงของวัตถุภายนอก ก็กับการรับรู้ที่เกิดภายใน ๖ ประการ คือ“ จักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา) โสตสัมผัส (ความกระทบทางหู) ฆานสัมผัส (ความกระทบทางจมูก) ชิวหาสัมผัส (ความกระทบทางลิ้น) กายสัมผัส (ความกระทบทางกาย) มโนสัมผัส (ความกระทบทางใจ)”^{๘๗} จากการกล่าวมาเป็นการปรากฏของวัตถุพร้อมการแสดงถึงการรับรู้

แนวคิดของปัจเจกนิยมที่ปรากฏในผัสสะ คือ“ผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี”^{๘๘} ความหมายของเวทนาตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการเสพอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้วัตถุภายนอกที่ปรากฏ ๖ อย่าง คือ“ จักขุสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากจักขุสัมผัส) โสตสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากโสตสัมผัส) ฆานสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากฆานสัมผัส) ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากชิวหาสัมผัส) กายสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากกายสัมผัส) มโนสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากมโนสัมผัส)”^{๘๙} และเวทนาที่กล่าวถึงอีก ๓ ประการ คือ“ สุขเวทนา (ความรู้สึก

^{๘๓} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒.

^{๘๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๖.

^{๘๕} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒.

^{๘๖} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒.

^{๘๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๗.

^{๘๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒.

^{๘๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๗.

สุข) ทุกขเวทนา (ความรู้สึกทุกข์) อทุกขมสุขเวทนา (ความรู้สึกไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข)^{๙๐} จากข้อความที่กล่าวมาเป็นการแสดงถึงความรู้สึกที่มีปรากฏต่อมนุษย์เฉพาะแต่ละบุคคลตามลำดับ

แนวคิดของปัจเจกนิยมที่ปรากฏในเวทนา คือ “เวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี”^{๙๑} ความหมายของตัณหาตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นต้นเหตุของความทุกข์ เป็นอาการของความทะยานอยากทางจิตที่มีองค์ประกอบ ๖ ประการ คือ “รูปตัณหา (ความทะยานอยากได้รูป) สัทตตัณหา (ความทะยานอยากได้เสียง) คันธตัณหา (ความทะยานอยากได้กลิ่น) รสตัณหา (ความทะยานอยากได้รส) โผฏฐัพพตัณหา (ความทะยานอยากได้โผฏฐัพพะ) อัมมตัณหา (ความทะยานอยากได้ธรรมารมณ์)”^{๙๒} และตัณหาอีก ๓ ประการ คือ “กามตัณหา (ความทะยานอยากในกาม) ภวตัณหา (ความทะยานอยากในภพ) วิภวตัณหา (ความทะยานอยากในวิภพ)”^{๙๓} ที่แสดงมานั้นเป็นการแสดงถึงสาเหตุของความทุกข์จากความหมายต่าง ๆ เพื่อจะได้เห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ

แนวคิดของปัจเจกนิยมที่ปรากฏในตัณหา คือ “ตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี”^{๙๔} ความหมายของอุปาทานตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นอาการของการยึดติดเข้ากับสิ่งที่ปรากฏในความยึดมั่น มีอยู่ ๔ ประการ คือ “กามอุปาทาน (ความถือมั่นในกาม) ทิฏฐุปาทาน (ความถือมั่นในทิฏฐิ) สีสัพพตูปาทาน (ความถือมั่นในศีลพรต) อัตตวาทูปาทาน (ความถือมั่นในวาทีว่ามีอัตตา)”^{๙๕} จากข้อความที่กล่าวมานั้นเป็นปัจจัยสำคัญของการแสดงออกในรูปแบบปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาท

แนวคิดของปัจเจกนิยมที่ปรากฏในอุปาทาน คือ “อุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี”^{๙๖} ความหมายของภพตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการแสดงถึงการปรากฏการณ์ที่กล่าวถึงภาวะของชีวิต คือ “กามภพ (ภพที่เป็นกามาวจร) รูปภพ (ภพที่เป็นรูปาวจร) อรูปภพ (ภพที่เป็นอรูปาวจร)”^{๙๗} จากข้อความที่กล่าวมานั้นเป็นปัจจัยสำคัญของการแสดงถึงสถานภาพของชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง

^{๙๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๖

^{๙๑} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒.

^{๙๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๘.

^{๙๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๓.

^{๙๔} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒.

^{๙๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๓.

^{๙๖} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒.

^{๙๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕.

แนวคิดของปัจเจกนิยมที่ปรากฏในภพ คือ “ภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมีเพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี”^{๙๘} ความหมายของชรามรณะตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นความแก่ความตายที่เกิดเป็นสังขารมาชาติของสรรพสิ่งของชีวิต จึงเกิดมีความ โสกะ(ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) จึงมีความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทหนึ่ง เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับเพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับเพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับเพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับเพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับเพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับเพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับเพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับเพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับเพราะภพดับ ชาติจึงดับเพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้”^{๙๙} ในข้อความข้างต้นที่นำเสนอมานั้นเป็นกฎของปฏิจจสมุปบาท หรือกล่าวอีกหลักก็คือแนวคิดปัจเจกยการ

ทฤษฎีปัจเจกยการของพุทธปรัชญาเถรวาทแสดงถึงกฎดังกล่าวนี้มีข้อความว่า

เพราะสิ่งนี้มี	สิ่งนี้จึงมี
เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น	สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
เพราะสิ่งนี้ไม่มี	สิ่งนี้จึงไม่มี
เพราะสิ่งนี้ดับสิ่งนี้จึงดับ ^{๑๐๐}	

ทฤษฎีปัจเจกยการของพุทธปรัชญาเถรวาทที่รู้จักกันทั่วไปว่า ปฏิจจสมุปบาท ต่อจากข้อความนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงความเป็นเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปแบบเชื่อมโยงว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ สฬายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพเป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ความสัมพันธ์ของหลักปฏิจจสมุปบาทจัดเป็นผลของการทำหน้าที่ของแต่ละอย่างด้วยเสรีภาพที่สิ่งเหล่านั้นพึงมีและส่งต่อให้แก่ผู้รับต่อไป

^{๙๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒.

^{๙๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒-๓.

^{๑๐๐} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๐/๖๓-๖๔.

ปฏิจจสมุปบาท ในแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ คือ “อาการที่แสดงถึงว่าเมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัย ทำให้สิ่งใหม่เกิดขึ้นนี้ คือปฏิจจสมุปบาท”^{๑๐๑} จากข้อความที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของสิ่งหนึ่งเพื่อให้เกิดอีกสิ่งหนึ่งแต่สิ่งที่ไม่ได้ก้าวกายอีกสิ่ง

หลักของปฏิจจสมุปบาท ดังกล่าวนั้นแบ่งได้เป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงตั้งแต่เริ่มต้นว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี” ไปจนถึงข้อความว่า “เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” เป็นช่วงหนึ่ง อีกช่วงหนึ่งเริ่มตั้งแต่ข้อความว่า “อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร” ไปจนสุดสายจบลงที่อุปายาส ช่วงแรกแสดงหลักหรือเหตุผลและผลทั่วไปที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างในสากลจักรวาลไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ช่วงที่สองแสดงถึงความมีความเป็นของสิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือมนุษย์ ในกระบวนการแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ สำหรับปฏิจจสมุปบาทช่วงที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์นั้นมีความลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง

แนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์จากความหมายของปฏิจจสมุปบาท ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ในคำสอนทางพุทธปรัชญาเถรวาท ที่กล่าวถึงมนุษย์เพื่อให้เข้าใจว่าการแสดงของหลักปฏิจจสมุปบาทเป็นการแสดงให้เห็นถึงผลที่แสดงถึงแนวคิดในเรื่องของปัจเจกนิยมในทางพุทธปรัชญาเถรวาท พร้อมกับแสดงถึงผลที่เกิดจากการกระทำ ๔ ประการ คือ

๑.แนวคิดเรื่องทุกข์ เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจ “เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้” จากข้อความที่กล่าวมานั้นเพื่อแสดงให้เห็นว่า ชีวิตของมนุษย์ต้องเผชิญกับความทุกข์ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่มนุษย์ต้องยอมรับ และมนุษย์เองต้องกำหนดรู้เพื่อให้เห็นความจริงด้วยตนเองจากหลักของธรรมชาตินี้

๒.แนวคิดเรื่องทุกข์สมุทัย “เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขสมุทัยอริยสัจ เหตุเกิดแห่งทุกข์” ได้แก่ ตัณหา คือความร่ำรบนทะยานอยาก ที่ทำให้เกิดภพใหม่ ประกอบด้วยความเพติดเพลินและความติดใจ คอยไฝหาความยินดีใหม่ๆ เรื่อยๆ ไปมี คือ ความอยากที่ยึดถือตัวตนเป็นที่ตั้ง” จากข้อความที่กล่าวมานั้นเพื่อแสดงให้เห็นว่า ความทุกข์ที่ปรากฏขึ้นมานั้นเกิดจากอำนาจของตัณหา ซึ่งเป็นธรรมชาติที่มนุษย์เองต้องพยายามขจัดให้หมดไป และมนุษย์ต้องกระทำเองปฏิบัติเองจึงสามารถขจัดธรรมชาตินี้ให้หมดไปได้

๓.แนวคิดเรื่องทุกขนิโรธ “เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธอริยสัจ ความดับทุกข์” ได้แก่การที่ตัณหาดับไปไม่เหลือ ด้วยการคลายออก สละเสียได้ สลัดออก พ้นไปได้ ไม่พัวพัน คือภาวะแห่งพระนิพพาน ที่ไม่มีความทุกข์ เป็นสุขโดยไม่ขึ้นต่อตัณหา ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความรู้สึกกระวน

^{๑๐๑} ดูรายละเอียดใน พุทธทาสภิกขุ, *อิทัปปัจจยตา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒,(กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๔๗๕.

กระสวย หวาดกังวล” จากข้อความที่กล่าวมานั้นเพื่อแสดงให้เห็นว่า ความทุกข์ที่มนุษย์มีอยู่นั้นสามารถดับได้ และการดับทุกข์จึงกล่าวได้ว่าเป็นเป้าหมายของที่มนุษย์ต้องทำให้สำเร็จ และจะสำเร็จได้ก็อยู่ที่ตัวของมนุษย์เอง

๔.แนวคิดเรื่องมรรค “เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้”^{๑๐๒} จากข้อความที่กล่าวมานั้นเพื่อแสดงให้เห็นว่าการมนุษย์สามารถปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ด้วยการพัฒนาตนเองตามแนวทางอันประเสริฐ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ หน้าที่ต่อมรรค คือ เจริญ ฝึก หรือปฏิบัติ

ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการเสนอแนวคิดที่เป็นการเข้าถึงความจริงของมนุษย์ และเป็นการนำเสนอวิธีการในการเข้าใจ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จากที่กล่าวมาจะมองเห็นว่า คำสอนทางพุทธปรัชญาเถรวาท จะเน้นเรื่องของการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ ด้วยการนำมนุษย์ไปสู่การอยู่ร่วมกัน และพัฒนาความเป็นปัจเจกนิยม ด้วยการเป็นอยู่ในท่ามกลางของความแตกต่างได้ ด้วยการเห็นการปรากฏของกฎของกฎของปัจเจกสมุปบาท

แนวคิดของปัจเจกนิยมที่กล่าวถึงเสรีภาพกับการหลอกตัวเองในทางพุทธปรัชญาเถรวาท จะเป็นแนวคิดแบบปรัถนิยมที่จัดเป็นปัจเจกนิยม (Individualism) กับทัศนะต่อแนวคิดอื่น ๆ คือแนวคิดปรัถนิยม (altruism) ในแนวคิดปรัถนิยมมีทัศนะในการสอนให้เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น ซึ่งมีแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดของปัจเจกนิยมที่มองความเป็นบุคคลมากกว่าส่วนรวม แนวคิดปรัถนิยมนั้นเป็นแนวคิดที่แสดงถึงความมีน้ำใจ หรือกล่าวถึงการกระทำที่ส่งผลให้ต่อบุคคลหลุม่มาก ๆ ปรัถนิยมนั้นก็มีความหมายที่ตรงกันข้ามกับปัจเจกนิยม (Individualism) เพราะเป็นปัญหาที่มาด้วยกัน ฉะนั้นเราจึงจำเป็นต้องศึกษาความหมายของปรัถนิยมด้วย

แนวคิดปรัถนิยมเชิงจริยศาสตร์หมายถึงว่าทุกคนมีหน้าที่ทางจริยธรรมที่จะต้องดูแลสุขทุกข์ของผู้อื่น ซึ่งก็หมายความว่าไม่มีใครมีหน้าที่ทางจริยธรรมในอันที่จะดูแลความสุขทุกข์ของตนเอง จากการกล่าวถึงแนวคิดปรัถนิยมว่าการมุ่งเป้าหมายของตนเองเป็นวิธีหนึ่งในการมุ่งเป้าหมายให้แก่ผู้อื่น ถึงอย่างนั้นท่าทีของปรัถนิยมที่ให้ความหมายในการมุ่งประโยชน์

ปรัถนิยม (altruism) แนวคิดที่สอนให้ละความเห็นแก่ตัวให้มีความรักและเมตตา ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และอุทิศตนเพื่อความผาสุกของประชาชนและสังคม โดยไม่คิดถึงประโยชน์ตน หมายถึงตนเองไม่สำคัญส่วนรวมสำคัญกว่า เป็นแนวคิดปฏิเสธตัวเองหรือละทิ้งตนเอง (self-abnegation) หรือการให้ความหมายอีกแบบหนึ่งเห็นว่า การเห็นแก่ประโยชน์ตนเอง เป็นเพียง

^{๑๐๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๙๑/๖๐๕.

แนวทางที่จะกระทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นเท่านั้น จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นการกล่าวถึงการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนและแก่สังคม ปัจเจกนิยมนี่เป็นประโยชน์ตามแนวคิดของปรัตถนิยตามความหมายแต่ก็มีความเป็นปัจเจกอยู่ เพราะถ้าว่าตัวเราเองยังไม่สามารถที่จะกระทำให้กับตนเองได้แล้ว การที่เราจะไปกระทำประโยชน์ให้แก่บุคคลอื่นนั้นก็ไม้อาจจะเป็นไปได้

แนวคิดปรัตถนิย ในรูปแบบของการปฏิบัติประโยชน์สุขให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นการบำเพ็ญบารมีเพื่อเข้าถึงความเป็นพระโพธิสัตว์ (ในความหมายของมหายาน) แต่ว่าหากมองอุดมคติของพระโพธิสัตว์แล้ว ก็เป็นการปฏิบัติเพื่อให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์ โดยบางครั้งผู้ปฏิบัติเองยอมที่จะรับเอาความทุกข์นั้นมาเอง หากมองดูแล้วก็เป็นการเสียสละแก่บุคคลอื่น แต่ลึกๆแล้วก็เป็นการปฏิบัติเพื่อให้ถึงเป้าหมายที่ตนเองหวัง จึงมีความเป็นปัจเจกบุคคลอยู่ เพราะว่าการที่เราจะเสียสละเราต้องมีสิ่งที่สามารถเสียสละได้ก่อน จากความหมายนี้แนวคิดปรัตถนิยจึงไม่สามารถหนีจากตัวตนได้ แนวคิดปรัตถนิย คือการปฏิบัติตามหลักของพระโพธิสัตว์ มีจุดมุ่งหมายในการเข้าถึงหรือเป็นพระโพธิสัตว์

๓.๔ สรุป

แนวคิดปัจเจกนิยมนในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ได้แสดงมาแล้วจากข้อความข้างต้น ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนากำเนิดมาในฐานะวิถีปฏิบัติเพื่อต้องการดับทุกข์ในชีวิตเป็นหลักสำคัญ คือ การมุ่งให้บุคคลปฏิบัติด้วยตนเองเป็นหลักจากที่ปรากฏมาแล้ว แต่เนื่องด้วยการประกาศหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงมานั้น ก็จำเป็นที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับสังคม จึงเกิดอุดมคติในการอยู่ร่วมกันในรูปแบบของสังคมที่ปรากฏในวิถีการดำเนินชีวิตในทางพุทธปรัชญาเถรวาท

มนุษย์สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตในแบบปัจเจกบุคคล ดำเนินตามกฎของปัจเจกสมุปปาทกับแนวคิดของความสัมพัทธ์ที่ปรากฏในพุทธศาสนาดังที่เราได้กล่าวแล้วว่ามีทั้งสายเกิด และสายดับตามกระบวนการ แต่ก็พิเศษเฉพาะสิ่งนั้นแค่นั้น ไม่มีการกระทำใด ๆ ในการเกิดและดับกระทำแทนกันได้เลยหากเราพิจารณาอย่างละเอียด จากแนวคิดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นที่ได้นำเสนอ เรื่องการเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลและเป็นเสรีภาพของสิ่งนั้น ๆ ในการดำรงชีวิตอยู่ในโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และจนถึงการดับไปของสิ่งนั้น ๆ ในหลักของพุทธปรัชญาแสดงให้เห็นถึงความทุกข์ที่ปรากฏให้เราศึกษาว่า ไม่มีสิ่งใดเลยที่อยู่โดยไม่เปลี่ยนแปลง

แนวคิดปัจเจกนิยมนในพุทธปรัชญาเถรวาทแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม การกล่าวถึงการกระทำที่เรียกว่า “กรรม” “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เป็นแนวคิดที่ต้องการมุ่งให้บุคคลทำแต่ความดีหลีกเลี่ยงความชั่ว รู้จักพึ่งตนเอง ขยันทำกิจการ ไม่เกียจคร้าน ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ไม่สร้างวิมานในอากาศ

ประสงค์สิ่งใดก็ลงมือทำ เพื่อให้เป็นจริงตามปรารถนา เมื่อมีอุปสรรคเกิดขึ้นก็ไม่ย่อท้อ พยายามหาทางแก้ไขและต่อสู้จนประสบความสำเร็จ คนประเภทนี้จะมีความสามารถเฉพาะ ก็มักจะสร้างตัวจนมีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นด้วยอำนาจกรรมดีที่ทำในปัจจุบัน โดยเริ่มมาจากกิเลสเป็นแรงกระตุ้นหรือแรงผลักดัน ตามด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ จนทำให้เกิดผลสำเร็จ แล้วจึงได้เกิดผลแห่งกรรมตอบสนองใน ๒ ลักษณะ คือผลภายใน และผลภายนอก ที่จะคอยส่งผลของการกระทำเมื่อลงมือกระทำกรรมอยู่เสมอ สาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลทำกรรม คือ กิเลส เมื่อทำกรรมย่อมได้รับผล คือ วิบาก เมื่อหมดกิเลสก็ไม่ทำกรรมจึงไม่มีผลของกรรมส่วนนั้นที่จะต้องรับ กฎแห่งกรรมก็ตกอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ เช่นเดียวกับธรรมอื่นที่มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไปตามเหตุและปัจจัย ทางดับกรรมจึงต้องดูที่สาเหตุการเกิด และดับที่สาเหตุการเกิด

แนวคิดปัจเจกบุคคลกับเสรีภาพทางจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท ในเรื่องการพึ่งตนเอง จัดเป็นแนวคิดที่มีความเป็นปัจเจกนิยมที่ปรากฏในพุทธศาสนา มาก ไม่ว่าจะเป็นการบรรลุมรรค การฝึกตนเองและการเข้าหาผู้รู้ต่าง ๆ นี้เป็นเรื่องของการปฏิบัติและวิถีเฉพาะตน หรือปัจเจกบุคคลจึงจะสามารถเข้าถึงและเข้าใจได้ พร้อมแสดงถึงแนวคิดเรื่องเสรีภาพในการเลือก มนุษย์เรามีการพัฒนาแต่ละกาลเวลา จากรุ่นสู่รุ่น ทั้งหมดแล้วเป็นการทำอะไรในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ชีวิตนี้มีความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีความมั่นคงในการอยู่กับบุคคลในแต่ละระดับ มีความเป็นอยู่อย่างผู้รู้ผู้ตื่นและผู้เบิกบาน มีความรู้ในการเข้าใจตนเอง พร้อมด้วยการมีเสรีภาพในการเลือกที่จะกระทำสิ่งนั้น แล้วมนุษย์ก็พร้อมที่จะยอมรับผลที่เกิดตามมากับตนเอง และกับสังคม

บทที่ ๔

วิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท

ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์แนวคิดและความสำคัญของปัจเจกนิยมที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ด้วยเป็นการวิเคราะห์และตีความจากกรอบแนวคิดด้านปัจเจกนิยมของสำนักอรรถิภาวนิยม ด้วยการนำแนวคิดปัจเจกนิยมของสำนักอรรถิภาวนิยมมาวิเคราะห์ กับแนวคิดปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อให้เห็นถึงความสอดคล้อง และแตกต่างว่าพุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดอย่างไรเกี่ยวกับประเด็นเรื่องปัจเจกนิยม และเสรีภาพของปัจเจกบุคคล แล้วศึกษาความหมายและลักษณะของปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

การวิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยมตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดที่เกี่ยวข้องดังมี แนวคิดของปัจเจกนิยมพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดของในอรรถิภาวนิยมที่กล่าวถึงเรื่องเสรีภาพในการเลือก และกับความรับผิดชอบ แนวคิดในเรื่องของการแสดงออกของเสรีภาพของสำนักอรรถิภาวนิยม กับแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องเสรีภาพในการเลือก และความรับผิดชอบ จากแนวคิดของทั้งสองสำนักนี้มีความเป็นปัจเจกนิยมในแบบใด

จากการศึกษาข้อมูลของปัจเจกนิยมในอรรถิภาวนิยมกับปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อให้สอดคล้องตามแนวคิดของนักปรัชญาสำนักอรรถิภาวนิยมที่มีแนวคิดในเรื่องปัจเจกนิยม ด้วยการมองมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล ในเรื่องของการตั้งคำถามว่า “ความเป็นอิสระจากธรรมชาติของมนุษย์ ความเป็นเอกเทศของมนุษย์ หรือการกระทำเพื่อตอบสนองความพึงพอใจส่วนตน และปัญหาเรื่องเจตน์จำนงเสรี”^๑ จะได้นำความหมายต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วซึ่งผู้วิจัยนำมาเป็นประเด็นประกอบการวิเคราะห์แนวคิดในพุทธปรัชญาเถรวาท ดังต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์ความหมายและลักษณะปัจเจกบุคคลกับปัจเจกนิยม

ปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ต้องศึกษาวิเคราะห์และทำความเข้าใจว่า แนวคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นแนวคิดปัจเจกนิยมอย่างไร ? พระพุทธศาสนามีคำสอนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์ และวิถีของการดำเนินชีวิตในแบบของพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงความเป็นมนุษย์ว่ามีเสรีภาพอย่างไร ? กับเสรีภาพในการเลือก ? การรับผิดชอบ ? จากแนวคิดเรื่องมนุษย์นั้นมีธรรมชาติที่เป็นอิสระเป็นตัวตนอย่างชัดเจนกับการกระทำที่ปรากฏให้เห็นเป็นกิริยา และจากการแสดงถึง

^๑ สุวรรณ สถาอานันท์, มนุษย์ทัศน์ในปรัชญาตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๗๘.

ความคิดและวิถีชีวิตตามแนวคิดและหลักปฏิบัติทางพุทธปรัชญาเถรวาท ที่เน้นปัจเจกบุคคลเป็นหลัก ในการปฏิบัติและรับผลที่กระทำนั้น

ตามแนวคิดที่ว่า มนุษย์มีอิสระในการที่จะทำอะไรก็ได้ในวิถีของตนที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ ต่อตนเองเพราะมนุษย์มีความเสรีภาพอยู่ในตนเองอยู่แล้ว และหากมองแล้วไม่ว่ามนุษย์จะกระทำ อะไรก็เพื่อตนเองอยู่แล้ว ดังมีพระพุทธรพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “จงเตือนตนด้วยตนเอง”^๒ ความหมายนี้แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนเป็นอย่างมากว่าเป็นการให้ความสำคัญต่อแนวคิดปัจเจกนิยมมาก เพราะทาง พุทธปรัชญาเถรวาทจะมีคำกล่าวที่แสดงถึงตัวเองว่า เพราะการเป็นมนุษย์ที่ปรากฏขึ้นในโลกตาม แนวคิดของปัจเจกนิยมแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของมนุษย์ในสิ่งที่สมควรทำ และในขณะเดียวกันก็ต้องไม่ กระทำในสิ่งที่ไม่สมควร จึงกล่าวได้ว่าเป็นเสรีภาพได้อย่างแท้จริงของมนุษย์

อรรถิภาวนิยมมีท่าที่มุ่งเข้าหาตัวเองและจบที่ตัวเอง ด้วยการใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อประโยชน์ ส่วนตัวด้วยการกล่าวว่า “นักปัจเจกนิยมสอนให้คิดถึงผลประโยชน์ส่วนตัว คือ เป้าหมายที่เหมาะสม สำหรับการกระทำของมนุษย์”^๓ แนวคิดปัจเจกนิยมในสำนักอรรถิภาวนิยมเป็นไปในรูปแบบของการ มองถึงผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากการกระทำสิ่งนั้น ซึ่งอาจมองดูว่าเป็นการกระทำที่ไม่สนใจ บุคคลรอบ ๆ และความมีเสรีภาพในการเลือกที่จะกระทำและรับผิดชอบ

แนวคิดนี้ก็มีความสอดคล้องกันกับแนวคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาท ที่เป็นการแสดงถึง หลักการฝึกตนเองเป็นสำคัญ ดังมีพระพุทธรพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน คนอื่นใครเล่าจะ เป็นที่พึ่งของเราได้”^๔ คำสอนนี้ก็พอจะกล่าวได้ว่าความเป็นปัจเจกของมนุษย์มีอยู่แล้วและเป็นฐาน เดิมของมนุษย์ที่มีพร้อมด้วยเสรีภาพในการเลือกที่จะกระทำ และแสดงความรับผิดชอบต่อ การกระทำ ของตน

พุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดของการปฏิบัติที่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติแล้ว เข้าใจเข้าถึงได้ เฉพาะตนตามลำดับ “จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วใน ธรรมทั้งหลายในทุกขอรียสัจนี้ ควรกำหนดรู้ เราได้กำหนดรู้แล้ว ทุกขสมุทยอรียสัจ ควรละเสีย เราละ

^๒ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗๙/๑๕๑.

^๓ เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. **พจนานุกรม ปรัชญาอังกฤษ-ไทย**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โบแดง, ๒๕๔๗), หน้า ๙๗.

^๔ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๘/๘๒.

ได้แล้ว ทุกชนิโรธอริยสัง ควรทำให้แจ้ง เราได้ทำให้แจ้งแล้ว ทุกชนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง ควรให้เจริญ เราได้ให้เจริญแล้ว”^๕

จากแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทที่กล่าวมานั้นมีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “ปัจเจกนิยม (Individualism) เป็นแนวคิดแบบมนุษยนิยมแบบหนึ่ง ที่มีแนวคิดที่ว่า ตัวบุคคลหนึ่งคน สำคัญเท่า ๆ กันอย่างเสมอภาค”^๖ การขณะตนของบุคคลผู้ฝึกตนดีแล้ว ๓ ประพฤติสำรวมเป็นนิตยนั้นแลประเสริฐกว่าการขณะผู้อื่น^๗ แนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดปัจเจกนิยมของอรรถิถาวนิยมมีความสอดคล้องกันอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ความหมายของปัจเจกนิยม (methodological Individualism) โดยกล่าวถึงแนวคิดที่ถือว่าการที่เราจะอธิบายและเข้าใจพฤติกรรมของสังคมได้นั้น ในการแสดงถึงความเป็นตัวตนในการดำเนินชีวิตตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาท แต่แนวคิดปัจเจกนิยมในสำนักอรรถิถาวนิยมเพียงแต่มีความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลเป็นอย่างดี แนวคิดปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาทแสดงถึงความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้นั้นเป็นความจริงเฉพาะบุคคลที่สามารถเข้าถึงได้ และโดยรวมแล้วทั้งสองแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทกับลัทธิปัจเจกนิยม เป็นท่าทีของปัจเจกนิยมที่มุ่งเข้าหาตัวเองและจบที่ตัวเอง ด้วยการใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อประโยชน์ส่วนตัวเป็นการแสดงถึงมนุษย์ จากท่าทีนี้พุทธปรัชญาเถรวาทก็เช่นกันแต่ระดับความเข้มข้นต่างกันตามที่กล่าวมาแล้ว

สำนักอรรถิถาวนิยมเน้นให้มนุษย์อยู่กับตนเอง สร้างสิ่งของต่าง ๆ เพื่อตัวเองก่อนแนวคิดปัจเจกนิยมเป็นการมองตัวเราเองเป็นหลักใหญ่ก่อนสิ่งอื่นใด ก่อนที่จะมองออกไปถึงสังคมโดยรอบที่เราอยู่ เป็นการให้มนุษย์อยู่กับตนเอง จะมีความเข้มข้นมากกว่าแนวคิดของปัจเจกนิยมในทางพุทธปรัชญาเถรวาทที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์เหมือนกัน แต่ก็ยังมีความเป็นกลาง ๆ อยู่โดยแนวคิดปัจเจกนิยมของอรรถิถาวนิยมจะเห็นได้เป็นการแสดงถึงความเป็นมนุษยนิยม

ด้วยเหตุนี้การแสดงถึงปัจเจกบุคคล (individual) ที่หมายถึงบุคคลหรือสิ่งซึ่งมีอยู่ได้ด้วยตนเอง จึงกล่าวได้ว่าในแนวคิดปัจเจกนิยมในสำนักอรรถิถาวนิยมมีวิธีคิดในการแสดงถึงความเป็นบุคคลในการเป็นอยู่ตามแบบของตนเอง หากแต่ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดที่ว่า “ในฐานะหลักปฏิบัติของปัจเจกบุคคลแต่ละคนในสังคมจึงได้กล่าวถึง ความเมตตาที่พระพุทธองค์ทรงสอนใน

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕/๒๒.

^๖ พรเพ็ญ กงศรี พิษณุสิริ ถาวรเศรษฐ <http://www.l3nr.org/posts/262476>, (สืบค้นเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๗)

^๗ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐๔/๖๒.

ฐานะหลักปฏิบัติของปัจเจกบุคคล”^๔ จึงมีแนวคิดนี้อยู่หลายแห่งในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น การเข้าใจตนเอง การอยู่กับตนเอง เป็นการแสดงให้เห็นว่าพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นที่ตนเอง

หากกล่าวถึงมนุษย์ที่มีธรรมชาติ และธรรมชาติอันเป็นมโนสัญชาติญาณ คือ ความรักตนเอง โดยมีนักปรัชญาชื่อว่าโสกราตีสได้กล่าวถึงแนวคิดที่แสดงออกถึงความเป็นปัจเจกว่า “จงรู้จักตัวเจ้าเอง” หากแต่ว่า แนวคิดเรื่องปัจเจกบุคคลของพุทธปรัชญาเถรวาทมีความเชื่อว่าเราต้องช่วยตัวเอง นี่แหละคือประเด็น ที่ทางพุทธปรัชญาเถรวาทแสดงให้มนุษย์เห็นว่า มนุษย์นั้นต้องพึ่งพาตนเองเป็นในระดับแรกก่อน เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ถึงที่สุดก่อน แล้วให้เกื้อกูลผู้อื่นตามความสามารถที่ตนเองจะเกื้อกูลได้

ปัจเจกบุคคลตามแนวคิดของอรรถิถาวนิยม ได้กล่าวถึงบุคคลที่สามารถสร้างประโยชน์แล้วพัฒนาตนเองได้ด้วย “ความจริงการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องของประสบการณ์ภายในของคนแต่ละคน”(truth is subjectivity) คือ การดำรงชีวิตของใครคนหนึ่งโดยเฉพาะ การดำรงชีวิตที่มีลักษณะเป็นปัจเจกในการดำเนินชีวิตทั่วไป หากแต่แนวคิดเรื่องปัจเจกนิยามที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงบุคคลเพื่อเป็นการยืนยันว่า เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้คนฝึกฝนอบรมจิต ซึ่งชี้ให้เห็นว่าค่าของความเป็นมนุษย์ ในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงธรรมนั้นเกิดจากการพัฒนาตนด้วยตนเอง และทางตะวันตกเองก็ยังมีแนวคิดเรื่องชีวิตที่นักปรัชญาได้กล่าวไว้อีก โดยมีนักปรัชญาที่ชื่อเกียกเกอการ์ดได้มีแนวคิดว่า “การมีชีวิตที่แท้จริงต้องเกิดจากความต้องการของปัจเจกตนเองไม่ใช่การถูกชี้นำจากสังคมหรือศาสนจักร มนุษย์ในฐานะปัจเจกชนต้องรู้ด้วยจิตสำนึกของตน โดยมนุษย์ต้องมีความจริงใจและซื่อสัตย์ต่อตนเอง

หากจะกล่าวถึงแนวคิดของทั้งสองแล้ว โดยมีการแสดงถึงการพัฒนาตนเอง โดยจัดระดับบุคคลไว้ คือ อุดมภูติปัญญา ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน คนที่มีปัญญาสูงวิปจิตปัญญา ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ คนที่มีปัญญาค่อนข้างสูง เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้ คนที่มีปัญญาพอที่จะแนะนำได้ ปทปรมะ ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ หากจะกล่าวถึงหลักสี่อย่างที่กล่าวมาแล้วความเป็นปัจเจกบุคคลในทางพุทธปรัชญาเถรวาท มีความเป็นปัจเจกบุคคล ที่แตกต่างกันตามความสามารถและตามระดับความรู้ของปัจเจกบุคคล

ความแตกต่างระหว่างแนวคิดปัจเจกนิยามของอรรถิถาวนิยมให้ความสำคัญกับมนุษย์ เพราะเชื่อว่ามนุษย์ล้วนแต่มีเอกลักษณ์ที่เป็นความพิเศษในแบบของตน มีความเท่าเทียมกันในทุกด้าน จึงเกิดแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับตนเอง และแต่ละคนก็เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ไม่มาแย่งเรื่องส่วนตัว

^๔ สมถการ พรมทา, พุทธปรัชญา มนุษย์สังคม และปัญหาจริยธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ ๒ เคล็ดไทย : กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์สยาม ๒๕๔๘), หน้า ๒๙๘.

และพึ่งพากันพอประมาณ แต่ถ้าเป็นแบบสุดโต่งก็จะมองว่าตนเองเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ตามแนวคิดปัจเจกนิยมที่ปรากฏทั่วไปของนักปรัชญาตะวันตก มีแนวคิดอยู่ ๒ ประการตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

แนวคิดปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาทศึกษาความเป็นมนุษย์ในด้านที่สามารถพัฒนาได้ ตามความเชื่อ ความชอบใจ การแสวงหาความรู้ปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีกล่าวถึงก็มีอยู่หลายที่ “ของมนุษย์ตามแนวคิดของพุทธปรัชญามีธรรมชาติประกอบด้วยร่างกายและจิต”^๙ หากมองถึงองค์ประกอบของมนุษย์แล้วตามแนวคิด ๒ ประการ ที่มีลักษณะต่างกัน การวิเคราะห์วิจารณ์ การแสดงความเห็นของตน เป็นสิ่งที่กำหนดให้เป็นอย่างไรอย่างหนึ่งไม่ได้ ส่วนนี้นับเป็น “ปัจเจกวินิจฉยัตถุ” คือ สิ่งที่ปัจเจกชนมีความเป็นอิสระส่วนบุคคลที่จะให้เป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง

ด้วยเหตุนี้แนวคิดปัจเจกนิยมของทั้งสองแนวคิดมีความแตกต่างกันในเรื่องของการปฏิบัติ ปัจเจกนิยมของสำนักอรรถิถาวินิยมเน้นที่ตนเองแต่ก็ไม่ได้กล่าวถึงวิถีปฏิบัติแต่อย่างไรเพียงแต่กล่าวถึงรูปแบบของแนวคิดปัจเจกนิยม แต่แนวคิดปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีความกว้างมากในการกล่าวถึงตัวตน และความเป็นมนุษย์ตลอดได้แสดงถึงวิถีของการดำเนินเพื่อให้ถึงเป้าหมายของการปฏิบัติของปัจเจกด้วย

ปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องหน้าที่ หากกล่าวเรื่องหน้าที่ในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่เป็นการกล่าวถึงเหตุและผล กับความเป็นไปตามเหตุปัจจัยของลักษณะธรรมชาติที่เรียกว่า กฎปฏิจจสมุปบาท ที่สิ่งมีจริงตามธรรมชาติจะต้องทำตามหน้าที่ของมันเอง “กฎปฏิจจสมุปบาทที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ส่วนมากจะตรัสเกี่ยวกับปัจจัย ๑๒ อย่างมีวิชาเป็นต้นซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย”^{๑๐} การดำเนินของกฎธรรมชาติที่เราเรียกว่าการทำหน้าที่ของเหตุและปัจจัยทั้ง ๑๒ เป็นเรื่องของหน้าที่

แนวคิดปัจเจกนิยมที่แสดงถึงหน้าที่ คือ “แต่ละข้อเป็นทั้งเหตุและผลอยู่ในตัว เมื่อองค์ประกอบข้อหนึ่งเกิดขึ้น ส่วนที่เหลือก็เกิด เมื่อองค์ประกอบข้อหนึ่งดับ ส่วนที่เหลือก็ดับไป

^๙ ปฐมัม บัญศรีตัน, พุทธอภิปรัชญาความจริงเกี่ยวกับจักรวาล โลก มนุษย์ และสังสารวัฏ, (สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๙.

^{๑๐} วัชระ งามจิตรเจริญ พุทธศาสนาเถรวาท (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถนนพระจันทร์ พ.ศ.๒๕๕๒), หน้า ๑๗๓.

ด้วย”^{๑๑} แนวคิดของกฎปฏิบัติจสมุปบาทเป็นหลักแนวคิดในเรื่องของลักษณะที่เป็นแนวคิดแบบปัจเจกนิยมทางพุทธปรัชญาเถรวาท แนวคิดปัจเจกนิยมของสำนักอรรถิถาวินยมกล่าวถึงแนวคิดในด้านการเลือกมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นของปรัชญา ด้วยการกล่าวว่่าก็เพราะว่ามนุษย์เป็น ในชีวิตของคนนั้น คนจะให้ความสำคัญและสนใจในความจริงของตัวเอง คือ มนุษย์เท่านั้นที่พยายามค้นหาความเข้าใจใน (being) ของตัวเอง การพยายามค้นหาตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์นั้น เป็นข้อเท็จจริงที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงของตัวเอง

การดำเนินชีวิตส่วนตัวของมนุษย์เอง “ที่สงสัยความมีอยู่ของโลก” จึงนำมาสู่การค้นหาพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ “รูปแบบที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองธรรมชาติของตนเอง” “มนุษย์นั้นเป็นผู้ที่มีความสามารถและความกล้าหาญทั้งในด้านการทำความดี ที่เรียกว่า กุศลกรรม และในการทำความชั่ว ที่เรียกว่า อกุศลกรรม และมนุษย์สามารถและอาจหาญฝึกฝนพัฒนาตนให้สูงส่งได้จนถึงขั้นเป็นพระพุทธเจ้าได้”^{๑๒} แนวคิดเรื่องมนุษย์ของสำนักอรรถิถาวินยมกล่าวถึงมนุษย์ต้องดำเนินชีวิตด้วยตนเอง และต้องศึกษากับความเป็นธรรมชาติของตนเอง ก็เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง แต่แนวคิดในพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงความสามารถของมนุษย์ในการพัฒนาตนเองให้เข้าใจธรรมชาติ และพัฒนาให้ได้มากกว่าความเป็นมนุษย์ที่เป็นอยู่ ทั้งสองแนวคิดนี้มีความคิดในเรื่องปัจเจกนิยมต่างกัน ด้วยความเข้มข้นของการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงธรรมชาติ

แนวคิดปัจเจกนิยมจึงเสนอแนวคิดให้กลับมาหาตัวตน โดยแสวงหาความสำคัญของการดำรงอยู่ของมนุษย์”(human existence) มาเป็นแกนกลางในการทำความเข้าใจมนุษย์ แนวคิดเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท คือ “การแยกแยะให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์ ด้วยการถ่ายทอดความยึดมั่นถือมั่นในอัตตา ความเป็นตัวตน ความมีอัตตา การปฏิเสธความมีอยู่ของอัตตา”^{๑๓} ซึ่งเป็นการกล่าวถึงมนุษย์ในแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท

จากแนวคิดของทั้งสองแนวคิด คือ ของพุทธปรัชญาเถรวาท กับแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกที่มีความคิดในเรื่องของมนุษย์ในแบบแนวคิดปัจเจกนิยมของสำนักอรรถิถาวินยม เสนอแนวคิดให้กลับมาหาตนเอง และแสวงหาตนเอง แต่ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทเสนอแนวคิดที่แสดงถึง

^{๑๑} อธิปไตย เกิดแก้ว, พุทธปรัชญา มิติการมองโลกและชีวิตตามความจริง, (โครงการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๗.

^{๑๒} ปฐม บัญศรีตัน, พุทธอภิปรัชญาความจริงเกี่ยวกับจักรวาล โลก มนุษย์ และสังสารวัฏ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๐.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓.

ความลึกซึ้งด้วยการให้ความสำคัญแก่บุคคลมากกว่าด้วยการกลับมาหาตนเองแล้วแยกแยะจนถึงขั้นไม่มีตัวตน ในแนวคิดนี้ ใครจะทำได้นั้นขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล

๔.๒ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแนวคิดปัจเจกนิยม

การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมของทั้งสองแนวคิดเพื่อทำความเข้าใจความเป็นปัจเจกนิยมของทั้งสองแนวคิดว่า ปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นแนวคิดอย่างไร ? และมีแนวคิดใดบ้างที่มีความสอดคล้อง และเกี่ยวข้องกันอย่างไร ? ในแนวคิดของสำนักอรรถิภาวนิยมในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร ? ดังจะได้วิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

แนวคิดปัจเจกนิยมของฌึง-ปอล ชาร์ตร์เป็นแนวคิดหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้อง กับแนวคิดของปัจเจกนิยมดังที่ได้ให้ความหมายของเสรีภาพไว้ว่า “เป็นความสามารถที่จะเลือกทำอะไรก็ได้ตามเจตจำนงของตนเอง” จากแนวความคิดของมนุษย์เอง เป็นปัญหาสำคัญของคำถามที่ว่ามนุษย์ คือ ใคร มนุษย์ประกอบด้วยอะไร และมนุษย์สามารถสร้างชีวิตของตนให้เป็นไปตามความต้องการอย่างมีเสรีภาพตามแนวคิดของสำนักอรรถิภาวนิยม

พุทธปรัชญาเถรวาทพยายามแสวงหาคคุณค่าอันแท้จริงของมนุษย์ที่จะเป็นอิสระจากอัตตา และตัณหา^{๑๔} แนวคิดเรื่องเสรีภาพของพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวว่อย่างนี้ คือ เสรีภาพในการทำที่ไม่ถูกบังคับ ไม่ถูกจำกัด ไม่ถูกลดฐานะ เช่น เป็นทาส แต่เสรีภาพนี้สามารถกระทำได้โดยปลอดจากอุปสรรค ที่เรียกว่าการแสดงทางกาย โดยมีการแสดงเสรีภาพในการพูดที่ไม่ติดขัด อันมีสาเหตุมาจากเงื่อนไขต่าง ๆ แต่สามารถพูดได้ สามารถดำเนินชีวิตที่ไม่วุ่นวาย ไม่งามของบุคคลอื่นได้อย่างสร้างสรรค์ ที่เรียกว่าการแสดงทางวาจา

เสรีภาพในการคิดที่ไม่ถูกครอบงำด้านความคิด ความเห็น แต่สามารถคิดเห็นได้ด้วยตนเอง เช่น สามารถพิจารณา ทบทวนก่อนทำ ก่อนพูด ฉะนั้นเสรีภาพทั้งของสำนักอรรถิภาวนิยมและของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีความสอดคล้องกันมาก หากแต่ว่าอยู่ที่การแสดงออกของเสรีภาพนั้นผู้ที่กระทำต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่จะเกิดตามมาด้วย ดังกล่าวถึงเจตจำนงของมนุษย์เป็นสมรรถนะที่เชื่อว่ามีเหตุผลในตัวของมันเอง ด้วยทำที่ที่เราทดสอบการกระทำที่กำหนดเหตุของเจตจำนงโดยปราศจากเหตุผลก็จะพบเฉพาะเจตจำนงเท่านั้น

^{๑๔} วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม, ๒๕๕๘), หน้า ๓๑.

แนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมทางตะวันตกที่กล่าวถึงเสรีภาพแห่งเจตจำนง (Liberty of the will) โดยการแสดงถึงเสรีภาพของมนุษย์ที่จะทำสิ่งใดก็ได้ตามปรารถนา เสรีภาพในความหมายที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมตามแนวคิดของสำนักอรรถิภาวนิยม แต่แนวคิดเรื่องเสรีภาพที่มีในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นเสรีภาพที่มนุษย์สามารถเลือกที่จะปฏิบัติได้ว่า “ความริเริ่ม ความพากเพียร ความบากบั่นมีอยู่ ที่จะทำให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ได้”^{๑๕} มนุษย์เองสามารถที่จะริเริ่มกระทำอะไรบางอย่างโดยมนุษย์เอง ไม่ได้ถูกสถานการณ์และเหตุปัจจัยเดิมควบคุมบังคับอย่างสิ้นเชิง

อิสระของมนุษย์เป็นเสรีภาพ คือ การพัฒนาปัจเจกบุคคลของพุทธปรัชญาเถรวาท คือ มีหลักคำสอนที่มุ่งเน้นให้ทุก ๆ ชีวิตมีการพัฒนาตนเอง และพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน เพื่อเพิ่มพูนคุณค่าในตัวเองและสังคมให้มีคุณธรรม และส่งเสริมคุณธรรมให้มั่นคงก้าวหน้า เพราะมนุษย์กับเสรีภาพแยกออกจากกันไม่ได้ ไม่ว่าจะในกรณีใดมนุษย์ไม่อาจจะเข้าใจได้ว่าทำไมตนจึงต้องมีเสรีภาพ

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นนั้นคำถามมีอยู่ว่าเสรีภาพเป็นอย่างไร ปัจเจกนิยมพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวความคิดเรื่องเสรีภาพ เป็นการแสดงให้เห็นถึงหลักคำสอนที่สนับสนุนเสรีภาพของปัจเจกบุคคล เพื่อแสดงให้เท่าทันต่อโลกในสมัยนิยมได้อย่างมีความหมาย เพราะปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ นับได้ว่าเป็นคำสอนที่ควรค่าแก่การนำมาพิสูจน์ในแง่ของการประพฤติปฏิบัติ อย่างคำกล่าวที่ว่า “ภิกษุจงมีตนเป็นเกราะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง”^{๑๖} จากคำสอนที่กล่าวมาแสดงให้เห็นแนวคิดปัจเจกนิยมเป็นแนวคิดที่สำคัญในการเข้าใจตนเองเป็นอย่างดีในทางพุทธปรัชญาเถรวาท

ด้วยเหตุนี้แล้วแนวคิดเรื่องเสรีภาพของพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นอย่างยิ่ง คือ หลักคำสอนที่มุ่งส่งเสริมเสรีภาพและการใช้เสรีภาพของปัจเจกบุคคลของเสรีภาพที่ปรากฏนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญตามลำดับ คือ เสรีภาพและความหมายหลักการส่งเสริมเสรีภาพ ศักยภาพของบุคคล ความสามารถในการกระทำ และจุดมุ่งหมายของบุคคลที่แสดงถึงความเป็นธรรมชาติ

พุทธปรัชญาเถรวาทเชื่อเรื่องกฎธรรมชาติ ตามหลักที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นจึงดับ^{๑๗} มนุษย์ต้องรับผลจากสิ่งที่ตนกระทำไว้ โดยพื้นฐานของมนุษย์แล้วต้องมีสิทธิและเสรีภาพจึงจะเป็นปัจเจกบุคคลได้ ดังที่นักปรัชญาทางตะวันตกได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์คือเสรีภาพ” หรือ “เสรีภาพคือความเป็นมนุษย์” ดังนั้นแล้วแนวคิดเรื่องเจตจำนงเสรีของพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิด

^{๑๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๓๒/๑๖๔.

^{๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๕/๑๑๑.

^{๑๗} วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทรรค:พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๐.

เรื่องเจตจำนงเสรีของนักปรัชญาตะวันตกมีความคิดที่สอดคล้องกันในบางอย่าง หากเป็นเจตจำนงเสรีแบบสุดโต่งพุทธปรัชญาเถรวาทไม่เห็นด้วย พุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดเป็นกลาง ๆ

แนวคิดที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์กับปรากฏการณ์ต่าง ๆ คือ “เมื่อมนุษย์เข้าใจโลกและชีวิต ซึ่งจะเป็นวิธีการนำสู่เป้าหมายของชีวิตในระดับปัจเจก”แนวคิดในเรื่องมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นกล่าวว่า ปัจเจกบุคคลเป็นเสรีชน มีเสรีภาพจากสิ่งบีบคั้นต่าง คือ สรรพกิเลสและสังขตธรรมทั้งปวงและเสรีภาพที่ว่่านี้ ก็เป็นการแสดงออกถึงเสรีภาพที่ไม่เกินวิสัยของมนุษย์ อย่างน้อยมนุษย์ก็ต้องยอมรับว่าทุก ๆ ชีวิตมีการตัดสินใจเลือกประพฤติกและการเข้าถึงได้ตามลำดับ

สำนักอรรถิถาวยินยอมได้เสนอแนวคิดว่่า “ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ คือ เหตุผลและเสรีภาพ”เพราะค่านั้เป็นนักปรัชญาเหตุผลนิยม จึงได้วางกฎสากลไว้สองอย่าง คือ กฎสากลแห่งธรรมชาติ กับกฎสากลแห่งเสรีภาพ ในแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดในเรื่องในเรื่องเสรีภาพที่กล่าวถึงในวิมุติคือเสรีภาพ ในความหมายที่ครอบคลุมการตัดสินใจเลือก คิด พุด ทำในชั้นโลกียวิสัย (บุคคลทั่วไป) เกี่ยวกับการน้อมจิตไป (อธิมุติ) ในแนวคิดทางตะวันตกกล่าวถึง เสรีภาพควรเป็นจุดหมายสำคัญที่สุดของมนุษย์ เพราะมนุษย์ต้องมีเสรีภาพเท่านั้น จึงจะส่งเสริมการกระทำที่เพิ่มเกียรติศักดิ์ของมนุษย์ได้

แนวคิดปัจเจกนิยมของอรรถิถาวยินยอม คือ “ความเป็นปัจเจกบุคคล เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ด้วยเหตุนี้จากที่ปรากฏมานั้ในแนวคิดทั้งของทั้งกล่าวถึงการทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งและมีเสรีภาพจากสิ่งรบกวนอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการกระทำในขณะนั้น ๆ เช่น ความหลุดพ้นเป็นอิสระด้วยอำนาจแห่งความรักความปรารถนาดี

สำนักอรรถิถาวยินยอมที่เชื่อว่า “มนุษย์มีอำนาจในการกำหนดตัวเอง อันหมายถึงเสรีภาพนั้นเอง” ที่เป็นการแสดงถึงความเป็นตัวตนของเราเองตามที่มิกล่าวในพระไตรปิฎกว่่า ถ้าภิกษุหนึ่งหวังว่่า “เราพึงทำให้แจ้จแจ้โตวิมุติ ปัญญาวิมุติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน” เมื่อมีเหตุ เธอย่อม บรรลุความเป็นผู้เหมาะสมที่จะประจักษ์ชัดในธรรมนั้น”^{๑๙}แนวคิดปัจเจกนิยมกับเสรีภาพ คือ คุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ “มนุษย์ไม่สามารถเป็นทาสบางเวลาและเป็นเสรีภาพบางเวลาได้ เขาเป็นเสรีภาพอย่างเต็มที่ตลอดกาล จากเจตจำนงเสรีที่แสดงมานั้ทั้งสองแนวคิดกล่าวถึงเจตจำนงเสรีตามแบบต่าง ๆ แต่เจตจำนงเสรีในแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท

^{๑๘} วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,(ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม, ๒๕๕๘),หน้า ๒๖.

^{๑๙} อัง.ปณฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๓/๓๐.

วาท กล่าวว่ามนุษย์มีอิสระในการเลือกก็จริง แต่การเลือกนั้นต้องอยู่ในขอบเขตที่จำกัด และขอบเขตความสามารถของแต่ละปัจเจกบุคคล

ด้วยเหตุนี้แนวคิดเรื่องเสรีภาพที่กล่าวใน วิมุตติจึงเป็นเสรีภาพที่รวมเอาความหลุดในทุก ระดับ เช่น เสรีภาพในระดับทั่วไป (โลกียวิมุตติ) ระดับที่สูงขึ้นและสูงสุด (โลกุตตรวิมุตติ) แต่ทั้งหมดรวมเรียกว่า วิมุตติ เป็นความหลุดพ้น (Liberation) อย่างเดียวกัน “พระพุทธศาสนา มี วิมุตติ หรือ ความมีอิสรภาพเป็นจุดหมายสำคัญ และไม่ใช้เป็นเพียงจุดหมายเท่านั้น แต่มีอิสรภาพเป็นหลักสำคัญ ทั่วไป”^{๒๐} ในความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวอย่างนี้ แต่อย่างไรความเป็นเสรีภาพของทั้ง อัตถิภาวนิยมและเสรีภาพของพุทธปรัชญาเถรวาทก็แสดงถึงมนุษย์เป็นหลัก

เสรีภาพของปัจเจกบุคคลในการเลือกและตัดสินใจด้วยตนเอง และการเลือกที่จะ รับผิดชอบและไม่รับผิดชอบต่อตนเอง เสรีภาพของเจตจำนงในการเลือกภาระกิจที่จะกระทำโดย ปราศจากการบังคับแต่เป็นอย่างสอดคล้องกับอุดมคติหรือทัศนคติทางศีลธรรมของปัจเจกบุคคลตาม แนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท ยังสะท้อนให้เห็นว่าเสรีภาพ คือ แนวความคิดที่เกี่ยวกับการกระทำ โดยตรง เพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับเสรีภาพของปัจเจกบุคคลตามแนวคิดพุทธปรัชญาเถรวาท อย่างถูกต้อง แนวคิดเรื่องเสรีภาพในความหมายเกี่ยวกับการกระทำดังกล่าว และที่สำคัญยังสะท้อน ให้เห็นว่า

ปัจเจกนิยมกับเสรีภาพกับการส่งผลของกรรมเป็นการอธิบายแนวคิดเรื่องของหน้าที่ และ แสดงถึงความมีเสรีภาพในการกระทำของมนุษย์ ที่แสดงถึงการกระทำของบุคคลนั้น ในทางพุทธ ปรัชญากล่าวถึงการทำหน้าที่ของกรรมที่เป็นการทำหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา ที่ปรากฏเกิดขึ้นของแต่ละปัจเจกบุคคล หรือกล่าวถึงเจตนาเป็นตัวกรรม ปัจเจกบุคคลคิดแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา และ ใจ

๔.๒.๑ เสรีภาพกับการกระทำ

แนวคิดเรื่องเสรีภาพกับการกระทำ คือ กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ อย่าง คือ ๑ ชนก กรรม “เป็นกรรมที่ทำให้วิบากและกัมมชรูปเกิดขึ้น”^{๒๑} จากการแสดงแนวคิดนี้ซึ่งเป็นกรรมดีหรือ อกรรมชั่วที่ทำไว้ อันเป็นผลส่งผลให้เกิดในภพภูมิต่าง ๆ ถ้าดีส่งผลให้เกิดในสุคติ ถ้าชั่วส่งผลให้เกิดในทุคติ

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เจริญติ่มนังการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๓๒.

^{๒๑} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **กรรมที่ปณี**, เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕.

และยังทำหน้าที่หล่อเลี้ยงชีวิตใหม่ให้ดำรงอยู่ และดำเนินกิจกรรมตามสภาพของกรรมจนครบอายุขัย การทำหน้าที่ของกรรมนี้เป็นเรื่องเฉพาะของบุคคลไปไม่มีใครทำแทนและรับแทนกัน

๒ อุปถัมภ์กรรม “มีหน้าที่ช่วยอุปถัมภ์ค้ำชูสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในภูมิต่าง”^{๒๒} เป็นกรรมที่ทำหน้าที่สนับสนุนส่งเสริม แนวคิดของชนกรรมที่กำลังให้ผลให้ได้ผลเต็มที่ตลอดจนสนับสนุนส่งเสริมชีวิตที่ชนกรรมให้เกิดและหล่อเลี้ยงไว้ให้เจริญเติบโต และดำรงอยู่ได้นาน

๓ อุปปีฬกรรม “กรรมทำหน้าที่เบียดเบียนซึ่งสุขและทุกข์อันกรรมอื่นให้บังเกิดอันกรรมอื่นให้อุบตี”^{๒๓} แนวคิดนี้ทำหน้าที่คอยบั่นทอนผลของกรรมทั้งสองให้สั้นลง ถ้ามีความสุข ก็จะสุขไม่นาน ถ้ามีความทุกข์ก็จะทุกข์ไม่มากและไม่นาน

๔ อุปฆาตกรรม “มีหน้าที่เข้าไปฆ่ากรรมอื่น และวิบากคือผลแห่งกรรมอื่นให้สั้นลงอย่างเด็ดขาดทีเดียว”^{๒๔} แนวคิดนี้เป็นกรรมที่ตัดรอนชีวิตที่ชนกรรมให้เกิดและหล่อเลี้ยงไว้มิให้ไปผลและสูญสิ้นไป ตลอดจนตัดรอนชนกรรมอื่น แนวคิดเรื่องการทำหน้าที่ของกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นแนวคิดที่เกิด แก่ปัจเจกบุคคลแค่นั้น

ด้วยเหตุนี้แนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท ที่กล่าวถึงเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนาก็อิงอยู่กับความเชื่อในเรื่องกฎของธรรมชาติที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม^{๒๕} มนุษย์จะดีไม่ดียิ่งขึ้นอยู่กับการกระทำนั้นสอดคล้องกับกฎแห่งกรรมมากน้อยเพียงใด ดังนั้นแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องหน้าที่จึงมีการกล่าวถึงกรรมเป็นส่วนมากและเป็นหลักของพุทธปรัชญาเถรวาท ที่บอกการทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดี ด้วยการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงส่งเสริมให้มนุษย์แก้ปัญหาที่ตัวมนุษย์เอง

มนุษย์กับการทำหน้าที่ในการเลือกอย่างเสรีภาพการแสดงถึงแนวคิดของการพัฒนาความเจริญงอกงามของชีวิต ในระดับปัจเจกบุคคล และปัจเจกนิยม ในการกล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการดำเนินชีวิต ด้วยการไม่คบคนพาล แต่ให้คบแต่บัณฑิต พร้อมกับการบูชาคนที่ควรบูชาเป็นต้น ในแนวคิดนี้แสดงถึงเสรีภาพของมนุษย์ที่จะเลือกในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ก็แสดงถึงสิ่งที่มนุษย์เลือกกระทำนั้น มนุษย์เองจะต้องรับผิดชอบกับสิ่งที่ตามมาหลักจากที่มนุษย์เลือกทำไปแล้วเสมอ

^{๒๒} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร), กรรมที่ปณี, เล่ม ๑, หน้า ๓๗.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

^{๒๕} สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๔.

๔.๒.๒ การเลือกรับผิดชอบต่อผลที่เกิด

การเลือกรับผิดชอบมนุษย์มีเสรีภาพในการพึงพาตนเองเป็นหลัก เพราะการที่มนุษย์จะเลือกในการปฏิบัติตนเองให้เป็นคนดีหรือคนเลวมนุษย์ต้องเลือกด้วยตนเองและการเลือกที่จะเป็นสิ่งที่ใดนั้นก็ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองได้เลือกและสร้างสรรค์เอาไว้แล้ว “การศึกษาในสิ่งที่ถูกและสิ่งที่ดีในการกระทำ” แนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์ที่มีแนวคิดของปัจเจกนิยอันกล่าวถึงเรื่องการปฏิบัติของมนุษย์ว่า “มนุษย์แต่ละคนจะต้องหมั่นวิเคราะห์ตรองตรวจสอบความเป็นไปของจิตใจด้วยตัวเอง และพร้อมยกระดับจิตใจของตนเองขึ้นอยู่ตลอดเวลา”^{๒๖} ตามแนวคิดนี้แสดงได้ว่าปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงมนุษย์ต้องมีความสำนึกรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง จากแนวคิดนี้จึงมีความสอดคล้องกันกับนักสัตยชาติญาณนิยม ที่กล่าวถึงความถูกต้องนั้นเป็นแนวความคิดขั้นพื้นฐานจากความคิดของปัจเจกบุคคล

การปฏิบัติตนเองเพื่อความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติและแสดงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลในภายใต้กรอบของผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรม และหลักวินัยหลักปฏิบัตินี้จึงเป็นแนวคิดของพุทธจริยศาสตร์ที่กล่าวถึง ผลของผู้ที่ปฏิบัติตามมีความสัมพันธ์อยู่กับชีวิตมนุษย์นั่นคือ สัจจะอันแท้จริง แนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทในเรื่องความเชื่อว่ามีชีวิตที่มีความสามารถนั้นได้มีการกล่าวว่า “พระพุทธศาสนายอมรับความสำคัญของมนุษย์ว่ามีภาวะเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และฝึกได้จนถึงขั้นเป็นสัตว์ประเสริฐ”^{๒๗} หรือจะกล่าวอีกอย่างก็ คือ กฎเกณฑ์ของการประพฤติของมนุษย์ เพราะมนุษย์เราได้รับเสรีภาพแห่งเจตจำนงมา จึงมีเสรีภาพที่จะเลือกระหว่างความดีกับความชั่วร้าย ในแนวคิดของความเป็นปัจเจกนิยมที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท กับปรัชญาตะวันตกนั้น และแนวคิดของทั้งสองนี้แสดงได้ว่ามนุษย์เองมีความสามารถในการพัฒนาและมีความเป็นปัจเจกบุคคลต่างกัน

ความสำคัญในการปฏิบัติเพื่อให้รู้จักตัวเราเอง รู้จักธรรมชาติของเราเองว่าเราเป็นอะไร เมื่อรู้จักชีวิตของเราเองแล้ว เราจะรู้ว่าควรดำเนินชีวิตอย่างไร มีปัญหาอย่างไร ?” แนวคิดเรื่องการรู้จักตัวตนของเราเองกับรู้จักชีวิตในทางพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ได้แสดงถึงชีวิตในรูปแบบของแนวคิดปัจเจกนิยม คือ มนุษย์จะมีค่าได้ก็ด้วยการดำเนินชีวิตตามแนวทางของการทำงาน หมายถึง มรรคเจตนา

^{๒๖} ปรุฑม บัญศรีตัน, พุทธอภิปรัชญาความจริงเกี่ยวกับจักรวาล โลก มนุษย์ และสังสารวัฏ, หน้า ๑๔๖.

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๔๗.

วิชา มรรคปัญญา หรือสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นฝ่ายสมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ศิล หมายถึง สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และ สัมมาอาชีวะ^{๒๘} ปัจเจกนิยมนั้นจึงเป็นปรัชญาที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์และส่งเสริมมนุษย์ในการมองตนเอง รู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง และแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยตระหนักถึงเสรีภาพที่มนุษย์มีมาตั้งแต่เกิด จึงมีจุดเด่นที่น่าสนใจและสามารถนำมาใช้สำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน

จากแนวคิดเรื่องการพัฒนาตนเองของทั้งสองแนวคิด คือ แนวคิดปัจเจกนิยมของสำนักอรรถิภาวนิยมกับแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท จากที่ได้แสดงมาแล้วข้างต้นนั้น ท่าทีของทั้งสองแนวคิดมีความสอดคล้องกันในเรื่องของพัฒนาตัวมนุษย์ก่อนเป็นสำคัญ จะมีความแตกต่างกันก็คือ แนวคิดของนักปรัชญาอรรถิภาวนิยม

๔.๒.๓ ความรับผิดชอบต่อผลที่เกิด

ความรับผิดชอบเป็นการกล่าวถึงแนวคิดของการกระทำของมนุษย์ที่กระทำผ่านการเลือกของมนุษย์เอง ในด้านของความคิด และการลงมือกระทำ โดยกล่าวว่าบุคคลมีสิทธิและเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นและแสดงออก ด้วยการวิเคราะห์ถึงเสรีภาพที่มนุษย์สามารถแสดงออกได้ คือ “มนุษย์คือเสรีภาพ” หรือ “เสรีภาพคือความเป็นมนุษย์”^{๒๙} เป็นแนวคิดที่มุ่งหมายถึงมนุษย์และตัวตนของมนุษย์ การกล่าวถึงเสรีภาพก็ต้องจำเป็นมากที่จะกล่าวถึงเหตุผลของมนุษย์ในการแสดงออกของเสรีภาพด้วย ตามแนวคิดของอรรถิภาวนิยมที่แสดงถึงความรับผิดชอบก็คือ มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อ การกระทำของตนเองเสมอโดยปราศจากข้อแม้

เสรีภาพในการรับผิดชอบตามแนวคิดเรื่องเสรีภาพทางพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นแนวคิดของพฤติกรรม คือ กรรมในความหมายอีกประการหนึ่งที่กล่าวถึงกรรมอันเกิดจากเจตนาและส่งผลตามเจตนา มนุษย์เป็นเจ้าของกรรมที่ตนกระทำแล้ว ไม่ว่าจะกรรมนั้นจะดีหรือไม่ดี ผู้กระทำจะเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น “บุคคลทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เขาย่อมต้องรับผลแห่งกรรมนั้น”^{๓๐} จากการกล่าวถึงสิ่งที่มนุษย์เป็นอยู่นั้น เป็นการแสดงถึงการมีเสรีภาพแต่ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงผลที่เกิดมา บุคคลผู้กระทำกรรมนั้น ๆ ต้องรับผิดชอบด้วย ไม่ว่าจะผลจะออกมาดีหรือไม่ดี

^{๒๘} ชีวโชนิ เกิดแก้ว, พุทธปรัชญา มิติการมองโลกและชีวิตตามความจริง, หน้า ๙๗.

^{๒๙} Kenneth Shouler, *The every thing guide to understanding philosophy*, p. 245.

^{๓๐} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๑.

จากการกล่าวถึงเสรีภาพในการรับผิดชอบของแนวคิดปัจเจกนิยม ตามแนวคิดเรื่องเสรีภาพของอรรถิภาวนิยม และแนวคิดเรื่องเสรีภาพของพุทธปรัชญาเถรวาท หากจะมองในแง่ของความเป็นมนุษย์แล้วแนวคิดเรื่องเสรีภาพของพุทธปรัชญาเถรวาทมีความเข้มข้นมากกว่าแนวคิดเรื่องเสรีภาพของสำนักอรรถิภาวนิยมในเรื่องความเป็นปัจเจกนิยม อย่างที่แนวคิดที่แสดงออกถึงการให้เสรีภาพแก่มนุษย์ด้วยการกล่าวและให้ความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างมากคือ “ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ คือ เหตุผลและเสรีภาพ” ด้วยเหตุนี้แล้วมนุษย์มีศักดิ์ศรีด้วยการกระทำและการแสดงเหตุผลต่อตนเองเป็นเสรีภาพที่มนุษย์ซึ่งแสดงออกถึงศักดิ์ศรีของตนเองในแนวคิดของปรัชญาอรรถิภาวนิยมที่มีความเป็นปัจเจกนิยม โดยแนวคิดนี้มีความสอดคล้องกันกับแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทว่าบุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น

ดังนั้นแล้วบุคคลจะกระทำเหตุอย่างไรต้องได้รับผลเช่นนั้น อันเป็นเรื่องส่วนบุคคลและเจตนาที่คือเสรีภาพที่มนุษย์จะต้องรับผิดชอบไม่มีสิ่งใดมาบังคับมนุษย์ให้กระทำหรือไม่กระทำได้ เพราะมนุษย์มีอำนาจในการกำหนดตัวเอง อันหมายถึงเสรีภาพนั่นเอง และเสรีภาพที่เกิดขึ้นได้จะต้องมีความรับผิดชอบเกิดมาด้วยเสรีภาพนั้น ๆ จึงจะเป็นเสรีภาพที่เป็นสากล ซึ่งแนวคิดเรื่องเสรีภาพในการรับผิดชอบของพุทธปรัชญาเถรวาทจะกล่าวถึง “กรรม” ซึ่งเป็นคำกลาง ๆ อันเป็นการกระทำของมนุษย์ กรรมในความหมายนี้ก็คือการแสดงความรับผิดชอบนั่นเอง

มนุษย์มีความเป็นปัจเจกนิยมและมีเสรีภาพ ที่ต่างจากสิ่งอื่นในโลกนี้ เพราะมนุษย์สามารถจัดการตนเองให้เป็นหรือไม่เป็นอะไรก็ได้ ขึ้นอยู่กับการที่จะเป็นหรือไม่เป็นต่อตนเอง เสรีภาพจึงเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์กับเสรีภาพจึงเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ ถ้าไม่มีเสรีภาพมนุษย์ก็ไม่ต่างกับสิ่งของ ด้วยเหตุนี้มนุษย์ทุกคนจึงอยู่ในฐานะที่จะต้องเลือกด้วยตัวเขาเอง บางครั้งอาจจะเป็นการหลอกตัวเองก็ตามแต่มนุษย์ก็เลือกอย่างมีเสรีภาพ แต่มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการเลือกของตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยปราศจากความช่วยเหลือ

มนุษย์สามารถกระทำได้เพราะพื้นฐานของมนุษย์ มีความรักตัวเอง (self-loving creatures)^{๓๑} ด้วยเหตุนี้พื้นฐานของการรักตัวเองของมนุษย์จึงทำให้มีแนวคิดแบบปัจเจกนิยมของแนวคิดต่าง ๆ เช่นแนวคิดปรัถนิยมเชิงจริยศาสตร์หมายถึงว่าทุกคนมีหน้าที่ทางจริยธรรมที่จะต้องดูแลสุขทุกข์ของผู้อื่น ซึ่งก็หมายความว่าไม่มีใครมีหน้าที่ทางจริยธรรมในอันที่จะดูแลความสุขทุกข์ของตนเอง ด้วยเหตุนี้แนวคิดเรื่องของเสรีภาพกับการหลอกตัวเองของอรรถิภาวนิยมเป็นการแสดงถึง

^{๓๑} Peter A. Angeles, *Dictionary of Philosophy*, (New York: Harper&Row, 1981), p. 71.

ธรรมชาติของมนุษย์ที่มนุษย์มีความรักตัวเองเป็นหลัก แต่ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทมีการกล่าวถึงเรื่องอุดมคติต่าง ๆ ในการที่จะบอกกับตนเองและผู้อื่น

๔.๓ สรุป

จากผลการวิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ที่แสดงให้เห็นถึงความหมายและลักษณะต่าง ๆ ของปัจเจกแนวพุทธปรัชญาเถรวาท จากการศึกษาที่ค้นคว้าจากข้อมูลต่าง ๆ กับแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมของนักปรัชญาทั้งหลายในการเข้าถึง ความแตกต่างระหว่างปัจเจกนิยมของสำนักอรรถิภาวนิยมกับปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อนำมาวิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดที่เกี่ยวข้อง มีแนวคิดเรื่องเสรีภาพ แนวคิดเรื่องหน้าที่ และแนวคิดในด้านต่าง ๆ คือ ในด้านอภิปรัชญาในด้านจริยศาสตร์ จากการศึกษาและค้นข้อมูลมาแต่ละบทนั้น ปรากฏแนวคิดของปัจเจกนิยมที่กล่าวถึงความเข้มข้นต่างกัน คือ

แนวคิดปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นแนวคิดทางปรัชญาชีวิต และวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ตามแบบของธรรมชาติ คือ การเป็นอยู่ การใช้ชีวิต และการวางเป้าหมายชีวิต ตามแบบของเสรีภาพที่มนุษย์พึงมีพึงเป็น ส่วนแนวคิดปัจเจกนิยมของตะวันตก เป็นแนวคิดทางปรัชญาที่เป็นการมองสิ่งเฉพาะแค่สิ่งเดียวและยังมองการกระทำเฉพาะที่เป็นหลักของกฎที่มีข้อจำกัด แต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้มองถึงบริบทส่วนรวมของการเป็นอยู่ของมนุษย์ และการดำเนินชีวิต กับด้วยการพัฒนาชีวิตมนุษย์อย่างมีเป้าหมาย

ดังนั้นแล้วปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาท กับแนวคิดปัจเจกนิยมของตะวันตก อันมีแนวคิดเรื่องปัจเจกบุคคล กับแนวคิดเรื่องอัตวิสัย และเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ จึงมีความแตกต่างกันในเรื่องของแนวคิด และในเรื่องของการดำเนินชีวิต พร้อมด้วยเรื่องของการพัฒนามนุษย์อย่างมีเป้าหมาย

ปัจเจกบุคคลเป็นฐานของการเกิดแนวคิดที่พัฒนาให้เกิดปัจเจกนิยมที่เป็นหลักปฏิบัติของการแสดงออกของมนุษย์พร้อมกับการเข้าถึงความจริง ด้วยการกล่าวถึงการแสดงออกของเสรีภาพตามแนวคิดของเสรีนิยม เพื่อแสดงออกถึงความสอดคล้องในการพัฒนาแนวคิดแบบปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาทพร้อมทั้งของตะวันตก และแนวคิดของปรัชญาอรรถิภาวนิยม

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย ข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะ

๕.๑. สรุปผลการวิจัย

แนวคิดปัจเจกนิยมตามความหมายของปรัชญาอัตถิภาวนิยม ก็มีการกล่าวถึงว่า ปัจเจกนิยมจะศึกษาพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ด้วยกระบวนการทางความคิดของบุคคลนั้น ๆ เพื่อที่จะสามารถทำความเข้าใจ แนวคิดปัจเจกนิยม จากท่าทีของปัจเจกนิยมจึงมุ่งที่จะศึกษาที่ตัวเอง ด้วยการใช้สิทธิเสรีภาพเพื่อประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก นักคิดของปรัชญาแนวนี้ โดยทั่วไปจะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในอิสรภาพ และยอมรับในผลสืบเนื่องจากการกระทำของปัจเจกนิยม และยิ่งเชื่อว่าปัจเจกบุคคลนั้นจะต้องรับผิดชอบกับทางเลือกที่ได้เลือกไว้แล้วด้วย หรือส่วนบุคคลเป็นสำคัญ

ความหมายของปัจเจกบุคคลว่ามนุษย์มีความเป็นธรรมชาติ และธรรมชาติอันเป็นความรักตนเอง ที่เป็นตัวสร้างสรรค์พฤติกรรมทั้งหมดของมนุษย์ แนวคิดปัจเจกบุคคลของมนุษย์ก็สามารถสร้างประโยชน์แล้วพัฒนาตนเองได้ด้วย จึงแสดงให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตของมนุษย์เอง มนุษย์ต้องอยู่ด้วยตนเอง ด้วยการพยายามค้นหาตัวตนที่แท้จริงของตนเองให้พบ จึงไม่มีอะไรมาบังคับมนุษย์ได้

แนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับปัจเจกนิยมเป็นแนวคิดเรื่องเสรีภาพอันเป็นการกระทำของมนุษย์ แนวคิดเรื่องเสรีภาพของปัจเจกนิยม ความมีเสรีภาพของมนุษย์เป็นสิ่งที่บอกให้รู้ว่ามนุษย์เกิดมา มีสิทธิ เสรีภาพ พร้อมกับด้วยความเสมอภาค จากแนวคิดนี้ด้วย การส่งเสริมมนุษย์ให้มองเห็นตัวเอง เข้าใจตัวเอง ค้นหาตัวเอง แล้วแก้ปัญหาด้วยตัวเอง และเสรีภาพของปัจเจกบุคคลที่แสดงออกมาให้เห็นในการกระทำที่เกิดจากกาย วาจา ฉะนั้นปัจเจกนิยมกับปัจเจกบุคคลมีแนวคิดเดียวกันในเรื่องของเสรีภาพ แต่มีความกว้างและแคบต่างกันตามบทบาท

ด้านการพัฒนาตนเอง จัดเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สะท้อนจากธรรมชาติในจิตมนุษย์ของแต่ละปัจเจกบุคคล ในแนวคิดนี้ปัจเจกบุคคลสามารถตอบสนองธรรมชาติของตนเองตามเจตจำนงได้อย่างอิสระ แต่ในความเป็นอิสระของบุคคลจึงต้องมีความรับผิดชอบต่อผู้อื่นด้วยจึงจะถือได้ว่าความเป็นอิสระอย่างแท้จริง

ด้านให้ความสำคัญในการปฏิบัติเพื่อให้รู้จักตัวเราเอง รู้จักธรรมชาติของเราเองว่าเราเป็นอะไร เมื่อรู้จักชีวิตของเราเองแล้ว เราจะรู้ว่าควรดำเนินชีวิตอย่างไร มีปัญหาอย่างไร หมายถึงเข้าใจมนุษย์ด้วยกันในแบบที่มนุษย์เป็นอยู่

ความสัมพันธ์ของแนวคิดปัจเจกนิยมกับเสรีภาพ การให้ความสำคัญต่ออิสระภาพความเป็นมนุษย์ แนวคิดของปัจเจกนิยมนั้นมีเสรีภาพในการเป็นอยู่ตลอดเวลา และเป็นเสรีภาพของบุคคลที่มีเป้าหมายในการดำเนินวิถีชีวิต

ปัจเจกนิยมกับการเลือกที่มีเหตุผล และมีเสรี มีความริเริ่มสร้างสรรค์ และรู้จักคุณค่าอย่างเสรี อัตตาเป็นสิ่งที่มีความจริยธรรม รู้จักจัดระเบียบและควบคุมสิ่งที่รับรู้โดยใช้เหตุผล แล้วปรับปรุงนำมาใช้ให้เหมาะสมกับชีวิต

แนวคิดปัจเจกนิยมได้กล่าวถึงการศึกษาความเป็นมนุษย์โดยส่วนมาก มนุษย์สำคัญอย่างไรในการเข้าถึงตนเอง ไม่ว่ามนุษย์จะมีความคิดอย่างไรแล้วแต่ มนุษย์ก็มีเสรีภาพในการคิด และการดำเนินชีวิต เพราะความเป็นปัจเจกบุคคลของมนุษย์นั้นมีคุณค่าซึ่งต้องได้รับความเคารพเป็นอันดับแรกจากตัวเองก่อน

แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท

ศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ในคัมภีร์พระพุทธานามามีหลักคำสอนที่แสดงถึงการพึ่งตนเองอยู่หลายที่ ดังเช่นหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งของเราได้ จากหลักธรรมที่กล่าวมาจึงทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาความเป็นแนวคิดปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาท โดยได้ศึกษาตามลำดับของแนวคิดต่าง ๆ มีดังนี้

พุทธปรัชญาเถรวาทเกิดจากความพยายามและความมุ่งมั่นของเจ้าชายสิทธัตถะเพื่อจะแสวงหาความจริงในธรรมชาติเพื่อขจัดทุกข์ จึงเป็นเหตุให้เจ้าชายออกบวช เพื่อค้นหาตนเองและความจริง และพัฒนาตนเอง ให้เข้าถึงความรู้แจ้งกับความเป็นจริงของปรากฏการณ์ต่าง แล้วเข้าถึงความเป็นพระพุทธเจ้า

แนวคิดเรื่องปัจเจกบุคคลในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นแนวคิดที่กล่าวถึงความเป็นผู้ที่สามารถที่จะเข้าใจความหมายของการดำเนินชีวิต ตามแบบของพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีการจัดลำดับไว้แล้วว่า คนที่มีปัญญาสูงเรียนรู้ได้เร็ว คนที่มีปัญญาค่อนข้างสูงเรียนรู้ได้ดีคนที่มีปัญญาพอที่จะแนะนำได้ยังมีหวังที่จะสามารถเข้าถึง บุคคลจำพวกนี้เป็นคนที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทของธรรมหรือความหมายของธรรม

แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม แนวคิดของกรรมในอีกความหมาย คือ การกระทำที่เกิดทางใจ แล้วแสดงออกมาทางวาจา และทางกายของบุคคลแต่ละบุคคล ซึ่งก็เป็นเรื่องเฉพาะตนในการแสดงออกมาไม่ว่าจะทำทาง การคิด และวาจาที่กล่าวออกมา “ตนทำบาปกรรมเอง ก็เศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปกรรมเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์ และไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้ เป็นแนวคิดเฉพาะบุคคล

กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม กฎแห่งกรรมในประเด็นนี้ คือ กฎแห่งเหตุและผลในประเด็นที่ ๑ นั้นเองแต่ใช้ในความหมายที่แคบกว่ากฎแห่งกรรมในประเด็นที่ ๑ ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต แต่กฎแห่งกรรมในประเด็นที่ ๒ นี้ครอบคลุมเฉพาะสิ่งมีชีวิตที่เป็นสัตว์โลกเท่านั้นไม่หมายรวมไปถึงสิ่งมีชีวิตประเภทพืชด้วยยิ่งกว่านั้นสิ่งมีชีวิตที่กฎแห่งกรรมในฐานะที่เป็นกฎทางศีลธรรมครอบคลุมไปถึงเฉพาะก็ที่สามารถมี

แนวคิดเรื่องความแตกต่างของกรรม เจตจำนงเสรีได้เท่านั้นสิ่งมีชีวิตที่ดำรงชีพอยู่โดยอาศัยสัจธาตุญาณล้วน ๆ อยู่ในขอบเขตของกฎแห่งกรรมในประเด็นที่ ๑ แต่ไม่อยู่ในขอบเขตของกฎแห่งกรรมในประเด็นที่ ๒ เพราะพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตที่ยังอยู่ในระดับที่ไม่อาจมีเจตจำนงเสรีได้นั้นเป็นพฤติกรรมที่ถูกกำหนดโดยสัจธาตุญาณล้วน ๆ พฤติกรรมประเภทนี้ไม่อาจกำหนดด้วยคุณค่าทางศีลธรรมได้ นั่นคือ ไม่อาจกำหนดว่าเป็นพฤติกรรมที่ดีหรือชั่วตามมาตรฐานทางศีลธรรมที่เข้าใจกันในสังคมมนุษย์

แนวคิดเรื่องปฏิจจสมุปบาท สำหรับปฏิจจสมุปบาทช่วงที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์นั้นมีความลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง โดยเป็นหลักในการแสดงถึงคำสอนทางพุทธปรัชญาเถรวาท เน้นเรื่องของการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ ซึ่งก็เป็นการอธิบายถึงความเป็นปัจเจกนิยมมาก ด้วยการแสดงถึงการเกิด และการดับของชีวิต ในการพยายามพัฒนาตนเองด้วยตนเอง

แนวคิดเรื่องการพึ่งตนเอง จากแนวคิดนี้เป็นเรื่องของการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ให้บรรลุเป้าหมาย เพราะจะสำเร็จหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับ การเข้าใจตนเองก่อนว่า ตัวเราเองต้องการอะไร และจะอย่างไรเพื่อให้เป้าหมายที่เราคิดไว้สำเร็จลงได้ ด้วยเหตุนี้ แนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท จึงกล่าวถึงการพึ่งตนเองเป็นหลักสำคัญ โดยไม่ต้องไปหวังความสำเร็จจากสิ่งนอกตัว หรือจากการดลบันดาลประทานพรของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภายนอกตัวมนุษย์เอง

แนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ แนวคิดเรื่องไตรลักษณ์จึงเป็นหลักธรรมที่เด่นของพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะการนำเสนอแนวคิดของธรรมชาติที่เป็นตัวการหรือเหตุของการเปลี่ยนแปลง คือ “ทุกข์” ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นมีอยู่และสลายตัวไป ภาวะที่กดดัน และขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นและมีสิ่งที่คอยปิดบังทุกข์ไว้ เมื่อเราไปยึดมั่นในสิ่งต่างๆ จึงเกิดเป็นความทุกข์กายและใจอย่างนี้ เมื่อเราพยายามหาความเป็นแก่นสารของสิ่งที่เราเห็นว่าเป็นรูป ก็ไม่สามารถหาพบได้ เพราะสิ่งทั้งหลายที่เป็นรูปตามที่เห็นนั้นเป็นการแปลงสภาพของสสาร พุทธปรัชญาเน้นในความไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ที่เป็นร่างกายจิตใจเพราะเราสมมติเรียกกันเอง ไม่มีตัวตนที่แท้จริง

พุทธปรัชญาเถรวาทเน้นแนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์ อันเป็นหลักการแสดงถึงมนุษย์ว่า ต้องมีความสามารถ ร่วมถึงเรื่องความสัมพันธ์ของจิตกับกายที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์

แต่ก็ยังมีเรื่องของกฎแห่งกรรมที่เป็นเรื่องเฉพาะของบุคคลที่ยังอยู่ในแนวคิดของเรื่องปฏิจสมุปปาต อันเป็นการเกิดดับของสิ่งต่าง ๆ พร้อมแนวคิดเรื่องการพึ่งตนเอง และการเป็นอยู่ภายใต้แนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นการแสดงให้เห็นว่า แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นปัจเจกนิยมที่สามารถพัฒนามนุษย์ และสร้างประโยชน์ให้ต่อสังคมได้

วิเคราะห์ความสำคัญของปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท

วิเคราะห์แนวคิดและความสำคัญของปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ปัจเจกนิยม เป็นแนวคิดแบบมนุษยนิยมแบบหนึ่ง ที่มีแนวคิดที่ว่าตัวบุคคลหนึ่งคนสำคัญเท่า ๆ กันอย่างเสมอภาค ปัจเจกนิยมในทางพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นแนวคิด แบบการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ที่สามารถอยู่กับตนเองได้ และเข้าใจความจริงของสังคม

แนวคิดปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงมนุษย์ว่าในแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นการแสดงถึงมนุษย์ในรูปแบบของสัตว์ที่มีความสามารถในการพัฒนาตนเองและเป็นเรื่องของมนุษย์ที่พึ่งกระทำได้ ตามความสามารถของเฉพาะตนตามแนวคิดพุทธปรัชญาเถรวาท โดยมีลักษณะดังนี้ คือ

ความหมายและลักษณะของปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ความหมายของปัจเจกนิยม เป็นแนวคิดที่มองถึงการกระทำการทำงานต่าง ๆ และการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงเป้าหมาย แนวคิดในทางพุทธปรัชญาเถรวาท แสดงถึงการพัฒนาตนเองก่อนเป็นหลักเพราะถ้า ตนเองไม่สามารถที่จะเข้าใจได้แล้วก็ไม่สามารที่จะพัฒนาบุคคลอื่นได้เลย ดังนั้นลักษณะแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาท จะเป็นการพัฒนาตนเองก่อนเป็นส่วนมาก

ความแตกต่างระหว่างปัจเจกนิยมของอรรถิภาวนิยมกับปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ความแตกต่างของแนวคิดปัจเจกนิยมของอรรถิภาวนิยมกล่าวถึงเสรีภาพของมนุษย์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติต่อสิ่งที่มนุษย์ต้องเข้าไปร่วมด้วย แนวคิดปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงเสรีภาพของมนุษย์ เช่นกับอรรถิภาวนิยม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิต และการแสดงออกต่อสังคม ดังนั้นจึงเข้าใจว่าแนวคิดปัจเจกนิยมทั้งของอรรถิภาวนิยมและปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาท มีความสอดคล้องกันมาก

วิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ในข้อนี้เป็นแนวคิดที่แสดงถึงการเป็นอยู่ตามแนวคิดต่าง ๆ ของพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีท่าทีมาในทางปัจเจกนิยม หลักธรรมที่ปรากฏในคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น แนวคิดเรื่องปฏิจสมุปปาต แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์ แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม แนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ จากแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว เมื่อวิเคราะห์ดูดี ๆ แล้วว่าการอธิบายแนวคิดปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาท ถึงวิธีการนำเสนอเป็นไปในแนวคิดของปัจเจกนิยม

แนวคิดปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องเสรีภาพ เรื่องเสรีภาพกับแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มองดูแล้วพุทธศาสนาไม่ได้บังคับให้คน เชื่อและต้องปฏิบัติตาม ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะถูกลงโทษ พระพุทธเจ้าให้เสรีภาพกับคนทุกคนที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อ โดยให้ผู้ที่ฟังหลักของการปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตมีความสุขนั้น นำกลับไปปฏิบัติก่อนแล้ว จะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ให้ใช้เหตุผลของตนเอง นี่คือเสรีภาพที่พระพุทธศาสนามีอยู่

ปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องหน้าที่ พุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงการทำหน้าที่อย่างชัดเจนมาก ว่าหน้าที่คือการปฏิบัติธรรม แต่การทำหน้าที่นั้นจะเป็นการทำหน้าที่ในด้านใดนั้นก็เป็นอย่างอื่นอีกด้าน คือ ทำหน้าที่ในด้านธรรม หรือด้านอธรรม แต่อย่างไรหน้าที่กับการกระทำจึงเป็นเรื่องที่ต้องสอดคล้องกัน

ปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในด้านอภิปรัชญา ความเป็นจริงแล้วปัจเจกนิยมที่เป็นการแสดงถึงความจริงที่ เป็นแนวคิดปัจเจกนิยมในทางพุทธปรัชญาเถรวาท ก็มีให้เราศึกษาที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของหลักแนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของทุกสรรพสิ่งทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต จึงเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของแต่ละสรรพสิ่งที่มีอยู่ให้เห็น

ปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในด้านจริยศาสตร์ ในด้านจริยศาสตร์ของพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงการปฏิบัติเพื่อให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงเป้าหมายที่วางไว้ การดำเนินด้วยการปฏิบัติตามหลักเพื่อให้ถึงเป้าหมายนั้น ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทได้แสดงถึงการเข้าถึงเป้าหมายต่าง ๆ คือ การบรรลุผลต่าง ๆ ที่มีกล่าวในพุทธปรัชญาเถรวาท

ปรากฏมาทั้งหมดนั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่าพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีแนวคิดเรื่องของปัจเจกนิยมในแบบเข้มข้นในการที่จะปฏิบัติเพื่อให้ตนเองไปถึงเป้าหมายก่อนเป็นหลักสำคัญ แต่การมองเป้าหมายของตนเองเป็นหลักสำคัญ ก็ได้หมายความว่าพุทธปรัชญาเถรวาทไม่สนใจคนอื่น

๕.๒. ข้อวิจารณ์

แนวคิดปัจเจกนิยมในปรัชญาอรรถิภาวนิยม กับแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท มีความสอดคล้องกันในเรื่องของความมีเสรีภาพ และความเข้มข้นของขอบเขตอันเป็นการแสดงถึงเป้าหมายของปัจเจกนิยม จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาและความเป็นมาของปัญหาความเป็นปัจเจกนิยม มาตั้งแต่บทที่ ๑ ถึงบทที่ ๓ ดังมีแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมที่สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับด้วยกัน คือ ระดับเข้มข้น ระดับปานกลาง และระดับอ่อน จากระดับของแนวคิด ๓ ระดับที่กล่าวมานั้นของแนวคิดปัจเจกนิยมอรรถิภาวนิยม และปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท

แนวคิดปัจเจกนิยมของอรรถิภาวนิยมจะเป็นแนวคิดที่กล่าวถึงมนุษย์ในฐานะของการแสดงออก และคิดอย่างมีอิสระเสรีภาพ ด้วยการมองตนเองเป็นหลักสำคัญในการ ค้นหาความเป็นมนุษย์และการปฏิบัติของมนุษย์ ต่อมนุษย์ด้วยกันเอง จากการศึกษาแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยม และ

ปัจเจกบุคคลของอัตถิภาวนิยมแล้ว ก็จะเป็นไปในการอยู่แบบตัวคนเดียวไม่สนใจใคร แต่การกระทำที่กล่าวถึงเสรีภาพนั้น แนวคิดอัตถิภาวนิยมกล่าวถึงการเลือกที่จะกระทำ พร้อมกับแสดงถึงความรับผิดชอบอยู่ด้วย และการแสดงออกถึงความมีเสรีภาพของมนุษย์ด้วย

ลักษณะความหมายของแนวคิดอยู่สองประการ คือ ในแนวคิดของอัตถิภาวนิยมที่เป็นแนวคิดในด้านของปัจเจกบุคคลนั้น อัตถิภาวนิยมมีความประสงค์จะสร้างบุคคลโดยอาศัยความปรารถนาและความสนใจ ไม่ต้องการให้ใครมากำหนดชีวิต นอกจากตัวของตัวเอง และต้องการเป็นผู้สร้างด้วยตนเอง แนวคิดเรื่องการตรวจสอบตนเองบอกตนเองเตือนตนเองด้วยการดูที่ตัวเราเป็นลักษณะของปัจเจกบุคคลตามแนวคิดของปรัชญาอัตถิภาวนิยม

อัตถิภาวนิยมที่เป็นแนวคิดในด้านของปัจเจกนิยม หากพิจารณาดูแล้วก็ยังเป็นแนวคิดที่พยายามที่จะให้คำตอบแก่สังคมว่าปัจเจกนิยมนั้นไม่ได้เป็นแนวคิดที่เห็นแก่ตัวแต่เป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากแนวคิดปัจเจกบุคคล เพื่อกล่าวถึงความมีเสรีภาพของบุคคลที่จะเลือกในการปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกัน ลักษณะของแนวคิดทั้งสองนั้นจึงเป็นการเปิดโอกาสให้มนุษย์เลือกที่จะกระทำ และไม่กระทำ แต่มนุษย์จะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำและผลที่เกิดตามมาด้วย หากดูแนวคิดที่กล่าวมาแบบไม่ได้วิเคราะห์ห่ออะไรเลยก็จะเข้าใจว่าเป็นแนวคิดที่สุดโต่ง แต่การแสดงออกของความเป็นเสรีภาพของปรัชญาสำนักอัตถิภาวนิยมจัดเป็นเสรีภาพเฉพาะ

แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท มีลักษณะความหมายของแนวคิดอยู่สองประการเช่นกัน ที่เป็นแนวคิดแบบปัจเจกบุคคลที่มองมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ประเภทเดียวที่มีความสามารถในการที่จะบรรลุธรรมสูงสุดได้ แล้วบุคคลที่แสดงไว้มีอยู่ ๔ ประเภท อันมีผู้ที่สามารถเข้าใจได้ฉับพลันพร้อมกับผู้ที่สามารถเข้าใจต่อเมื่อขยายความให้ฟัง และผู้ที่พอจะแนะนำได้พร้อมด้วยผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพญชชนะจาก ๔ ประเภทจึงเป็นปัจเจกบุคคลที่เป็นสิ่งเฉพาะบุคคลดังที่กล่าวมาแล้วในความหมายที่และลักษณะของปัจเจกบุคคลของพุทธปรัชญาเถรวาท

แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท จะเป็นปัจเจกนิยมที่เป็นหลักปฏิบัติในการพัฒนาตนเองตามหลักต่าง ๆ เช่น หลักของปฏิจจสมุปบาท และความเป็นมนุษย์ที่อยู่ในกฎของกรรม เพราะหลักแนวคิดที่กล่าวมานี้ เป็นระบบการพัฒนามนุษย์ สู่ความเป็นปัจเจกนิยม แต่ปัจเจกนิยมแบบพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นปัจเจกนิยมในการอยู่กับสังคม และสามารถพึ่งพาตนเองได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่สำคัญ เป็นการเคารพความเป็นมนุษย์ โดยมองมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นในลักษณะอย่างนี้

ที่สุดแล้ว พุทธปรัชญาเถรวาทจะอธิบายหลักคำสอนในรูปแบบใด อย่างไรก็ตามท้ายที่สุดแล้วก็ต้องย้อนกลับมาสู่แนวคิดปัจเจกนิยมอยู่ดี เพราะถ้าหากความเป็นปัจเจกนิยมมีอยู่แก่บุคคลนั้นก็ จะไม่ยึดติดในโลกธรรม แล้วใช้ชีวิตอยู่ในท่ามกลางของการรู้เท่าทันปรากฏการณ์ต่าง ๆ จึงทำให้ผู้ที่มีแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยม เป็นผู้ที่ไม่ยึดติดกับรูปธรรมอีกต่อไป ปัจเจกนิยมแนวพุทธปรัชญาเถรวาท จึง

เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญในการมองความไม่แน่นอนของชีวิต จึงเกิดแนวคิดที่กล่าวถึงความต้องการที่จะเข้าถึงเข้าใจถึงธรรมชาติของแต่ละบุคคล

๕.๓. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยได้ศึกษาจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก และหลักธรรมต่าง ๆ จากแนวคิดของนักคิดต่าง ๆ ที่เป็นนักคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาท และแนวคิดทางตะวันตกของสำนักอัตถิภาวนิยมที่เป็นแนวคิดของปัจเจกนิยม และปัจเจกบุคคลในการแสดงเสรีภาพตามแนวคิดของสำนักอัตถิภาวนิยมจะเป็นการนำเสนอในจุดที่ไม่กว้างและเป็นแนวคิดที่สุดโต่ง แต่ในแนวคิดเรื่องปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นการพัฒนาที่ตนเองก่อนก็จริง แต่ถึงอย่างไรก็มีการแสดงออกให้เห็นว่า ผู้ที่ฝึกตนดีแล้วต้องไปสอนผู้ที่ยังไม่เข้าใจชีวิต ให้เข้าใจความจริง และสิ่งที่ควรปฏิบัติ ปัจเจกนิยมจึงมีความสำคัญมากในด้านการพัฒนา มนุษย์ กับสังคม และโลกอย่างมีคุณค่า

จากการศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมของสำนักอัตถิภาวนิยม และแนวคิดปัจเจกนิยมของพุทธปรัชญาเถรวาท ผ่านหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงความต่างและความสอดคล้องของสองแนวคิดในเรื่องปัจเจกนิยม พร้อมด้วยแนวคิดปัจเจกบุคคล และความมีเสรีภาพในการคิดและแสดงออกของมนุษย์ ต่อมนุุษย์ด้วยกันนี้ ยังไม่ครอบคลุมแนวคิดที่มีปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากที่ได้ศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น พบว่ามีแนวคิดปัจเจกนิยมปรากฏอยู่ในหลาย ๆ แนวคิด ด้วยเหตุนี้หากผู้สนใจศึกษาเรื่องเกี่ยวกับปัจเจกนิยมควรศึกษาเรื่องต่อไปนี้

- ๑.ศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญามหายาน
- ๒.ศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญาวัชรยาน
- ๓.ศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมในพุทธปรัชญานิกายเซ็น
- ๔.ศึกษาแนวคิดปัจเจกนิยมในคณะสงฆ์ไทย

บรรณานุกรม

๑ ภาษาไทย

(๑)พระไตรปิฎก ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๘.

(๑)หนังสือ ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กิริติ บุญเจือ. แก่นปรัชญาปัจจุบัน กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช

จำกัด, ๒๕๒๒.

----- ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม (EXISTENTIALISM). กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์

จำกัด ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๒.

----- ปรัชญาเบื้องต้น กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด,

๒๕๒๑.

จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี. สหวิทยาการมนุษยศาสตร์: มิติแห่งมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

----- ชีวิตและการรู้จักตนเอง. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

เกษภา ทองรุ่งโรจน์. พจนานุกรม ปรัชญาอังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โบแดง,

๒๕๔๗.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. จริยศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง,

๒๕๔๓.

มอง ฌากส์ รูสโซ, สัญญาประชาคม หลักแห่งสิทธิทางการเมือง, แปลโดย วิภาดา กิตติโก

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แซดโปรดักชั่น สตูดิโอ, ๒๕๕๐.

มอง-ฟรองซัว เรอเวล กับ มัตติเยอ ริการ์. ภิคุกับนักปรัชญา. แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ออร์คิด, ๒๕๔๒.

ทีมงานองค์การสหประชาชาติประจำประเทศไทย. ศักดิ์ศรีและความยุติธรรมสำหรับทุกคน

เสียงของเรที่ได้ยินบนแผ่นดินไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการ

สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

ทับทิม วงศ์ประยูร. ประวัติและลัทธิเศรษฐกิจ. พิมพ์ครั้งที่๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรม

สารจำกัด, ๒๕๔๐.

ธีรโชติ เกิดแก้ว, **พุทธปรัชญา มติการมองโลกและชีวิตตามความจริง**, โครงการสำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๕๓.

ดร.ม.ล.นิพาดา เทวกุล, **ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)**. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙.

เดือน คำดี. **ปัญหาปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๐.

บุญมี แทนแก้ว, **ศ.จริยธรรมกับชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.

บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจางสมุปปาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘.

ประเวศ วะสี และคณะ. **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด**.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๗.

ปานทิพย์ ศุภนคร. **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,

๒๕๔๒.

----- **ปรัชญาเอกซิสเตนเชียลลิสต์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.

ปกรณ สิ่งสุริยา, คงกฤษ ไตรยวงศ์, และรรชฎ สาทราวุธ, **เรื่องเล่าอัตลักษณ์ และความ**

ยุติธรรมในปรัชญาของปอล ริเกอร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คปไฟ, ๒๕๕๖.

ปรุตม์ บุญศรีตัน, **พุทธอภิปรัชญาความจริงเกี่ยวกับจักรวาล โลก มนุษย์ และสังสารวัฏ**,

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๖.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร), **กรรมที่ปณี**, เล่ม ๑, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า,

๒๕๓๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต **พุทธธรรม**, ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, มูลนิธิธรรมทาน

กุกจิต, สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัทสำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม กรุงเทพฯ,

๒๕๕๓.

----- **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่

๑) บริษัท เอส.อาร์ พรีนติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑.

----- **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔ บริษัท เอส.อาร์ พรีน

ติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๔๙.

----- **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญดีมั่นคงการพิมพ์,

๒๕๕๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) **พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงและขยายความ**,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

----- **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑**. (พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

-----กรรม นรค สวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิกจำกัด
๒๕๓๗.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต), เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับชาร์ตส์,
พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๑.

-----ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ), กฎแห่งกรรม, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช-
วิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระเทพเวที (ประยูร ชาญโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔.

พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ - ไทย, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๘.

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์, รศ.ดร.) พุทธปรัชญา จัดพิมพ์โดย พระนครศรีอยุธยา :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๖.

-----จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จัดพิมพ์โดย พระนครศรีอยุธยา :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๙.

พระมหาอุทัย ญาณโร วิถีแห่งกลไกแบบพุทธ อภิปรัชญาของพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร
โรงพิมพ์ธรรมสาร ๒๕๓๙.

พระทักษิณคณาธิกร. ปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๔.

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ปรัชญาวิเคราะห์, (พิมพ์ครั้งที่ ๒ โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๐.

พรชัย เลื่อนฉวี. กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง. กรุงเทพมหานคร :
คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๖.

พินิจ รัตนกุล. ปรัชญาชีวิต ฌอง-ปอล ซาทร์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์สามัญชน, ๒๕๔๙.

พิน ดอกบัว, ปวงปรัชญากรีก, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๕.

แม็คโคโดแนลด์, แอล. ซี. ทฤษฎีการเมืองตะวันตก, แปลโดย สมบัติ จันทร์วงศ์, (กรุงเทพมหานคร
โครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๒.

รองศาสตราจารย์.ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ **พุทธศาสนาเถรวาท** จัดพิมพ์โดย กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถนนพระจันทร์, ๒๕๕๒.

รองศาสตราจารย์.ชัยวัฒน์ อุตพัฒน์ **จริยศาสตร์ ETHICS (MORAL PHILOSOPHY)**,

ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

ศาสตราจารย์ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ทฤษฎีพุทธศาสนา**, ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศเวทย์ **ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**

อักษรเจริญทัศน์ กรุงเทพมหานคร : ๒๕๒๖.

----- **จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**

อักษรเจริญทัศน์ กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๒.

----- **อนัตตาในพุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : พิพิธวิทยา, ๒๕๒๓.

----- **ปรัชญาทรรศ์:พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สิทธิ บุตรอินทร์, **ปรัชญานิพนธ์ PHILOSOPHICAL**

COMPOSITION, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๙.

สุนทร ณ รังสี, **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนมหายาน นิกายหลัก**, สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๔๐.

----- **พุทธปรัชญา มนุษย์สังคม และปัญหาจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ เคล็ดไทย :

กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์สยาม ๒๕๔๘.

----- **มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม ๒๕๓๘.

----- **มนุษย์กับศาสนา**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๖.

สนิท ศรีสำแดง, **ปรัชญาเถรวาท**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๔.

สุวรรณ สถาอานันท์, **มนุษย์ทัศน์ในปรัชญาตะวันออก**, สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๓๓.

สตั้มป์ อีโน่ค แซมมวล. รากแก้วมนุษย์/ปรัชญาแห่งสรรพสิ่ง. โดย จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี.

กรุงเทพมหานคร : แมคกรอ - ฮิล, ๒๕๔๐.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล, **พุทธโคดม, บทวิเคราะห์เชิงรัฐศาสตร์ว่าด้วยพุทธประวัติ**, เคล็ดไทย :

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕.

วศิน อินทสระ, **พุทธปรัชญาเถรวาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗.

วิทยากร เชียงกุล, **ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๓.

อดิศักดิ์ ทองบุญ, **คู่มืออภิปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ราชบัณฑิตยสถาน : กรุงเทพมหานคร,

๒๕๔๖.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล, **อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**, สำนักงาน

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๖.

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์. **ทัศนะว่าด้วยชีวิต สังคม และการเมือง**. กำพล ศรีถนอม แปล.

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๔.

อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์**

สาขาต่าง ๆ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิช

ซิง จำกัด(มหาชน), ๒๕๔๗.

โตซากุ อิเคดะ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ษัฎเสนา แปล, **พุทธประวัติวิเคราะห์**, (เคล็ดไทย :

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕.

จอห์น สจวต มิลล์. **On Liberty: ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ**. แปลโดย ภัทรพร สิริกาญจน.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๐

พระมหาพรชัย สิริวโร (ศรีภักดี), ดร. แปล, 100 คนคิดเรียงร้อยถ้อยคำปรัชญา, PHILOSOPHY

100 ESSENTIAL THINKERS BY PHILIP STOKES, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

JEAN-PAUL SATRE. **ปรัชญาเอ็กซิสตองเซียลลิสม์**. โดย ศักดิ์ชัย หิรัญทวี. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์วลี, ๒๕๒๖.

๒ วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์

ชาญณรงค์ บุญหนุน. “ทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์**

ดุขฎิบัณฑิต (ภาควิชาปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๔๐.

สมภาร พรหมทา. “อัตถิตากับนัตถิตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุขฎิ**

บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ต่อพงศ์ สุนทรารณณ์. “แนวคิดเรื่องมนุษย์ในวรรณกรรมของ ‘รงค์ วงษ์สวรรค์’”, **วิทยานิพนธ์**

ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๕๔.

ไพรัชน์ เขียนวงศ์. “พุทธจริยศาสตร์เถรวาทเป็นอัตตนิยมหรือไม่” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร**
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.๒๕๓๙.

พระมหาดนัยพัชร์ คมภีรปัญญา (ยุนิรัมย์), “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการลอกตัวเองใน
ปรัชญาของฌอง-ปอล ซาทร์” **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหายงยุทธ กนตาทโก (เสริมจันทร์), “วิเคราะห์อัตถิภาวนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท”

ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

วิทยา เศรษฐวงศ์. “แนวคิดของซาทร์ว่าด้วยความรับผิดชอบ” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎี**
บัณฑิต ภาควิชา ปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ศาสตราจารย์ปรีชา ช่างขวัญยืน. ทุณนิยมกับพุทธศาสนา. **โครงการวิจัยพุทธศาสนากับ**
สังคมไทยและความเป็นไทย ของศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
๒๕๔๔.

๓.บทความ – วารสาร

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, **บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,**
ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม, ๒๕๕๘.

วันชาติ ชาณูวิชิต (Wanchat Chanwichit) ดร.หอมหวล บัวระภา (Dr.Homhuan
Buarabha), เป้าหมายของชีวิตมนุษย์ในทัศนะของอัลแบร์ กามูส์ The Goal of
Human Life in Albert Camus’ View

วนิดา ขาเขียว. “**มนุษย์บนเส้นทางสู่เสรีภาพของซาทร์**”. จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน ปี
ที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒๖๙ ตุลาคม ๒๕๕๖: ๔.

พุมรี อรรถรัฐเสถียร มองคานธีผ่าน “เจตจำนงที่จะมีอำนาจ”ตามทัศนะของนิทเชอ Gandhi
through the Concept of Nietzsche’s “The Will to Power” อาจารย์ประจำ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วารสารภาษาและ
วัฒนธรรมปีที่ ๓๕ ฉบับพิเศษ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชามนุษย์กับอารยธรรม-หน่วยที่ ๑-๗,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔.

อุดม บัวศรี, **ปรัชญาเอกซิสเตนเชียลลิสม์กับพุทธปรัชญา,** (ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะมนุษย
ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มปป.

๒ ภาษาอังกฤษ A. Primary Sources:

- Angeles,P.A. **Dictionary of Philosophy**,(New York: Harper&Row,1981
- M. Judd Harmon, **Political Thouht: from Plato to the Present**, New York: McGraw-Hill, 1964
- Sartre,Jean-Paul Sartre, **Essays in Existentialism**, edited, with foreword by Wade Baskin, [USA. : The Citadel press, 1965]
- Shouler Kenneth. **The everything guide to understanding philosorphy**. U.S.A.: Adams Media, 2008.
- Sidgwick, H. **The Methods of Ethics**, Indianapolis, IN: Hackett, 1981.
- PhraMedhidhamporn [Prayoon Mererk]. **Sartre’s Existentialism and Early Buddhism**. Second Edition. Bangkok Thiland: Buddhadhamma Foundation, 1995.
- Thomas Hobbes, **Leviathan**, ed. Michael Oakeshott, Oxford: Blackwell, n.d
- Jean-Paul Sartre, **Existentialism is a Humanism**, translated by Carol Macomber, London: Yele University press, 2007
- Jean-Paul Sartre, **Being and Nothingness**, Translated and writh and Introduction by Hazal E.Barnes, University of Colorado, 1957.
- Penguin Group [UK]. **The philosophy book**. London: DK Publisher, 2011.
- Taylor P W.,ed, **Problem of Moral Philosophy**, California: Dickenson,1968
- Nyanatiloka, Bhddhist. **Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines**, Kandy :Buddhist Publication Society, 1980

สื่อออนไลน์: อินเทอร์เน็ต

- พรเพ็ญ กงศรี พิชญ์สิริ ถาวรเศรษฐ (๒๕๕๒) สืบค้นเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๗, (ออนไลน์) แหล่งที่มา <http://www.l3nr.org/posts/262476>
- สุชน ทิฎ (๒๕๕๖) สืบค้นเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๗, (ออนไลน์) แหล่งที่มา <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=876428>
- The Principles of Cooperative Individualism <http://cooperativeindividualism.org/principles.html>
- รชฎ สาดราวุธ (ผู้เรียบเรียง). “อัตถิภาวนิยม”. สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :<http://www.philospedia.net/Existentialism.html#3>[๒๒ มิ.ย. ๒๕๕๖].

ปกรณ สิงห์สุริยา (ผู้เรียบเรียง). “อัตนิยมและปรตถนิยม Egoism and Altruism” สารานุกรม

ปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป. [ออนไลน์].แหล่งที่มา :

<http://www.parst.or.th/philospedia/Egoism%20and%20Altruism.html>

[ปรับปรุงแก้ไขล่าสุด : ๑๖/๐๔/๕๕].

BUDDHISTPHILO Peace And Freedom Are The Real Nature Of HumanBeings

<http://buddhistphilo.blogspot.com/2010/09/martin-heidegger.html>

วันอังคารที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๓.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - ฉายา - นามสกุล	พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวีโส (กมล)
วัน - เดือน - ปีเกิด	วันพุธ ที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๑
ภูมิลำเนาเดิม	บ้านเลขที่ ๑๕๖ หมู่ ๑ ตำบลบ้านปรือ อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๑๖๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดปทุมคงคา ตำบลบ้านปรือ อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๑๖๐
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. ๒๕๕๕ สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค สำนักเรียนวัดมหาธาตุ พ.ศ. ๒๕๕๕ สำเร็จหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา รุ่น ๕๗.(เกียรตินิยมอันดับ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๗ สำเร็จหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา รุ่น ๒๔.
ประวัติการทำงาน	เป็นกรรมการตรวจข้อสอบ นักธรรมสนามหลวงชั้นตรี เป็นพระวิทยากรประจำศูนย์อบรม “ค่ายพุทธบุตร”วัดป่าไผ่บุลย์ ต.บ้านไทร อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ๓๑๑๔๐